

Julius E. Olson

Feb. 1896.

THOR LANGE

GREV ALEXIEJ TOLSTOJ

ET BIDRAG

TIL DEN RUSSISKE LITTERATURS HISTORIE

I VORT AARHUNDREDES TREDIE FJERDEDEL

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1894

Denne Afhandling er af det filosofiske Fakultet antagen til at forsvares for Doktorgraden.

Den 18 September 1893.

H. Høffding,
d. A. Dekanus.

Ved Kgl. Resolution af 20 November er Fritagelse for det mundtlige Forsvar tilstaaet.

FORORD.

Naar Forfatteren i efterfølgende Afhandling har søgt at give en Oversigt over Grev Alexis Tolstojs Liv og litterære Virksomhed, er dette Forsøg ikke udelukkende fremkaldt af personlig Forkjærlighed for den store russiske Lyrikers og Dramatikers ejendommelige Kunst, en Forkjærlighed, vi ere langt fra at ville skjule, og som fra vor Side alt har fundet Udtryk i et ikke ringe Antal Oversættelser, mest af Smaadigte, spredte gjennem et Tidsrum af femten Aar over flere danske og norske Tidsskrifter og Aviser.

Til Valget netop af foreliggende Emne har ved Siden af al personlig Sympathi endnu den Omstændighed i høj Grad bidraget, at der, hvor underligt dette end lyder, lige indtil nu paa Russisk ikke foreligger nogen systematisk, mere eller mindre omfattende Redegjørelse for Digterens Livsforhold eller Værdsættelse af hans Kunst, men ikke engang Forarbejder til Samling af de nødvendigste biografiske Data og kun en ganske enkelt, meget kortfattet men iøvrigt ret omhyggelig sammenstillet

Fortegnelse over hans Arbejder i kronologisk Orden, fremkommen for flere Aar tilbage i et russisk Maanedsskrift [1]) og hengaaet saa ubemærket, at flere af de i Fortegnelsen anførte mangesteds spredte Digte og Prosaarbejder ikke have fundet Plads i de senest foretagne Udgaver af hans Skrifter. Der forefindes overhovedet endnu ikke nogen samlet fuldstændig Udgave af Tolstojs Arbejder, der indtil nu ere fremkomne paa Tryk, og af hvilke nogle først efter Digterens Død ere blevne tilladte af Censuren; andre, deriblandt sikkert ikke faa apokryfiske, cirkulere endnu kun i Haandskrifter. I de senere Aar følge Udgaverne, navnlig da af hans lyriske Digte, temmelig hurtigt efter hinanden, vinde stadigt i Fuldstændighed og ville vel med Tiden komme til at indeholde alt, hvad virkelig tilhører Tolstoj og fortjener at tages med. En fjernere liggende Fremtidsperiode, i hvilken Efterdønningerne af hans egen Tidsalders Bevægelser helt ville være døde hen, hvad de endnu langtfra kunne siges at være, vil sikkert fra russisk Side give den litterære Verden en af Partispørgsmaal uafhængig, uhildet retfærdig Værdsættelse af hans Betydning som Digter. I denne Henseende troer nærværende Bogs Forfatter som Udlænding at se mere objektivt paa Sagen end Tolstojs egne Landsmænd, og om vi end paa et eller andet politisk eller religiøst Spørgsmaals Omraade maaske kunde have udtrykt os lidt mere be-

[1]) D. D. Jasýkov: **Materialer til en fuldstændig Samling af Grev A. K. Tolstojs Skrifter.** *Istoritscheskij Vjæstnik.* Oktober 1885.

stemt, skal det dog strax siges, at vi ogsaa her, atter som Udlænding og skrivende for Udlændinge, i det hele have følt os fri. Noget vanskeligere har Opgaven stillet sig ved Affattelsen af Digterens Biografi. I det sparsomt foreliggende trykte Materiale hertil, deriblandt ogsaa i Tolstojs egen kortfattede Skildring af sit Liv, kommer en paafaldende Mangel paa Oplysninger om ikke uvæsenlige Forhold stedvis til at ligne tilsigtet Fortielse. Hvorvel vi for flere saadanne Punkters Vedkommende have havt Lejlighed til at forespørge hos ældre, endnu levende, kyndige Mænd af hans Samtid, tro vi os dog af let forstaaelige Hensyn ikke berettiget til at tage andet med end det, som har faaet væsenlig Indflydelse paa Digterens Aandsliv og litterære Udvikling, hvis Fremstilling har været vor Afhandlings Opgave.

Til Løsningen af denne Opgave have vi medbragt en mangeaarig Beskjæftigelse med Tolstojs egne Værker. Meget af det ellers benyttede Materiale er hentet fra længst glemte, nu vanskelig tilgjængelige Avisartikler og korte Karakteristiker i forskjellige Tidsskrifter. Opdagelsen af saadanne Hjælpekilder bliver, navnlig ved Moskauerbibliothekernes noget primitive Tilstand, oftere end ønskeligt afhængig af Tilfældet; dog tro vi ikke at have ladet nogen af de mere betydelige upaaagtet. Disse Kilder, hvis russiske Titler i Danmark vanskelig — eller slet ikke — vilde kunne trykkes med Cyrillusalfabetet, have vi, saa godt det lod sig gjøre, anført i Noter under Texten med latinske Bogstaver. En det russiske Sprog forstaaende Læser vil neppe have Møje med at orientere

sig i de saaledes stavede Benævnelser, om disse end naturligt nok maa falde Øjet lidt uskjønt og uvant. Mere nedstemmende, stundom næsten hæmmende virker paa Forfatteren Følelsen af, at udenfor en russisk Universitetsstad ville ikke faa af de i Noterne anførte Skrifter være utilgjængelige for en Lærd, som kunde ønske at prøve, hvorledes Kilderne til dette Arbejde ere benyttede. I Bevidstheden om saaledes stundom til ingen Nytte at komme frem med et quasi-lærdt Apparat have vi hist og her udeladt til Ex. et temmelig ligegyldigt Navn paa en russisk Provindsavis o. l. Heller ikke gjør Afhandlingen i sig selv bestemt Fordring paa at have behandlet sit Emne helt udtømmende. Men i Mangel af nogen større sammenhængende Undersøgelse paa Russisk eller andre Sprog giver dette Arbejde idetmindste for enkelte Partiers Vedkommende et og andet brugeligt Bidrag til en fremtrædende russisk Digters Karakteristik.

INDHOLD.

I.

Digterens Slægt. — Hans Barndom og Omgivelser. — Disses Indflydelse paa hans Udvikling. — En Udenlandsrejse. — Forhold til Hoffet. — Statstjeneste. — Hans første Forfattervirksomhed. — Han trækker sig tilbage fra offenlig Virksomhed. — Kort biografisk Oversigt over hans senere Liv.

Grev Alexiéj Konstantínovitsch Tolstój blev født i Petersborg den 24 August (5 September) 1817[1]). Af Navn tilhørte han en gammel anset Slægt, der med Sikkerhed lader sig forfølge tilbage til Midten af det fjortende Aarhundrede[2]) og som i Ruslands Historie lige til vore Dage har spillet en fremtrædende. Rolle lige fra den første, som i denne Slægt ophøjedes i Grevestanden, Kavaler af Andreasordenen, virkelig Geheimeraad Peter Tolstój, sørgeligt nok bekjendt for den Hjælp, han ydede Peter den Store mod dennes egen Søn, Tsarévitsch Alexiéj, og for en væsenlig Del Skyld i den unge Fyrstes tragiske Død. Geheimeraadens Søn og Sønnesøn indtraadte begge i Statstjenesten og

[1]) Gr. A. Tolstojs *Selvbiografi*, skreven 1874 paa Fransk i Form af et Brev til Prof. Angelo de Gubernatis i Florents, offenliggjort af denne kort efter Digterens Død i Maanedsskriftet Rivista europea, Decbr. 1875 og aftrykt saavel i fransk Original som i russisk Oversættelse foran i de sex sidste Udgaver af Tolstojs samlede Digte, begyndende med 2den Udgave af 1876.

[2]) Fyrst P. Dolgorukovs *Russiske Slægtebog* II. Bind, S. Petersb. 1855, p. 121.

opnaaede Rang af virkelige Statsraader, hvorimod Sønnesønssønnen, Grev Konstantin Petróvitsch Tolstoj, Faderen til vor Digter — Fader i det mindste af Navn — ikke synes at have indtaget nogensomhelst Stilling hverken i det offenlige eller private Liv[1]). I Dolgorukovs Slægtebog anføres kun Konstantin Tolstojs Navn og Navnet paa hans Hustru: Anna Alexéjevna Peróvskaja, intet andet. — Tolstoj selv nævner i sin Autobiografi end ikke Ordet Fader; en kyndig russisk Biograf og Kritiker[2]) synes med Villie at omgaa det genealogiske Spørgsmaal, og ørkesløst vilde det være at drage en Parallel mellem vor Digter og de to samtidige betydelige Medlemmer af Slægten Tolstoj, Ministeren Dmitrij Andréjevitsch og Forfatteren Ljev (Leo) Nikolájevitsch, saameget mere som Grev Alexis Tolstoj i de os tilgjængelige Kilder kun etsteds i Forbigaaende[3]) nævner den første og aldrig med et Ord omtaler den sidste. Idethele synes han ikke at have staaet i noget nærmere Forhold til de øvrige Grever Tolstoj.

Han tilhørte helt og udelukkende sin Moders Familie, Hetmansætten Peróvskij, en gammel Kosakstamme fra Sydrusland, en Slægt stærkt begavet for det Onde og for det Gode, mest for hvilket er vanskeligt at sige, men aldrig ubetydelig i noget af sine Medlemmer. Nu er Vaabenskjoldet brudt. Den sidste Mand af Navnet, som indtog en høj Post under den forrige Regjering, døde 1882 i Udlandet, som det siges[4]), af Sorg over den Skam, hans Broderdatter, Nihilistinden

[1]) Efter Meddelelse af Personalhistorikeren, Udgiver af Maanedsskriftet *Russkij Archiv*, P. I. Barténjev.

[2]) P. Schtschebalskij i Maanedsskriftet *Russkij Vjæstnik*, Marts 1883.

[3]) I den versificerede Novelle *Portrættet*, Samlede Digte 1877 p. 387.

[4]) Meddelt af P. I. Barténjev.

Sofia Perovskaja, det egenlige Drivhjul i Martskatastrofen 1881, ved sin forsmædelige Død paa Skafottet bragte over en Slægt, som endnu i dette Aarhundrede blandt sine Medlemmer havde talt to Ministre og flere meget høje Militær- og Civilembedsmænd. Digterens Moder, Anna Alexéjevna Peróvskaja synes stærkt at have baaret Slægtens Særpræg, hvor lidet hun end nævnes. Hendes Forhold til hendes Gemal har næppe været andet end et kjøligt, officielt. Derimod var hun ved nært og nøje Venskabsbaand knyttet til sin Broder Alexiéj Alexéjevitsch Perovskij, en højtbegavet Mand, godt bekjendt i den russiske Litteratur under Pseudonymet Anton Pogorælskij, og en Tid lang Kurator for Universitetet i Kharkov med Titel af Geheimeraad. Til denne Morbroder, paa et af hans talrige Godser i Sydrusland, blev den nyfødte Alexiéj Tolstoj, knapt sex Uger gammel, bragt fra Petersborg og sat i Pleje. Paa Gaarden Krasnyj Rog i Guvernementet Tschernigov tilbragte han under Onkelens Varetægt sin Barndom og første Ynglingealder. Derfor betragter Digteren ogsaa Lillerusland som sin Fødestavn,[1]) og Lillerusland er det, han besynger i de to smaa Strofer[2]):

Hej, mit Hjem, mit Fædrehjem,
Steppe, vilde, vide,
Spillerum til frem og frem
Spring i Spring at ride.

Hej, I Nattens lyse Lyn,
Torden efter Tørke,
Ulvehyl i Skovens Bryn,
Steppe, Storm og Mørke.

[1]) Autobiografien i Samlede Digte 1877 p. IX: *Je regarde la petite Russie comme ma véritable patrie.*
[2]) Samlede Digte 1877 p. 220.

Flere andre af hans bedste Digte ere viede Sydruslands Natur, saaledes den meget populære Sang „Klokkeblomsterne“[1]), der næsten er bleven en Folkevise, og en smukt lokaliseret Omskrivning af Goethes Kennst Du das Land[2]):

Saa Du det Land, hvor langs den sølvblaa Dnjæpr
De rige Kornax Guld for Vinden strø,
Hvor Vindens Viften fra de vide Stepper
Er Duft af Tusindfryd og revet Hø?
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
Derhen, derhen mit Hjerte vil tilbage,
Hvor ungt og let det slog i fordums Aar,
At høre Gritskos Sang om svundne Dage
Og flette Blomster i Marusjas Haar.

Digterens Barndom var overordenlig lykkelig og efterlod ham udelukkende lyse Minder[3]), skjøndt han voxede op aldeles ene uden Jevnaldrende, uden Legekammerater. Ensomheden midt i en yppig bedaarende Natur blandt dagligdags Omgivelser af en ganske vist meget stille men til det Yderste elegant og udsøgt, næsten overforfinet herskabelig Pragt paa det rige Gods, hvor alt, som i mindste Maade kunde støde en aristokratisk Sands for Skjønhed og Harmoni, omhyggeligt fjernedes fra Barnet[4]), udviklede tidligt, maaske for tidligt den Skjønhedstrang, den Skjønhedstilbedelse i ham, der formede sig til et af Hovedtrækkene i hans Karakter, sammen med et ud fra de nævnte Forudsætninger let forstaaeligt Hang til Fantasteri, en naturlig Trang til at befolke det idetmindste for ham næsten ubeboede Slot med

[1]) Samlede Digte 1877 p. 217.
[2]) Sammesteds p. 251.
[3]) Sammesteds, Autobiografien p. IX.
[4]) A. Skabitschevskij's (Kritiker og Litteraturhistoriker) Skrifter, St. Ptb. 1890, II. Bind p. 234.

Skikkelser, skabte af hans egen rige Indbildningskraft og skabte skjønne nok til at passe ind i Rammen af den Rigdom og ydre Glands, der fra hans allertidligste Barndom omgav ham paa det prægtige Herresæde, som endnu til de mindste Enkeltheder havde bevaret den franske Elegance ancien régime og den halvbarbariske østerlandske Overdaadighed, der begge tilsammen ere uadskillelige fra en russisk Bojarbolig i Jekaterina II's Stil, og om hvilke Forfatteren af denne Bog ganske godt kan danne sig en Forestilling ud fra de Rester af hin Tidsalders Pragt, han stundom selv har havt Lejlighed til at se.

Der kunde ligge en Fare i den afsondrede, stærkt forfinede Opdragelse, Digteren fik. Han kunde være bleven sygelig skjønhedsdyrkende og menneskesky, have udviklet sig i den Retning, som førte Kong Ludvig II af Baiern ind i Afsindets blaa Taager. Han kunde ogsaa være bleven yderligtgaaende Egoist uden Interesse for og uden Evne til at leve Livet med blandt sine Medmennesker. Men for begge, nær beslægtede Farer bevarede ham hans medfødte sunde, russiske Natur og det vide, russiske Friluftsliv. Ueberschwänglich — der findes intet dansk Udtryk for Begrebet — paa den Maade som en Tydsker kan være det, er en fuldblods Russer neppe nogensinde blevet; det ligger den slaviske Folkekarakter fjernt. Heller ikke Egoismen er noget synderlig almindeligt fremtrædende Træk i Russerens Natur, han være sig rig eller fattig, høj eller ringe. Forholdene, under hvilke Russeren lever, ere store og rummelige som Landet selv; men Egoismen trives kun ret, hvor Omgivelserne ere snevre. Det maa heller ikke lades ude af Betragtning, at hvor afsondret Tolstoj i sin Barndom end kan have levet, gjælder Afsondringen kun Jevnlige og Standsfæller men ingenlunde det simple

Folk. Afsondring af denne Art kjendes i Rusland knapt i vor Tid, og langt mindre før Livegenskabets Ophævelse. Forholdet mellem Herskab og Bønder var og er tildels endnu i høj Grad patriarkalsk. Intetsteds er Adskillelsen mellem Adel og Bonde saa ringe som i Rusland. Bonden saa og ser ofte endnu i Jorddrotten sin nærmeste og naturligste Hjælper og Forsvarer, til hvem han i Smaat og Stort henvender sig om Raad og Bistand[1]); Aarhundreders Folkeskik og religiøse Opfattelse hjemler ham Ret dertil. Saaledes var det ogsaa paa Perovskijs Godser; den unge Greve er fra sin Barndomstid kommet i nær og indgaaende Berøring med Folket, og denne Berøring har givet hans Poesi den stærkt udprægede russiske Kolorit, som gjør navnlig hans Folkevisestemninger saa ægte, og hvortil vi skulle vende tilbage i denne Bogs femte Afsnit.

At en Opdragelse, som den ovenfor angivne, i et og andet alligevel har havt sin mindre heldige Indflydelse, falder af sig selv. En Følge deraf spores i det overdrevne, Russerne i Almindelighed fjerntliggende Fantasteri, der præger hans første Prosafortællinger[2]). Dette Hang til det Fantastiske følger ham da ogsaa, om end i afdæmpet og afklaret Form, stundom til det Sidste. I den versificerede Novelle „Portrættet“ (fra 1872) har Tolstoj sikkert benyttet Motiver fra sin egen Barndom til Skildringen af den ensomt opvoxende Dreng, der i det store øde Hus, hvor han kun ser Voxne og Ældre, som aldrig vilde kunne sætte sig ind i hans Tankegang, hemmeligt fatter Kjærlighed til et gammelt Portræt af en ung Pige med Pudder, Skjønhedsplet paa Kinden og Forklædet fuldt af Blomster. Paa en ved sin naturlige Tilfældighed stærkt overnaturligt virkende Maade giver

[1]) P. Schtschebalskij i *Russkij Vjæstnik* Marts 1883 p. 376.
[2]) Videre herom i Afsnit III.

den unge Pige ham tilkjende, at han skal komme ved Nattetid. Længe tør han ikke, men tilsidst lister han sig fra sin sovende Hovmester gjennem Værelse efter Værelse ind i Salen til Portrættet. Der foregaaer en selsomt skildret Scene. Næste Morgen finder Tjenerskabet ham liggende bevidstløs paa Gulvet. Da han slaaer Øjnene op, hører han Moderen og Tanten nævne Mæslinger og Skarlagensfeber, medens den tydske Hovmester paa Latin disputerer med Doktoren om Somnambulus og febris cerebralis, men selv gjemmer han i den lukkede Haand en Blomst, om hvilken kun han ved, hvorfra den er kommen.

Hvad forresten det Hang til Fantasteri angaaer, der hos en fin, modtagelig Natur som Tolstojs let maatte udvikle sig gjennem en Opvæxt under de nys berørte Forhold, har dette, rent litterært set, efter vort Skjøn kun havt en mindre heldig Indflydelse paa hans allerførste Prosaværker, paa hvilke han senere selv ikke synes at have sat Pris og som end ikke efter hans Død ere blevne tagne med i de samlede Udgaver af hans Skrifter. Iøvrigt maa denne Retning snarest siges at have været hans Poesi til Gavn, saaledes i den nys omtalte versificerede Novelle og i flere af hans senere Legender og Ballader, først og fremmest da i det italienske Sagn „Dragen“ [1]). Her give de glimtvis og med stor Smag spredte Stænk af Fantasteri Tolstojs Produktion en særegen, for hans Digtning ejendommelig Glands uden at brede noget unaturligt Farveskjær over det Grundlag af sund Virkelighedsskildring, der til syvende og sidst altid ligger paa Bunden saavel af Tolstojs som af de fleste andre russiske Belletristers Forfatterskab. En overdreven Udvikling af det fantastiske Element er overhovedet Russerne fremmed; snarere end hos Tolstoj

[1]) Se Afsnit IV.

lader en saadan sig maaske paavise hos den stærkt vesteuropæisk paavirkede Turgjénjev.

Derimod har den afsondrede, forfinede Opdragelse, Digteren fik, nok havt en anden Følge, der maa have virket misligt paa hans Liv som Menneske og derigjennem kan have faaet en vis Indflydelse paa hans litterære Produktion. Han er fra Barnsben ikke bleven tilstrækkeligt vænnet til at træde det virkelige Liv under Øjne og føler derfor som Voxen Ulyst til al Virksomhed udenfor sit eget kunstbeskuende Skjønhedsliv. Dette hindrer ham, hvad strax skal paavises, i at gjøre Gavn for Folk og Fædreland i den Statstjeneste, til hvilken hans Stilling i Samfundet aabnede ham let Adgang; dette afholder ham fra at tage virksommere Del i det samtidige Aandslivs Kamp og Brydninger, noget en eller anden ofte uretfærdig Kritik over ham ikke uden Grund gjør gjældende [1]), og dette berøver ham, saavidt af de sparsomt foreliggende biografiske Data [2]) og nogle Udtalelser i hans egne Digte [3]) kan sluttes, endel af den Modstandskraft, der allevegne og neppe mindst i Rusland gjøres nødig for kraftigt at leve Livet med.

Overladt til sig selv, som Barnet var udenfor Skoletimerne, i hvilke fra Udlandet indforskrevne Lærere og

[1]) Skabitschevskij, II. Bind p. 237.

[2]) Sammesteds p. 236. Mundtlige Meddelelser af P. I. Barténjev. En Antydning ogsaa i A. A. Feths *Erindringer*. Moskau 1890. II. Bind p. 187.

[3]) Ved Beskrivelsen af et Martyrbilled i et Kloster nær Cordova (Samlede Digte 1877 p. 520) udbryder han:

Jeg ser hans Legem brændt og flaaet og stukket
Og Pinen i hans Træk forstaaer jeg godt,
Thi af min egen Sjæl er Huden trukket,
Og Hjertets blodigtrøde Kjød lagt blot;
Hvert Sammenstød med Livet, med det frie,
Er mig en bitter Kval og hudløs Svie.

Hovmestre forberedte ham til Universitetet, læste han i sin Fritid ivrigt alt, hvad han kunde faa fat paa, ligegyldigt hvilket, naar det blot var skrevet paa Vers. En gammel Anthologi med Digte, formodentlig af Dershavin og andre Poeter fra det forrige Aarhundrede, gjorde, da han var sex Aar gammel, stærkt Indtryk paa ham. Han slæbte Bogen med sig allevegne, studerede den ivrigt [1]), lærte Versene udenad og begyndte allerede da som Efterligning af det Læste at skrive Smaavers, der, betydningsløse i Indholdet, efter Digterens eget Udsagn skulle have været udadlelige hvad Versbygningen angik [2]).

Men ikke alene Poesien, Kunsten overhovedet i alle dens Fremtrædelsesformer tildrog ham uimodstaaeligt og paavirkede hans letmodtagelige Sind med en næsten fysisk Kraft [3]). Let forstaaeligt derfor, hvilken indgribende Betydning for hele hans Liv en Udenlandsrejse har havt, som han 13 Aar gammel sammen med sin Moder og sin Onkel foretog til Italien. Allerede som en otteaars Dreng var han af Geheimeraad Perovskij bleven taget med paa en Udflugt til Tyskland, hvor Barnet ved et Besøg i Weimar havde set Goethe, hvis imponerende Træk for stedse prægede sig i hans Erindring sammen med Mindet om at have siddet paa den store Digters Knæ [4]). Men ingen Begivenhed i hans Liv staaer for ham i et Rosenskjær som Rejsen til Italien. I Venedig kjøbte hans Onkel blandt andre Kunstskatte, erhvervede i det gamle Palazzo Grimani, ogsaa Busten af en ung Faun, efter

[1]) Autobiografien p. XII: *Je me grisais de la musique des divers rhythmes et je m'en assimilais la technique.*

[2]) Sammesteds: *Sous le rapport de la mesure ils étaient irréprochables.*

[3]) Sammesteds: *L'aspect de tel tableau, ou de telle statue, de même que l'audition d'une belle musique, m'ont souvent impressioné au point de me faire littéralement dresser les cheveux sur la tête.*

[4]) Sammesteds p. X.

Sigende et Arbejde af Michel Angelo[1]). Da Busten blev bragt til Hotellet, kunde Drengen ikke løsrive sig fra den. Atter og atter vendte han tilbage for at betragte Michel Angelos Faun; underlige Tanker gjærede i hans Hoved derved; han spurgte sig selv, hvad der var at gjøre, hvis der pludselig brød Ild ud i Hotellet, og løftede paa Figuren for at prøve, om han vilde have Kræfter nok til at bære den bort og bringe den i Sikkerhed. Begejstringen for det dejlige Land og dets Kunstskatte steg stadigt paa den fortsatte Rejse gjennem Florents, Rom og Neapel og voxede til en saadan Styrke, at han efter at være vendt tilbage til Rusland i lange Tider næsten hverken kunde spise eller sove af Hjemvé efter Italien[2]). Underligt nok synes det, efter de os tilgjængelige Kilder, at han i sit senere Liv kun en Gang kort før sin Død atter har været syd for Alperne, hvorvel han som Ældre etsteds ved at nævne Italien igjen bruger samme Udtryk „Hjemvé“ [3]). Nogen Adspredelse i denne hans neppe helt normale Periode af Længsel efter Skjønhedens Land i Syden søgte hans Omgivelser at skaffe ham ved at give ham Smag for Jagt, hvortil hans Hjemstavns Skove og Stepper frembød rig Lejlighed. Han skal efter egen Mening være bleven en vældig Jæger og tænkte endog i sit sidste Leveaar[4]) paa at forfatte et Skrift i

[1]) Autobiografien p. XIII. Nu i Grev Stróganovs Besiddelse i Petersborg.

[2]) Autobiografien p. XIII.

[3]) *Russkij Archiv* for 1879, II. Bind p. 330 i et paa russisk skrevet Brev til en Bekjendt i Moskau, som vil rejse til Italien, „*J'ai le mal du pays*“, hvorefter han spøgende tilføjer: Bevares; hvad vilde Katkóv og Aksákov (Forkjæmpere for Russicismen) sige, om de hørte dette?

[4]) *Vjæstnik Jevrópy* 1875 Novbr. p. 440 i et Brev af 4. Juli s. A. til dette Maanedsskrifts Redaktør M. Stasjulévitsch.

Prosa „En Jægers Erindringer“. Andetstedsfra [1]) synes det rigtignok ikke, som om Digteren, idetmindste i sine ældre Aar har drevet denne Sport med synderligt Held, og naar han selv [2]) mener, at dette hans frie Jægerliv har havt en væsenlig Indflydelse paa hans Forfatterskabs Kolorit og stemt hans Sang i Dur, medens de fleste andre russiske Digtere skrive i Mol, finde vi ikke ret Smag i denne Aandrighed. De stundom dagelange Vandringer i Mark og Skov med Bøssen paa Nakken have sikkert nok bidraget til yderligere at skjærpe hans iforvejen aabne Øje for Naturen, men Durtonen i hans Digtning, der vel nærmest maa forstaaes som et vist objektivt selvbehersket Forhold til sine egne Stemninger og Undgaaelse af altfor intime Hjerteudgydelser i Udtrykket for dette Stemningsliv, maa vistnok istedetfor at tilskrives Jægertilbøjelighederne snarere skrives paa Regning af den Øvelse i at beherske sig, som naturligt hører med til Opdragelsen af en ung Mand, hvem hans Paarørende forberede til Tjeneste i Diplomatiet eller især ved Hoffet.

Thi ved Hoffet i St. Petersborg var Al. Tolstoj allerede som otteaarig Dreng bleven præsenteret af sin indflydelsesrige Onkel, Geheimeraad Perovskij, ved hvilken Lejlighed det opnaaedes, at den unge Greve officielt blev anerkjendt som tilhørende den Kreds af Børn, der havde Rang og Adkomst til at betragtes som Legekammerater af den jevnaldrende Cesarevitsch, senere Kejser Alexander II. Denne for ham ret betydningsfulde officielle Anerkjendelse, der kan betragtes som en Art første Hoftitel, stoppede øjeblikkeligt Munden paa al styg Sladder angaaende hans Fødsel. Vel be-

[1]) A. A. Feth (Schenschin) Erindringer. II. Bind p. 186, hvor det rentud siges, at Tolstoj „ikke er Jæger“.

[2]) Autobiografien p. XIV.

søgte han kun sjeldent Petersborg, men præsenteret ved Hove var han og dermed forudbestemt til videre Hoftjeneste i Fremtiden. Kort efter at han sytten Aar gammel (1834) uden anden Forberedelse end den, der var bleven givet ham i Hjemmet, havde taget Adgangsexamen som Student ved Universitetet i Moskau, opnaaer han (1836) atter ved sin Onkels Indflydelse en Plads som Attaché ved den kejserlige Regjerings Gesandtskab i Frankfurt am Main. Hvor længe han har tjent i Diplomatiet, angiver ingen af Kilderne; dog maa denne hans Embedsvirksomhed have været kortvarig, da han ifølge Autobiografien[1]) allerede tyve Aar gammel havde Ansættelse ved Kejser Nikolajs Hof. Selv betegner han ikke nærmere Tjenestens Art[2]), men bemærker kun, at han maatte deltage meget i Selskabslivet, fra hvilket han stundom i Ugevis trak sig tilbage for at gaa paa Jagt i Omegnen af St. Petersborg. I Landets nordlige Hovedstad tilbringer han nu de følgende Aar indtil 1854[3]), men fra denne forholdsvis lange Periode af hans Ophold i Hovedstaden haves kun yderst sparsomme Efterretninger. Vi faa at vide[4]), at Grev Al. Tolstoj gjennem sin Indflydelse ved Hove væsentlig bidrog til at faa den Udvisningsordre fra Hovedstæderne, som i Begyndelsen af Halvtredserne havde rammet Turgjénjev, taget tilbage.

I dette Tidsrum falder ligeledes hans første Frem-

[1]) P. XIV: *J'étais à cette époque* (ɔ: *depuis ma 20e année) attaché à la cour de l'empereur Nicolas.*

[2]) Efter Skabitschevskij II p. 235 indtraadte han som Embedsmand i Kejserens personlige Cancellis anden Afdeling. N. W. Gerbel: *Russiske Digtere,* St. Petersborg 1888 p. 399 gjør ham til Ceremonimester.

[3]) Gerbel paa det ovenfor anførte Sted.

[4]) Af Turgjénjevs Brev om Tolstoj i *Vjæstnik Jevrópy* 1875 Novbr. p. 433.

træden som Forfatter, der 1841 begynder med den fantastiske Prosafortælling „Vampyren“, udgivet under Pseudonymet Krasnorogskij[1]). Skrivende under eget Navn finde vi ham først langt senere, da han i Martsheftet 1854[2]) af et dengang udkommende anset Maanedsskrift „Den Samtidige“ indrykker en Samling af sex Smaadigte, af hvilke navnlig to, der høre til det bedste af, hvad han har produceret, nedenfor[3]) skulle anføres i tilnærmelsesvis Gjengivelse. Ved disse Digte gjør han sig med et Slag bekjendt som den fuldendte Versifikator, der fra Formens Side næppe har synderligt mere at lære. Det forudgaaende lange Mellemrum paa tretten Aar maa vi saaledes tænke os udfyldt med fortsat Uddannelse af hans tidligt paabegyndte Øvelser i Verskunst[4]) og formodenlig ogsaa med endel satiriske Smaavers og Skizzer, som han skrev sammen med Brødrene Shemtschushnikov og som efter længe at have cirkuleret i Haandskrift først langt senere blev samlede under Navn af Kosma Prutkov's Værker[5]).

Ved Krimkrigens Begyndelse indtraadte han i den kejserlige Families Jægerregiment med Rang af Major[6]), men naaede ikke længere end til Odessa, hvor en ondartet Tyfus berøvede Regimentet noget over tusinde Mand[7]). Ogsaa Grev Tolstoj blev angreben af Sygdommen og vendte efter en tung Reconvalescens tilbage til

[1]) I Autobiografien er ved en Hukommelsesfejl anført Aaret 1842 og uden Nævnelse af Bogens Titel unøjagtigt omtalt *quelques nouvelles en prose*. Herom nærmere i Afsnit III.

[2]) I Autobiografien fejlagtigt: 1855.

[3]) I Afsnit V.

[4]) Autobiografien p. XII: *Je continuais ainsi en me perfectionnant, autant qu'il était en moi, pendant bien des années.*

[5]) Se Afsnit III.

[6]) Gerbel p. 400.

[7]) Autobiografien p. XI.

Petersborg. Efter Fredsslutningen udnævnte den nye Kejser, Alexander II ved sin Kroning i Moskau sin Barndomsbekjendt og Jevnaldrende til sin Fløjadjutant, en Ære denne dog frabad sig, hvorpaa Kejseren gav ham Rang af Hofjægermester, hvilken Titel han vedblev at bære til sin Død. Tolstoj synes[1]) selv at have betragtet dette sit Afkald paa en glimrende Karriere som et Offer, han bragte Muserne. Meget muligt, at der i Digtet „Johannes fra Damaskus“ [2]) findes en Hentydning hertil i det stolte Svar, Sangeren Johannes giver Kalifen, da denne lover Hymnedigteren rige Belønninger og beder ham blive og hjælpe ham at styre Land og Rige:

Tak, Herre, for din Gaves Fylde!
En Sanger har den ej behov,
En anden Herre jeg maa hylde,
Jeg lyde maa en anden Lov.
Den Lov, som alt har skabt og mægtet,
Blev dybt i Digterhjertet lagt,
Hver Digter fik den Skabermagt,
Som blev de største Konger nægtet.

Det lyder stolt og er meget smukt. Ikke desto mindre tillade vi os at tro, at det heller ikke for hans Poesi havde været til Skade, om han havde modtaget en Plads, der vel kunde have givet ham nogle Timers Arbejde hver Dag, men paa hvilken han, hæderlig, nobel og materielt uafhængig som han var, vilde have kunnet gjøre Nytte og bekjæmpe Misbrug, samtidig med at han, hvad der kun kan være til Gavn for en Digter, nødvendigt maatte komme i nær og levende Berøring med mange forskjellige Mennesker fra de højeste Lag i Samfundet til de laveste. Den Plads vilde kunne være bleven til noget i Hænderne paa en praktisk, virksom Karakter,

[1]) Skabitschevskij p. 235.
[2]) Samlede Digte 1877 p. 5—28. Se Afsnit IV.

men en saadan var Tolstoj ikke, hverken af Natur ej-heller, som vi have set det, af Opdragelse. Han vedblev forresten i længere Tid, halvt som Privatmand ret hyppigt, navnlig tidligt om Morgenen før de officielle Modtagelsers Begyndelse, at besøge sin kejserlige Barndomsbekjendt[1]), og Kejseren skal ifølge Digterens eget Udsagn stadigt have bevaret sin Velvillie for ham[2]). Efter en anden Beretning[3]) har Al. Tolstoj dog engang ved lovlig uforbeholdent at sige sin Mening faaet en kjølig Modtagelse af sin Hersker og Herre, hvorefter Forholdet idethele skal være bleven mindre varmt og Tolstoj derfor have trukket sig noget tilbage. En Hentydning hertil vil man[4]) finde i Balladen „Elias fra Murom“ [5]), hvor den gammelrussiske Kjæmpe, Oldingen Iljà (Elias), en af de Helte, der i Kijev slutte sig sammen omkring Fyrst Vladímir ligesom Kjæmperne ved det runde Bord om Kong Artus, tager Orlov fra Fyrsten og søger tilbage til den frie Ensomhed i Skov og Vang, thi ved Hirden i Kijev falder Luften ham for Brystet:

Hvo sin Fyrste Sandhed siger,
Vorder ilde hørt;
Af den byzantinske Smiger
Er mit Hoved ørt.

Al den Virak gjør mig vammel;
Af den gyldne Tvang
Blev jeg træl; jeg vil som Gammel
Gaa min egen Gang.

Men til noget, som blot tilnærmelsesvis kunde kaldes

1) Meddelt af P. I. Barténjev.
2) Autobiografien p. X: *Sa bienveillance pour moi ne s'est jamais démentie.*
3) Meddelt af P. I. Barténjev.
4) Samme Kilde.
5) *Iljá Múromets* (i Samlede Digte 1877 p. 448).

et Brud fra den ene eller en Unaade fra den anden Side, er det ikke kommet. Tolstoj har vedligeholdt nogen Forbindelse med Hoffet, og da hans samlede Digte første Gang udkom (1867), dedicerede han sin Bog til Kejserinde Maria Alexándrovna († 1880). Med Bogen fulgte en Samling prægtigt udførte Akvareller[1]) over Sujetter fra nogle Digte i Samlingen, Stemningsbilleder fra Krim, i hvilke Kejserinden, der fra Tolstojs første Fremtræden levende interesserede sig for hans Muse[2]), særlig havde fundet Behag. Indledningsdigtet til hende er skrevet med stor og oprigtig Varme. Overhovedet har Tolstoj[3]), hvad sikkert gjør hans Smag og høviske Sindelag Ære, næret en ubrødelig Højagtelse og Hengivenhed for den stille, kun lidet i det glimrende Hofliv fremtrædende Kejserinde, en meget dyb, blid og alvorlig Natur, maaske neppe paaskjønnet efter Fortjeneste og ikke synderligt bemærket af Mængden, men hyldet af de med Aand og Hjerte rigest Begavede. Mærkeligt, at hun skal have været næsten den eneste Kvinde, om hvem den genialt og ædelt anlagte Kong Ludvig II af Baiern i sin sidste, af Vildelse formørkede Periode stundom talte og talte med Glæde. Et Fotografi med hendes af Alder, Sygdom og Sørgmodighed mærkede Træk og med hendes Navn skrevet af hende selv hænger i Soveværelset paa Slottet Berg, hvor den sindsforvirrede Konge tilsatte Livet. Vi tro, at Tolstoj har truffet et godt og forstaaende Valg ved at tilegne netop hende en af de bedste Digtsamlinger, der nogensinde er udkommet paa Russisk. Om at han, trods sin allerede

[1]) v. Osten i Fortalen til *Dichtungen v. Al. Tolstoj und N. Nekrássow.* St. Petersborg 1881.

[2]) Dedikationen til Samlede Digte p. 1. En Artikel i *Vsemirnaja Illustratsia* 18 April 1870 o. fl. St.

[3]) Meddelt af P. I. Barténjev.

noget tilbagetrukne Stilling, tildels vedblev at vedligeholde sine tidligere Forbindelser i det høje Selskab, vidner Pragten ved den første Opførelse (1866) af hans Tragedie „Ivan den Skrækkeliges Død", en Forestilling der overværedes af Kejserfamiliens samtlige Medlemmer og af hele Petersborgs high life[1]).

Men med Undtagelse af kortvarige Besøg i Hovedstæderne tilbringer han nu sin Tid snart paa et, snart paa et andet af de Godser i Mellem- og Sydrusland, som hans allerede 1835 afdøde Morbroder havde testamenteret ham[2]).

Omtrent ved Aar 1860 giftede Digteren sig med en Dame af det fornemme Petersborgerselskab, Sofia Andréjevna, født Bachmétjeva[3]), en, som det siges[4]), af Væsen og Ydre ualmindelig indtagende Personlighed, hvis aandrige Konversation og bedaarende Sang[5]) fængslede de faa Udvalgte, der havde Adgang til hans Hjem, thi Grevens nærmere Omgangskreds skal efter hans Giftermaal ikke have været stor[6]). Ægteskabet forblev barnløst. Paa sine betydelige Godser, af hvilke navnlig to Herresæder, et i Guvernementet Orel, et andet, Hovedejendommen Krasnyj Rog, i Guvernementet Tschernigov, vare udstyrede med en selv efter russiske Forhold fyrstelig Pragt og udsøgt Smag[7]), plejede Digteren at tilbringe Sommeren beskjæftiget med Studier af Ruslands Historie i det sextende og syttende Aarhundrede, en

[1]) Kronik for Theatrene i Petersborg fra 1855—81. St. Ptbg. 1884 p. 35. Se Afsnit VI.

[2]) Autobiografien p. X.

[3]) Meddelt af P. I. Barténjev. Ingen af de trykte Kilder nævner hende ved Navn.

[4]) Samme Kilde.

[5]) Feth (Schenschin) Erindringer II. Bind p. 186—88.

[6]) Meddelt af P. I. Barténjev.

[7]) Feth (Schenschin) Erindringer anf. Sted.

Periode han kjendte grundigere end nogen anden[1]), hvorom ogsaa hans betydelige historiske Roman[2]) og tre dramatiske Arbejder[3]), samtlige skrevne over Sujetter fra dette Tidsrum, noksom bære Vidne. Til Slutningen af Tredserne og Begyndelsen af Halvfjerdserne lige til hans Død henhører ogsaa et stort Antal lyriske Digte, fremkomne for Størstedelen i Tidsskrifterne Vjæstnik Jevrópy og Russkij Vjæstnik, men ogsaa i flere andre Journaler og Blade, der, skjøndt de ligesom de to nys nævnte Maanedsskrifter ofte repræsenterede forskjellige, stundom endog aldeles diametralt modsatte Retninger og Anskuelser, alle betragtede hvert Bidrag fra den ansete Digter som en Ære. Thi hvor han viste sig, fejredes han som Ruslands første samtidige Lyriker og Dramatiker. Saaledes giver Staden Odessa en glimrende Fest for ham[4]), da han i Marts 1869 paa Gjennemrejse besøgte Byen. Han foretog flere Rejser for sit svage Helbreds Skyld, som i de sidste Aar af hans Liv tidt vanskeliggjorde ham aandeligt Arbejde. Ulidelige Smerter i Hovedet og stadige Blodkongestioner til Hjernen gjorde vel intet Skaar i hans altid lige elskværdige, beherskede og venlige Væsen[5]), men lovede heller intet godt for Fremtiden[6]), hvorvel den Sygdom, der egenlig blev hans Bane, synes at have været en Hypertrofi af Hjertet[7]).

I Juli 1875 var han sidste Gang sammen med flere af sine russiske Venner, deriblandt Turgjénjev, ved

[1]) Meddelt af P. I. Barténjev.

[2]) Se Afsnit III.

[3]) Se Afsnit VI.

[4]) *Odesskij Vjæstnik* 1869 Nr. 60.

[5]) Feth (Schenschin) Erindringer II p. 189.

[6]) Iv. Turgjénjev i et Brev til Red. af *Vjæstnik Jevrópy* Novbr. 1875 p. 433.

[7]) Meddelt af P. I. Barténjev.

Badestedet Carlsbad [1]) og fuldendte der sit sidste større Arbejde, det episk fortællende Digt „Dragen“ [2]). Hans Sundhedstilstand forværredes stadigt; Asthmaen og Hovedsmerterne tiltog. Efteraaret kom, og Bladene gulnedes. Han samlede sine sidste Kræfter for at vende hjem til Rusland. Endnu et lille Digt [3]), fint og stemningsfuldt, det sidste, skrev han efter at være kommen tilbage over Fædrelandets Grændse. Faa Dage efter Ankomsten til sit Yndlingsopholdsted, Krasnyj Rog, døde han den 28 September (10 Oktober) 1875.

[1]) *Vjæstnik Jevrópy* Novbr. 1875 p. 440.
[2]) Se Afsnit IV.
[3]) Samlede Digte 1877 p. 546.

II.

Tolstojs nærmeste Forgjængere og samtidigt med ham begyndende Jevnaldrende. — Overblik over politiske og litterære Strømninger i Halvtredserne og Tredserne. — Utilitarismen. — Digterens Stilling til denne. — Hans egne politiske og æsthetiske Anskuelser.

Efter Kejserinde Jekaterina II's pseudo-klassiske, opstyltede Kunstperiode, der paa Poesiens Omraade har sin betydeligste Repræsentant i Dershávin, fulgte vort Aarhundredes første Aartier med det store, nationalt russiske Gjennembrud i Litteraturen, der betegnes ved Alexander Puschkin. Ikke at han ganske kunde ryste det fransk-alexandrinske Støv af sine Fødder eller fuldstændigt mægtede at frigjøre sig for den Pathos, hvori han var født og opvoxet. Men i alt væsenligt har han forladt den hule Deklamationspoesi og fundet Fodfæste paa egen, fædrelandsk folkelig Grund, hvorvel vi, maaske med Urette, ikke kunne betragte ham som Folkedigter i det Omfang, Russerne, bl. A. Dostojevskij, ville gjøre ham til. Men folkelig og ægte russisk bliver han ved sit skarpe, sande Syn paa Virkeligheden og sin Skildring af denne; for saa vidt kan man gjerne kalde ham Realist. Paa samme Tid er han udpræget Idealist ved at hævde Principet „Kunsten uden Bagtanke“, Kunsten for Kunstens egen Skyld, uden Anvendelse i Tendensens Tjeneste og uden Fordring paa anden Tak til Svar paa sin Gjerning end selve den Tilfredsstillelse, Digteren føler

ved som et levende Ekko at kunne svare paa hvert af de utallige Indtryk, han modtager fra den omgivende Verden. Betegnende for hans paa engang realistiske og idealistiske Syn paa Poesiens Opgave finde vi hans, desværre næsten uoversættelige Digt „Gjenlyd“ [1]).

Svar, Gjenlyd, svar for Sandheds Sag
Paa Ulvens Hyl, paa Droslens Slag,
Paa Pigens Sang, paa Stormens Brag.
    Hvo end har kaldt,
Slut strax hans Røst i Favnetag,
    Giv Svar paa alt!

Giv Svar paa Bølgens dumpe Fald,
Paa Uvejrsskyens Tordenskrald,
Paa Jagtens Glam i Skovens Tjald,
    Giv alle Svar,
Vent intet selv· — — — Det samme Kald
    Hver Digter har!

Vi skulle nedenfor i Slutningen af dette Afsnit faa Lejlighed til at drage en aldeles bestemt Parallel mellem anførte Vers og et, frasét al Forskjel, dog i Tanken hermed nært sammenfaldende Digt af Tolstoj. Uden Digression fra det foreliggende Emne bemærke vi kun, at Lérmontov, den mest udprægede Lyriker, Rusland har havt, ligesom ogsaa Prosadigteren Gogol, trods den hos begge fremtrædende Negativitet, begge staa paa Skuldrene af Puschkin og ligesom denne i det hele og store forfægte Grundsætningen: l'art pour l'art. Omtrent samtidigt med disse og Side om Side med dem fremkomme som Repræsentanter for den afgjort idealistiske Retning i Fyrrerne Mænd som Digterne Tjútschev og Chomjakóv, Universitetslæreren Granovskij, Kri-

[1]) Alex. Puschkins Værker, St. Ptbg. 1838, III. Bind p. 100.

tikeren Bjælínskij og tildels den allerede da bekjendte, snart til Sibirien forviste unge Forfatter Dostojevskij.

Saaledes ere i Korthed de Forudsætninger, ud fra hvilke den russiske Litteratur omkring Aaret 1850 fortsætter sin Udvikling. Enkelte store Begavelser træde frem paa dette Tidspunkt samtidigt med Alexiéj Tolstoj eller tildels allerede noget tidligere, saaledes de i Fyrrernes ideale Retning dybt bundende lyriske Digtere Apollon Maikov og Afanásij Schenschin (Feth). Begge leve endnu, begge betragte sig som direkte Arvtagere efter Puschkin, og begge have de fuldstændigt fortjent vundet sig et stort Navn i deres Fædreland uden at være blevne synderlig bekjendte i Udlandet [1]), hvilket heller ikke kan være anderledes. Romanforfattere lade sig med større eller mindre Held oversætte af de fleste dannede Udlændinge, der grundigt kjende det Sprog, fra hvilket de vælge at gjengive en Forfatters Arbejde. En lyrisk Digter derimod vil i de fleste Tilfælde være en lukket Bog for hver, der ikke kan læse ham i Grundsproget; til at oversætte ham paa en kun tilnærmelsesvis læselig Maade kræves andre Forudsætninger end den blotte Sprogkundskab. Forholdt det sig ikke saaledes, vilde Tolstoj, der langt overgaaer dem begge i Fylde og Begavelse, være mere bekjendt i Udlandet gjennem Oversættelser end han er, hvorvel han næst Lermontov, der til sin Lykke fandt en Fortolker i Fr. v. Bodenstedt, vistnok er den hyppigst og bedst oversatte af Ruslands Lyrikere. Som andre samtidige Forfattere i bunden Stil, der have vundet Berømmelse, fortjene Nikolaj Ne-

[1]) Om Afanásij Schenschin (cf. S. 112) foreligger en særdeles velskreven Artikel paa Tydsk i Beilage zu *Münchener Allgem. Zeitung* 1890 Nr. 150 (? ?). Enkelte af hans Smaadigte ere i dansk Oversættelse fremkomne i forskjellige Ugeskrifter, ligesaa nogle Gjengivelser af Maikovs Poesi i Alfr. Ipsens *Europæiske Digte*. Kjøbenh. 1883.

krássov, Boris Almásov og Turgjénjevs nære Ven Jakob Polonskij at omtales. Mange andre kunde nævnes: Jasýkov, den endnu levende Apuchtin og flere endnu, hvis Navne, helt ubekjendte som de ere i Udlandet, for de fleste kun vilde lyde som en tom og fremmed Klang, end ikke undtagen den prægtige Nikítin, Ruslands Schack Staffeldt, den dybeste, inderligste, mest stemningsfulde af dem alle.

Denne Rigdom paa unge Begavelser, som efterhaanden skulde hævde og retfærdiggjøre de Forventninger, hvortil deres første Fremtræden havde berettiget, synes at varsle Skjønlitteraturen i Begyndelsen af Halvtredserne en glimrende Udvikling paa det alt givne Grundlag. Udviklingen følger ogsaa, skjøndt ikke saa frodigt, som ventes kunde, og for en Del af de nævnte Forfatteres Vedkommende tager denne Udvikling en anden, tildels modsat Retning af den, som havde været fremherskende i den puschkinske Tidsalder. Aarsagerne hertil skulle vi i Korthed betragte.

Dønningerne af de frisindede Bevægelser i Vesteuropa 1848, hvis Bølger under Kejser Nikolajs Regjering kun havde kunnet sende enkelte Stænk ind over Bolværket mod Rusland, begynde efter Krimkrigen ogsaa at give sig tilkjende i det fjerne Østen, hvor Digerne efter Regjeringsforandringen i 1855 ikke mere bevogtes saa strengt som før og en Sluse hist og her stundom lukkes op. Den nye Kejser hylder liberale Grundsætninger, store Reformer forberedes og, som Overgangene i Rusland ofte komme noget brat, Skrive- og Talefriheden bliver pludselig givet i en hidtil ukjendt Grad. Dette sker ikke just ved Lov og gjennemføres heller ikke med Konsekvens, tvertimod er der fra Slutningen af Halvtredserne Exempler nok paa, at Censuren uforstaaelig vilkaarligt har taget fat paa tilsyneladende uskyldige Ting, medens

andre, der skulde synes langt mere graverende, uhindret faa Lov til at passere. Det er Bygevejr. Reformerne hænge over Hovedet og fremkalde „Luftninger“. Disse komme stødvis og afbrudt med Mellemrum, men idethele blæser dog Vinden nogenlunde fra samme Kant og, hvad væsenligt er, den blæser ovenfra. Embedsmændene rette sig som Vejrhaner efter Vindretningen, idetmindste for et Syns Skyld og med Maadehold til Husbehov uden altfor stort Afbræk i egen personlig Myndighed; selv indenfor Gejstligheden spores de vesteuropæiske eller quasi-vesteuropæiske Strømninger. Med et Ord: Liberalismen bliver moderne.

Det har sikkert havt sine gode Sider; vi har som Udlænding hverken Ret til eller Interesse af at dømme om de i Begyndelsen af Tredserne paafulgte store politiske Reformer, som det fortiden er Mode at dadle. Betragtet fra et litterært Synspunkt har denne Bevægelse sikkert gjort sin Gavn. Den skrivende Intelligens faaer friere Hænder og benytter sig deraf, saaledes Turgjénjev, Katkóv, Aksákov, Marko Vovtschok og mange andre Prosaforfattere; om Dostojevskij skal her ikke tales, da han paa dette Tidspunkt først nylig (1859) har faaet Tilladelse til at vende tilbage fra Sibirien og indtager en af de politiske Bevægelser næsten uberørt Særstilling; heller ikke Leo Tolstoj vilde det her være rette Sted at nævne, da han, som først nylig har betraadt Forfatterbanen[1]), i Begyndelsen er tendensløs og foreløbigt maa betragtes som tilhørende den gamle Skole; senere bliver Digteren Filosof og liberal; med Katkov har akkurat det Modsatte været Tilfældet, fra en yderlig dreven konstitutionel Anglomani i Halvtredserne og Anskuelser, som kunde

[1]) I 1852 (med Novellen „Barndom“). Hans egenlig fremtrædende Virksomhed begynder dog først med Novellen „Kosakkerne“ (1863).

gaa i Spand med hans Ven, den i Landflygtighed døde Herzens revolutionære Ideer, slaaer han i Midten af Tredserne over i den mest reaktionære Konservatisme. Aksákov, Ruslands anden store samtidige Journalist, har tildels gjort samme Bevægelse skjøndt aldrig med saa bratte Sving, ligesaalidt som han overhovedet har været saa langt ude i nogen af de to Yderligheder som Katkov.

Dette i Forbigaaende om Prosaforfatterne. Flere af dem, der skrive i bunden Stil, sværge ogsaa til den nye Retnings Fane. I første Række staaer Nekrássov. Han er i sin Tid og af sine Tilhængere bleven stillet over Puschkin; nu er hans Stjerne helt gaaet ned. Selv nære vi liden Sympathi for ham; vi tro ikke rigtig paa, at hans Digtning kommer fra Hjertet, og kunne ikke begribe, at man som Forfatter kan kvæde i de sørgeligste Toner over Bøndernes fortrykte Kaar og samtidigt som Godsejer behandle disse fortrykte Bønder haardere og mere umenneskelig egoistisk end næsten alle andre Despoter — og det har han faktisk gjort. Den som Menneske meget leddeløse Turgjénjevs Udtalelser ere os ingen Højesteretsdom, og vi undre os lidt over i Turgjénjevs Breve fra Begyndelsen af Tredserne at finde Nekrássovs Navn nævnet ved hvert andet Ord som Toppunktet af digterisk Begavelse for derpaa i et Brev fra samme Turgjénjev skrevet til Polonskij i 1868 at se al Nekrássovs Poesi betegnet som „tygget Papiermaché dyppet i Fusel“ [1]). Der er noget sandt i Overdrivelsen, men Retfærdighed fordrer at indrømme Nekrássov adskillig Begavelse og Ros for at have skrevet enkelte smukke Ting. Polonskij lader sig ogsaa rive med af Strømmen, og selv Maikov, Arvtageren efter Puschkin, Fanebæreren for Principet l'art pour l'art, bliver for en Tid ikke uberørt af den Bevægelse, der er rettet mod

[1]) Turgjénjevs Breve, St. Petersborg 1884, p. 130.

ham selv. Thi den nye Retning, der stiller sig fjendtlig til den forrige Periodes autokratiske Politik, vender sig samtidigt ogsaa mod de nærmest forudgaaende Aartiers idealistiske Poesiretning. Det er dette, hvorpaa det for os her kommer an. Havde det i Trediverne og Fyrrerne været Idealismen, som i Litteraturen sad ved Roret, bliver det i Halvtredserne og Tredserne Utilitarismen, der skal være eneherskende. Med Principet „Kunsten for Kunstens egen Skyld“ er det forbi, Skjønlitteraturen har kun Berettigelse, forsaavidt som den tjener praktiske og politiske Formaal.

Det vilde være Overdrivelse at søge Grunden til Utilitarismens Fremkomst udelukkende i Opposition mod Aanden i det tidligere herskende Regime, skjøndt dette Motiv spiller en stor Rolle; Sandsen for det praktiske ligger absolut i den russiske Folkekarakter; de exakte Videnskaber ere populære og slaa ganske anderledes an end det, som en Græker vilde betegne ved μουσική. Fysik, Kemi, Zoologi, med et Ord alle Naturvidenskaber tiltale den russiske Intelligens mange Gange mere end Studiet af de klassiske Sprog med alt hvad derunder henhører. Og faktisk er det, at denne realistisk-utilitaristiske Strømning i Rusland ofte faaer et politisk Anstrøg af frisindede, for ikke at sige revolutionære Tendenser i Modsætning til den klassisk-idealistiske Retning, der betragtes som konservativ. Det er tildels at betragte som en politisk eller politimæssig Forholdsregel mod Tredsernes yderlig liberale Bevægelser, naar Undervisningsministeren Grev Dmitrij Andréjevitsch Tolstoj med kejserlig Indvilligelse og med stærk Støtte baade fra Krigs- og Indenrigsministeriet i Begyndelsen af Halvfjerdserne indfører et rigoristisk klassisk Undervisningsprogram efter Udkast af den i de Reaktionæres Lejr overgaaede Katkov, et Program mod hvilket den

oppositionelle Journalistik uafladeligt har kjæmpet i saa stærke Udtryk, som den nogenlunde turde bruge, og paa hvilket Regjeringen i den allersidste Tid ligesom modvilligt har slaaet noget af til stor Misfornøjelse for en anden Del af Pressen. Begge Parter gjøre Sagen til et politisk Spørgsmaal. Det blev Utilitarismen allerede i Halvtredserne og Tredserne. Kun de reale Videnskaber due noget; den lettere Litteratur har udelukkende da Berettigelse, hvis den i populær Form fremmer Udbredelsen af nyttige Kundskaber. „I Belletristikens Forfald ser jeg en Garanti for Ruslands sociale Progres", udbryder en af Datidens mest indflydelsesrige Journalister af den radikale Retning[1]). Modstanderne heraf spotte den evige Prædiken om praktisk Nytte, den uophørlige Lovsang over Mathematik og Fysiologi.

„Han Fysiologi studerer,
Reelt den Praas gaaer for ham op,
At der i Verden existerer
En Skabning, kaldet Edderkop"

synger i 1864 Almásov[2]). Ogsaa Al. Tolstoj gjør sig, som vi strax skulle se, lystig over Utilitarismen og det med god Grund. Thi Retningen, som i Princippet rummer adskilligt sundt og godt, føres ud i Overdrivelse. Og hvad der end kan siges mod Censurundertrykkelserne i den foregaaende Periode, en god Side havde de: Forfatterne vendte og drejede hvert Udtryk flere Gange, før de førte det i Pennen; Censuren blev, saa at sige, en Slibesten for den fine Stil, der i diskrete, velovervejede Udtryk i Reglen fik sagt alt, hvad den vilde. Under Kejser Nikolajs Regjering maatte man have Forfatterbegavelse for overhovedet at kunne skrive. I Re-

[1]) Písarev, citeret i *Odesskij Vjæstnik* for 18 Marts 1869.
[2]) Samlede Skrifter, Moskau 1892, I. Bind p. 182.

formperioden derimod falder denne Nødvendighed for en stor Del bort.

Slappelsen af Censurtvangen fremkalder et Utal af Skriblere, Smaajournalister, Øjebliksforfattere og Døgnkritikere, der nærmest gjøre Indtryk af en Flok Skoledrenge, som efter længe at være blevne holdte i Ørene af en streng Rektor pludselig føle, at Tilsynet er blevet svagere, og nu mene rigtigt at kunne slaa sig løs. Her skulle vi ikke omtale den i Landflygtighed afdøde Herzen ejheller Tschernyschévskij, der for kun to Aar siden endte sit Liv i Statsfængsel; de vare i ethvert Tilfælde betydelige nok til virkelig at kunne blive statsfarlige. Men blader man Aviser og Tidsskrifter fra Reformperiodens Begyndelsesaar igjennem, træffer man en lang Række i Talrighed stigende og i Dygtighed dalende Navne paa Kritikere som Dobroljúbov[1]), Schelgunóv, Sáitsev og hvad de ellers hedde, men værst af alle er dog Písarev. Denne haabefulde, overordenlig produktive Yngling, der druknede knapt femogtyve Aar gammel omtrent paa samme Dag, som den sidste af hans mangfoldige Brochurer blev konfiskeret af Politiet[2]), omtales ogsaa af Turgjénjev[3]), der betegner hans og Konsorters Virksomhed med Udtrykket: „de spytte". Tilføjende, at det er russisk Skik, ligegyldigt hvad Parti man tilhører, ikke at kunne leve sammen uden at „slaa hinanden med Knytnæve i Ansigtet", opfordrer han Pisarev & Ko. til ud af Kompagniets egen Midte at stille blot en eneste Forfatter tilnærmelsesvis af samme aandelige Højdemaal som de, paa hvilke Kompagniet „spytter". Baade Turgjénjev, Al. Tolstoj, Maikov, Polonskij,

[1]) Omtalt, ikke uden Frygt, af Turgjénjev i et Brev (fra 1861) til Dostojévskij. Turg. Breve, St. Ptbg. 1884, p. 96.

[2]) Meddelt af Overbibliothekar ved Museet Rjumantsov i Moskau E. F. Korsch.

[3]) I et Brev til Polonskij (1862). Turg. Breve, p. 99.

naturligvis Almásov, der selv er meget bidsk, men værst og mindst fortjent af alle maaske Dostojevskij, have døjet ondt og lidt mange Overfald af denne Bande. Men Angreb, selv om disse Angreb ere næsten ligesaa blottede for Retfærdighed som for sund Sands, kunne endda nogenlunde gaa an mod levende Modstandere som de ovenfor nævnte. Løjerligere ser det ud, naar de „spytte“ paa en stor død Løve som Puschkin. For den, der læser Russisk, kan det være Umagen værdt at gjøre sig bekjendt med en af Pisarevs Udgydelser over Puschkin[1]). Mage til halvstuderet Landevejsrøver paa Belletristikens Enemærker skal man vist vanskelig finde i nogen Litteratur. Ogsaa andetsteds kan en radikal Kritik være uretfærdig og derfor eo ipso uvidenskabelig, men en saa fuldstændig Mangel paa de simpleste Forudsætninger til Bedømmelse af et valgt Sujet vilde i et Folk med nogenlunde udbredt Almendannelse neppe kunne gjøre sig gjældende. Det synes os næsten at være det værste Indicium mod den russiske Intelligens i Tredserne, at en knapt nok legemlig og meget mindre aandelig voxen Fremskridtsmand som Pisarev, der „i Belletristikens Forfald ser en Garanti for Ruslands sociale Progres“, har kunnet faa Navn af Ruslands betydeligste Kritiker efter Bjælinskijs Død og uindskrænket har kunnet dominere sin Samtids store Forfattere i den højt paaberaabte Utilitarismes Navn[2]). Der er ikke mange, som tage kraftigt til Gjenmæle mod Kompagniet. Turgjénjev ømmer sig, som det ses af de anførte Citater, der kunde forøges med flere, nok i sine Privatbreve men tager sig iagt for aabenlyst at slaa et Slag ned midt i Flokken, Do-

[1]) Pisarevs samlede Skrifter. St. Ptbg. 1871, III. Bind p. 227 ff.

[2]) *Odesskij Vjæstnik* 1869 Nr. 60. Dostojevskij synes forresten i sin Overlegenhed aldeles at have ignoreret Pisarev og Konsorter.

stojevskij holder sig for sig selv og lader dem bjæffe, Almasov derimod bider grovt fra sig; desværre gjør en Hjernesygdom snart Ende paa hans Forfattervirksomhed; den geniale Digter døer i en Sindssygeanstalt. Rigtigt hamle op med Pisarevs Klike kan egenlig kun Katkov. Han er om muligt ligesaa hensynsløs og uden Sammenligning mange Gange mere talentfuld end disse Samfundsreformatorer. De Slag, han alene retter mod dem i *Moskovskija Vjædomosti* kan hele Troppen ikke afparere i *Nedjælja*, *Golos* og de øvrige samtidige utilitaristisk liberale Blade tilsammen. Naturligvis faaer han tilsidst slaaet fast, at Flokken er samfundsfarlig — dette var hos Katkov en ofte brugt Manøvre, med hvilken vi trods megen personlig Pietet mod den store Mands Minde slet ikke kunne sympathisere. Men i dette Tilfælde som i flere andre har han rigtignok havt mere Ret end Uret. Og han har benyttet sin Sejr; vi fejle neppe i at betragte den klassiske Skolereform af 1872 som et væsenlig i denne Kamp vundet Resultat.

Pisarev og hans Retning faldt for Journalisten Katkov. Af de belletristiske Skribenter er det egenlig kun Alexis Tolstoj, der med Kraft og Talent men nobelt og aldrig med uridderlige Vaaben fører Kampen mod den stærkt begyndende aandelige og politiske Nihilisme. Der existerer et morsomt lille Digt af ham „Den hellige Panteleimon“ (skrevet 1865). Helgenen vandrer hen over Ruslands Marker med en Pose i den ene Haand og en Knortekjæp i den anden. Alle de artige Blomster bøje sig for den Gamle og hilse; han hilser igjen og lægger i sin Pose et lille Blad af hver for at koge Salve og Plastre af dem til syge Folk, til aandelige Vanskabninger og saadanne Stakler, der have været enfoldige nok til at lade sig Sind og Sands forgive. „Af den Slags Krøblinger ere vi mange,“ udbryder Digteren,

„kom os til Hjælp, Fader Panteleimon!“ Men de „uartige“ Planter, de skadelige og giftige, ser Panteleimon ogsaa; hvor han møder en saadan paa sin Vej, smækker han til den med sin Knortekjæp. Og, tilføjer Fortælleren, kjære Fader Panteleimon! ogsaa blandt os voxer der endel Ukrudt, som forgiver andre, og paa hvem ingen Kultur nogensinde kan hjælpe:

Folk, hvem det kun er sandt og antageligt,
Som paa Ryggen dem kløer ubehageligt,
Folk, hvis Synspunkter knapt er forklarlige,
Men hvis Lærdomme let blive farlige.
Af den Slags har vi nok,
Og paa hele den Flok
Spar nu ikke din Stok,
Den forsvarlige!

Digtet [1]) vakte trods sin spøgende Tone Indignation i den liberale Lejr, og Tolstoj blev endog beskyldt for at ville have den nys afskaffede Legemsstraf indført igjen. Kort efter møder han op med en munter Ballade [2]) til Forherligelse af Utilitarismen. Den begynder travesterende — thi han kan stundom heller ikke bare sig for at snærte den blaserede Kreds, han selv tilhører — med en i Folkevisestil holdt Beskrivelse af en Bojar og en Bojarjomfru, der vandre sammen i Urtegaarden; hun er svøbt i sølvstukken Silke og han forgyldt baade for og bagpaa. Hun priser højttravende hver liden Blomst i Bed, men han,

Han kyssed ømt paa Munden
Sin Mø, den slanke, blide;
Lov ikke Rosenslunden,
Min Svane, Du min hvide.

[1]) Samlede Digte 1877 p. 192.
[2]) Sammesteds p. 456.

Hvor Skovens Duer kurre
I Lunden, som Du priser,
Skal nu saaes Løg og Purre,
Agurker og Radiser.

„Hvorledes“, udbryder Skjønjomfruen, „er der da ikke Plads andetsteds til Kjøkkenurterne uden for deres Skyld at ødelægge Blomsterne i Rosenhaven?“ „Jo,“ indrømmer han:

Vel kan der Plads forskaffes
Til Gulerod og Bønne,
Men Roserne skal straffes,
Fordi de er for kjønne.

De Ting skal flux begraves,
Der Fantasien hidse;
Hvert Blomsterbed skal laves
Om til en Fold for Grise.

„O“, spørger hun forbauset, „er der da ingen andre Steder, hvor man kan mæske de Kreaturer?“ — Jo, det er der rigtignok, men,

Skjøndt Svin kan let erhverves
For Spotpris hver Oktober,
Skal Haven dog fordærves,
Fordi den er for proper.

„Herregud“, mener Bojarfrøkenen, „hvorfor sætter man da ikke Folk med den Slags Ideer ind i et Galehus?“ — „Nej“, forklarer han, „de ere saa mange, at de ikke faa Plads i nogen af de nuværende Anstalter af den Art. Der maatte opføres en ny og meget stor. Men at overdrage det Byggeforetagende til Statsingeniørerne (Hip til det Gamle!) vilde blive overordenlig kostbart, og faaer Semstvo (Landkommunernes Selvstyrelse, Hip til det Nye!) Sagen i Hænde, saa bliver det ikke til noget med den Bygning og de Penge“. — „Paa den

Maade gaaer jo Landet tilgrunde", sukker hun; „er der da slet intet Middel?" — „Jo", grunder han lidt, „jeg troer, min Elskede, at jeg ved et Raad":

Før Thronen bliver rystet
Af det, som er i Vorden,
Hæng Førerne paa Brystet
Sankt Stanislaus' Orden!

— O fy, det Raad er syndigt!
Brød Møen ud i Harme.
— Nej, kun probat og fyndigt!
Gav han til Svar med Varme.

Striden herom bliver hedere og hedere. Det ene Ord tager det andet, det kommer til et Brud mellem de Elskende:

Hvad Ord der faldt, o hvilke!
De skiltes over Sagen!
Den Mø var klædt i Silke,
Den Svend forgyldt paa Bagen.

Tolstoj er selv Hofjægermester, men ogsaa det Aristokrati, han tilhører, faaer tidt et Sidehug, stundom i Skjæmt og hyppigst i Alvor [1]), for sin Mangel paa Indhold og Varme og for sin indre Tomhed bag den kolde, haarde, glimrende Skal. Men, fortsætter Digteren: „Hvad er Hensigten med denne lange Vise?" Jo, forklarer han:

Nu vil jeg sprede Dunsten
I hver romantisk Hjerne:
Princippet „Kunst for Kunsten"
Er ikke mer moderne.

Syng aldrig „blot til Glæde",
Hold meget heller Bøtte;
Men vil en Sang Du kvæde,
Skal Sangen gjøre Nytte.

[1]) Stærkest i en lille Strofe paa sex Linier: Samlede Digte 1877 p. 246.

Tab ikke det af Syne:
Tendens i alle Digte!
— Dig, russiske Kommune,
Har dette Kvad i Sigte!

At den politisk set ingenlunde reaktionære, snarest moderat frisindede Tolstoj i nogle af Utilitarismens Tilhængere ikke med Urette saa Kommunarder og Anarkister, et Udtryk, han ogsaa bruger etsteds i den her brudstykkevis anførte Ballade, skulde senere paafulgte Begivenheder vise. Selv tilhørte han, som rimeligt er, ikke blot ved Fødsel og Opdragelse, men allermest ved sine æsthetiske Anskuelser i litterær Henseende nærmest den konservative Retning. Vi bruge Udtrykket: nærmest. Thi om sig selv siger Digteren [1]):

To Lejre mod hinanden staa; jeg hører selv til ingen!
Som Gjæst jeg er snart hist, snart her hos den, der just har Ret;
Helt ofte med dem begge to maa skarpt jeg krydse Klingen,
Men ingen af dem hverver mig og faaer mig helt i Net.
Til ingen af dem begge to vil Faneéd jeg sværge,
Af ingen kjøbt jeg hvergang staaer, hvor just jeg Sandhed fandt;
Mod egne Venners Overgreb kan daarligst jeg mig værge,
Men Fjenden jeg forsvare kan, hvor Fjenden taler sandt.

Man skulde synes, at Tolstojs politiske og litterære Modstandere maatte finde denne Udtalelse fordomsfri og nobel. Nej, tvertimod. Netop hans Ridderlighed, et Tolstoj særeget Karaktertræk, gjør ham til Gjenstand for hadefulde og, hvad værre er, meningsløse Angreb [2]).

[1]) Samlede Digte 1877 p. 208.

[2]) Vi skulle som en Prøve paa radikal russisk Logik Ord for Ord gjengive en Kritik af en i sin Kreds meget anset, endnu levende Fremskridtsmand fra Tredserne over det anførte ottelinede Digt, der i alt Væsenligt er ordret oversat. Bedømmelsen er formuleret af Skabitschevskij, en Kritiker som i ethvert Tilfælde er fornuftigere og mere moderat end Pisarev; den er skrevet i December

Tolstojs Erklæring syntes snarere at maatte kunne have paadraget ham hans Venners, d. v. s. de litterært og politisk Konservatives Misfornøjelse. I de Kilder, som have staaet til vor Raadighed, findes dog kun svage Spor hertil [1]). Han kom stundom som Gjæst i Katkovs Hus, et af hans smukkeste Digte [2]), rigtignok før Tiden 1865, skal [3]) være skrevet til Katkov og et noget senere [4]) og endnu smukkere til en yndefuld, begavet og elskværdig, dengang knapt endnu fuldvoxen Datter af K. Til egenlige Sammenstød mellem Al. Tolstoj og Katkov synes det aldrig at være kommet, hvad vistnok fortrinsvis skyldes Tolstojs taktfulde Optræden og moderate, beherskede Væsen; end mindre er der indtraadt noget Brud, saaledes som det overfor Katkov hændte først

1875 kort efter Tolstojs Død og lyder saaledes: „Det viser sig (?), at for ikke at forsvare Fjenden, d. v. s. blive en Forræder (!), maa man ubetinget (?) være kjøbt. Men saasom ingen har gjort sig den Ulejlighed at kjøbe Grev A. Tolstoj, saa . . . saa . . ja saa tænker jeg, at Grev A. Tolstoj til sine Dages Ende aldrig har begrebet, hvilken Afskyelighed (!) han af Vanvare er kommen til at fortale sig med. Jeg siger „af Vanvare“, fordi jeg paa ingen Maade kan antage, at Grev A. Tolstoj med Overlæg har kunnet blotte en saadan sjælelig Lavhed (?), eller at en saadan Lavhed virkelig skulde have ligget paa Bunden af hans Natur.“ A. Skabitschevskijs Skrifter, St. Petersborg 1890. 2. Bind p. 241.

[1]) En Udtalelse af Tolstoj om Katkov i et Brev til Davýdov, *Russkij Archiv* 1879, 2. Bind p. 330. Ligeledes hedder det i en (af Censurhensyn utrykt, i Haandskrifter cirkulerende) Vise af Tolstoj om Katkov, Polakkerne og den polskfødte, til ivrig Russer blevne Forfatter Markévitsch:

Katkóv skal som Hertug Albas Bøddel
Opsplidse Næsen paa deres Trods,
Markévitsch skal til hvert Ord og Tøddel
Sjunge Hosannah, axios.

[2]) Samlede Digte p. 245.

[3]) Efter hvad vi have hørt i K.'s eget Hus.

[4]) Samlede Digte p. 253.

med Turgjénjev og senere med Ljev Tolstoj (angaaende de sidste Kapitler af Romanen Anna Karénina). Men ved at gjennemse den eneste nogenlunde fuldstændige kronologiske Fortegnelse [1]), som haves over Al. Tolstojs Arbejder, falder det strax i Øjnene, at Tolstoj fra 1870 lige til sin Død næsten helt forlader Katkóvs belletristiske Maanedsskrift *Russkij Vjæstnik* og sender den langt overvejende Del af sine Arbejder fra denne Periode til Stasjulévitsch's af Katkov for liberale Anskuelser stærkt forfulgte Maanedsskrift *Vjæstnik Jevrópy*. Synderlig varmt har Forholdet saaledes dog neppe været.

Thi var Tolstoj end konservativ, navnlig naar Talen er om Utilitarismen, kan han dog paa ingen Maade betegnes som reaktionær. Han er end ikke ganske fri for at være anløben af konstitutionelle Ideer, noget, vi intetsteds have set gjort gjældende om ham, men som alligevel hist og her skinner igjennem i hans Poesi. Det er ikke den moderne Parlamentarisme, han sværmer for — saaledes som Katkov i sin Tid gjorde det —; hertil findes der idetmindste ikke bestemte Spor. Derimod kommer han i sin Digtning atter og atter tilbage til den førtatariske, gammelrussiske Periode, hvor Fyrsten kun var primus inter pares, en Periode, som i mangt og meget minder om den skandinaviske Oldtid og Middelalder, og hvis Institutioner for Staden Novgorods Vedkommende holdt sig til ind over Midten af det sextende Aarhundrede. I sine episk-lyriske Folkedigtninger [2]) vender han stadig tilbage til denne Tid, og en af disse Digtninger *Kjæmpen Potók* [3]) skal nævnes paa dette Sted for den Sammenlignings Skyld, som deri drages mellem

[1]) D. Jasýkov i Maanedsskriftet *Istoritscheskij Vjæstnik* for Oktober 1885.

[2]) Se Afsnit IV.

[3]) Samlede Digte 1877 p. 462 ff.

russisk Sæd og Skik under Vladimir den Store († 1014) og Tilstande, særegne for senere Perioder i samme Lands Historie. Fortællingen begynder i Kijev hos Vladímir hin milde, „den klare Sol". Der gaaer Dands i Hallen. Fejrest over alle dandser Potók, den unge Kjæmpe; hele Hirden dandser efter ham. De dandse længe, til Solen er gaaet ned og Maanen kommer op over Skovene bag Dnjæpr. Saa stiger Vladimir med sin Fyrstinde ved Haanden ned fra Højsædet, bøjer sig tre Gange for Hirden og beder alle vel fare. Hver gaaer til sit, kun Potok, den unge Kjæmpe, bliver tilbage Hallen. Der falder en Trylledvale over ham, og han sover ind for et halvt Aartusind.

Mange Drømme han drømmer de femhundred Aar,
Han ser Gnister af Stridsøxer springe,
Ser Skjønjomfruer dandse med udslagent Haar,
Ser Bojarerne flokkes paa Thinge,
Ser Vladímir i Højsædet, høvisk og mild,
Ser hans Hird tømme Horn med en Mjød som af Ild;
Hører Jagtlurens Klang gjennem Dale,
Hører Kjæmpernes dristige Tale.

Da Potok vaagner op, ligger han paa Skrænten over Moskvafloden. Gjennem Gitteret foran et brogetmalet Fyrstehus, et Paláta i Kreml, titter en Mosrose frem, og i det snørklet udskaarne Vindue ovenover ser han et ungt, friskt Pigeansigt. Potok nærmer sig for efter gammel Skik at kvæde Jomfruen vel, men den unge Tsarevna tager imod ham:

Stop, din Træl og din Laban, din Søn af en Hund,
Maatte Fanden i Halsen Dig gale!
Hold, forbandede Svin, din uvadskede Mund,
Hvordan, Satan, til mig tør Du tale?
Var det ikke min Jomfrudragts skinnende Lin,
Der med Tvang gjør min Tale saa udsøgt og fin,

Skulde, Æsel, dit snavsede Øre
Faa helt anden Slags Udtryk at høre!

Vi fortsætte i v. Ostens Oversættelse[1]), der gjennemgaaende er fortræffelig:

Wie der Recke erschrak und erschrak nicht zum Spass':
Lauf nur zu, was die Füsse dich tragen!
Plötzlich — Paukengedröhn, kommt die Wache fürbass,
Thät mit Stöcken die Leute verjagen;
Hoch zu Ross naht der Zar in brokatnem Talar,
Um ihn her geht mit Beilen der Scharfrichter Schaar,
Und dem Herrscher zu Kurzweil gedenken
Sie jemand zu hau'n oder henken.

Da im Zorn fasst der junge Potock nach dem Schwert:
Welch ein Chan spielt mit Gottes Geschöpfen!
Doch er hört: Unser Gott naht, auf Erden verehrt,
Unser Gott, der geruht uns zu köpfen.
Und so viel auf der Strasse an Menschen nur war,
Wojewoden und Popen und Mönch und Bojar,
Bauern, Weiber, jung, hübsch, alt und bieder,
Alles stürzt auf den Bauch vor ihm nieder.

Sinnend wägt er solch Gleichniss besonderer Art;
— Ist's ein Fürst, gar ein Zar? Kaum verstand er's.
— Warum fegen sie vor ihm den Staub mit dem Bart?
Wir auch ehrten die Fürsten, doch anders!
Wär' in Russland ich denn, oder ist's nur ein Spott?
So bewahr' uns, o Herr, vor dem irdischen Gott,
Da die Worte der Schrift streng uns lehren
Nur den himmlischen Gott zu verehren.

Strax derefter spørger han om, hvor Thinget nu afholdes. Ved at høre ham tale saaledes styrte Folk hovedkulds afsted fra ham i Angst, hver til sin Side. Der danner sig et tomt Rum omkring ham, og midt i det falder han om og sover atter ind for først at vaagne op

[1] P. 47.

igjen godt og vel trehundrede Aar efter i Tredserne af vort Aarhundrede i Petersborg, hvor de nye Reformer ere indførte. Der kommer han ind i en Retssal. Prokurøren har forklaret de Edsvorne, hvad Forbrydelse den Tiltalte har begaaet:

„Hat den Vater vergiftet, zwei Tanten ertränkt,
Sich ein fremdes Besitzthum erlogen,
Zwei Brüder dazu und drei Töchter erhängt.“ —
Alles harrt, was die Richter erwogen.
Die Geschwornen erscheinen mit heiterm Gesicht:
— Zwar hat er gemordet, doch schuld ist er nicht! —
Und mit Tücherschwenken die Damen
Rufen allerseits Bravo und Amen.

Det forbauser Potok. „Naa“, siger han, „ogsaa i min Tid ved Vladimirs Hof havde vi Nævninger og Kjendingsmænd; men var en saadan Skurk bleven stevnet til Doms hos os, havde han i det allermindste maattet udrede en Mandebod paa trehundrede Maarskind“. For den Bemærkning bliver Potok skjældt ud for Retrograd, for Junker og Baron fra Østersøprovindserne. Han gaaer sin Vej, kommer endnu op at disputere med en Student eller Farmaceut, bliver peben ud og skynder sig at forsvinde.

Und im dritten Haus wird er mit Schrecken gewahr,
In langer, schlechtriechender Halle,
In Mannsrock und Brillen, im Nacken das Haar
Rundgeschoren, die Jungfrauen alle,
Ueber Frauenrechte in lautem Gezänk
Und die Ermel gekrämpt überm Handgelenk,
Sehr beflissen mit Scheeren und Schneiden
Eine Leiche gelehrt auszuweiden.

Netop saaledes se de kvindelige medicinske Studenter, de „klippede kloge Hoveder“ ud. Potok finder

dem afskyelige. Med en Gestus af Væmmelse vender han sig om og gaaer.

Men de skreg og de skraalte som kægende Gjæs
Og forfulgte ham ud gjennem Rummet:
— „Hvilket Lavmaal af Aand, ikke Spor af Progres,
Bundforsumpet, fordvasket, fordummet!“ —
Men Potok smurte Haser med Fynd og med Klem:
— Puh! Vel har jeg set Hexe, og mangen var slem,
Men, hvad ellers paa Skjønhed dem glipped,
Var dog ingen af Hexene — klippet!

Han trækker Vejret dybt af Lettelse efter at være sluppet ud af det Virvar. Langt borte fra dem alle ude i det Frie segner han om for atter at hvile et Par hundrede Aar. Thi det løber rundt for ham; det ene Slagord efter det andet hvirvler for hans omtaagede Bevidsthed afsted i vildeste Dands, men før Øjnene falde til, skjønner han endnu tydeligt at:

Man skal høre endel, før ens Ører gaa af;
Til jer høje Progres er min Ringhed for lav,
Men til modent at raadslaa paa Thinge
Er I Godtfolk vist ogsaa for ringe.

Saavidt herom. Ogsaa hans æsthetiske Troesbekjendelse vil tilstrækkelig forstaaes af de ovenfor anførte Brudstykker. Vi skulle dog ikke slutte dette Afsnit uden at berøre et Arbejde [1]), der ikke blot hos Tolstojs Beundrere [2]) stadigt gjælder for at indeholde Kjærnen af alt, hvad han har følt og tænkt, men — mirabile dictu — endog citeres af en Modstander [3]) som det bedste

[1]) Samlede Digte 1877 p. 469.

[2]) Prof. Orest Miller i *Vjæstnik Jevropy* Decbr. 1875. En Artikel, underskrevet med Bogstavet A i *Russkij Vjæstnik* for samme Aar og samme Maaned. P. Schtschebalskij i *Russkij Vjæstnik* for Marts 1883 o. fl. St.

[3]) A. Skabitschevskij's Skrifter, 2. Bind p. 243.

Tolstoj har frembragt. Digtet, der bærer Overskriften *Mod Strømmen*, er i ethvert Tilfælde karakteristisk som en Hærblæst til at samles under Skjønhedsfanen og sætte Magt mod Magt. L. v. Osten, hvis desværre kun lille Udvalg af tolstojske Poesier vi ogsaa i det Følgende stundom skulle benytte, fordi hans tydske Omplantninger[1]) gjennemgaaende ere heldigere end de her anførte danske Gjengivelser, oversætter[2]) en Halvstrofe af dette Digt saaledes:

Wahrheit bleibt Wahrheit. Mag Dunkel Euch höhnen,
Vertraut auf der hehren Begeisterung Segen;
Auf! Rudert in Eintracht im Namen des Schönen
Der Strömung entgegen!

I Navn af det Skjønne! Thi her staaer Digteren, saaledes som vi i dette Afsnits Begyndelse antydede, i Grundtanken paa Puschkins Standpunkt. Det Skjønne venter intet Svar og fordrer ingen Løn, kjender ingen Tvang og tjener intet Maal. Det Skjønne har Maalet i sig selv, er en ἐνέργεια ἐντελεχής. En dansk Efterligning af Puschkins „Gjenlyd" blev anført ovenfor. I en Romance af Tolstoj[3]) finde vi en nærbeslægtet Tanke udtalt. Fyrsten og hans Følge holder Hvil i Lunden paa Jagten og sender Bud efter en blind Sanger til at korte dem Tiden. Men inden den Gamle, følende sig frem med sin Stav, langsomt har naaet det betegnede Sted, som han kjender, er Fyrsten og Jagtfølget draget bort. Han synger for den tomme Plads i Skoven, synger sine bedste

[1]) Foruden v. Ostens (Jessens) Oversættelser af Tolstoj findes nogle ret gode Parafraser efter samme Digter af Fr. Fiedler i „Der russische Parnass". H. Minden. Dresden und Leipzig 1889.

[2]) Jessen (L. v. Osten) p. 93.

[3]) Samlede Digte 1877 p. 504. Oversat paa Svensk af Alfred Jensen i „Finsk Tidskrift" Septbr. 1883 under Overskrift *Den blinde skalden*.

Sange, til Solen længst er gaaet ned. Saa bøjer den vilde Rosenbusk sine Grene hen imod ham og siger:

Du Stakkel, en Gave har haardt Du behov,
Af hvem skal den Gave nu kræves?
Længst Fyrsten drog bort, mens for Blindhed et Rov
Bedraget Du sang kun for Mark og for Skov,
Og nu faaer din Sang hverken Løn eller Lov;
Du Stakkel, Du synger forgjæves!

Men Sangeren svarer:

Lad Fyrsten og hver gaa med Glæde sin Gang,
Den Blinde blev ikke bedraget;
Han sang for sig selv og for Skoven sin Sang,
En Sang, uafhængig af Løn og af Tvang,
En Sang, der af ukjendte Kilder ham sprang,
En Sang, han har selv ikke taget.

Den kommer uventet, naar ingen den bød,
Den falder som Dugdraaber drive,
Den skummer som Floden, der Isdækket brød,
Den gløder som Vaarsolens livnende Glød,
Den kryster saa koldt som den stivnende Død,
Den kalder de Døde tillive.

Saa hilser Sangeren hele Verden i den almægtige Skjønheds Navn, hvilken han villieløs og ubelønnet maa tjene.

III.

Prosaværker: Vampyren. — Fyrst Serébrjanyj. — Kosmá Prutkóv.

Forfattere, der som Verskunstnere drive Formbehandlingen til Virtuositet, yde sjelden noget ret Betydeligt paa Prosalitteraturens Omraade. Undtagelser findes, hos Russerne til Exempel Lermontov, men til disse Undtagelser kan Alexiéj Tolstoj neppe henføres, hvorvel hans *Fyrst Serébrjanyj* sikkert er en af de bedste historiske Romaner, som ere fremkomne paa Russisk. Det er da egenlig ogsaa kun til dette Arbejde at hans Navn som Prosaforfatter knytter sig. Men megen Interesse vækker trods alle Mangler et lille nu kun af Faa kjendt og i de senere Udgaver af hans Skrifter underlig nok aldrig gjenoptrykt Ungdomsforsøg i Prosa, den udmærkede Digters første paa Tryk offenliggjorte Arbejde.

Det hedder *Vampyren*[1]) og fremkom allerede 1841 under Forfattermærket Krasnorógskij, et Pseudonym, Tolstoj havde antaget efter sin Ejendom Krasnyj Rog i Guvernementet Tschernigov. Bogen, der navnlig for sin Tid var særdeles elegant udstyret, rimeligvis paa Forfatterens egen Bekostning, har maaske nærmest været

[1]) *Upyrj* (Vampyren) en Fortælling af Krasnorogskij. Petersborg 1841. Fischers priviligerede Bogtrykkeri (177 Sider i Oktav).

bestemt til at fordeles som Gave i litterære Kredse[1]). Den lille Piece er nu en bibliografisk Sjeldenhed, der ikke engang findes i alle Landets offenlige Bibliotheker[2]). Som Følge af den i det russiske Boghandlervæsen herskende store Skjødesløshed, om hvilken der kunde fortælles mærkelige Ting og ved hvis Skyld adskillige i Blade og Tidsskrifter spredte Poesier af Tolstoj endnu ikke ere komne med i den sidste Udgave (1890) af hans samlede Digte[3]), har Vampyren hverken faaet et nyt Oplag eller fundet Plads i Rækken af de samlede Skrifter. Fortællingen, der er yderlig fantastisk og i mangt og meget minder om Turgjénjevs „Sangen om den sejrende Kjærlighed", spiller baade i Rusland og Italien. Til Grund for den ligger et for Aarhundreder tilbage forefaldet blodigt Drama. En ungarsk Baron Ostroviczy er bleven snigmyrdet af sin Hustru og hendes Elsker Italieneren Petro Urgino; i Dødsøjeblikket har

[1]) Markévitsch meddeler i *Russkij Vjæstnik*, Januar 1884 p. 5, at Bogen blev trykt i et begrændset Antal Exemplarer. Af et Avertissement i den forlængst indgaaede Petersborgeravis *Sjævernaja ptschelá* (den nordiske Bi) for 1841 Nr. 222 ses det dog, at Skriftet ogsaa har været i Handelen og har kostet 1 Rbl. 50 Kopek.

[2]) Det store *Rjumantsovske* Bibliothek i Moskau ejer saaledes intet Exemplar.

[3]) Glemt er saaledes et prægtigt lille Digt, vi tilfældig have fundet i den russiske „Illustreret Tidende" *(Vsjemírnaja illjustrátsija)* for 18 April 1870. Heller ikke optaget er det satiriske, meget morsomme Poem *Popovs Drøm*, der gjør sig lystig over en i Tale meget liberal men i Gjerning yderlig despotisk, nu afdød Minister V. Denne Pamflet, der har været trykt paa Russisk i Berlin (1878) og som i utallige Haandskrifter cirkulerede i Rusland, er senere bleven frigiven eller overseet af Censuren og har været trykt indenfor Landets Grændser (i Maanedsskriftet *Rússkaja Stariná* 1882 Bd. 36). Flere andre uden Grund forbigaaede eller ved Forglemmelse udeladte Smaaarbejder af T. kunne paavises.

han lyst Forbandelse over sin troløse Hustru, hendes Elsker og hendes Afkom. Forbandelsen skal vedvare, saa længe til en Død rækker en Levende en Troskabsring. Børnene af det forbryderiske Elskovspar udvandre senere til Rusland, hvor Forbandelsen følger dem; de fleste af Mændene komme ulykkeligt af Dage; blandt Kvinderne fødes i hvert andet eller tredie Slægtled en Vampyr, der hemmelig forfølger sine allernærmeste og stundom endog suger Blodet af sine egne Børn oftest i Fælledsskab med en Elsker, hun har fundet sig og smittet med sin Vampyrfortryllelse. Den troløse Baronesse Ostroviczy og hendes Medskyldige Grev Urgino gaa paa forskjellig Maade igjen fra Slægt til Slægt under Navnene Martha og Ambrosius. Paa Fortællerens Tid hviler Slægtsforbandelsen over en gammel Oberstinde Sugróbina; hun er Martha; Ambrosius' Rolle spilles af en ellers ubetydelig men fra den fantastiske Side underlig skildret afdanket Embedsmand Teljájev. I Forening med ham er hun godt paa Veje til at suge Livet af sin Datterdatter Dascha, ligesom hun tidligere har suget sin egen Datter, Daschas Moder, ihjel. Men et synsk og sindsforvirret Menneske Ribarenko, der uden at vide det er en uægte Søn af Oberstinde Sugróbina, gjør sin Ven den unge Rudnévskij opmærksom paa, at den unge Pige svæver i Fare. Rudnévskij troer naturligvis ikke den halvforstyrrede Mands Vampyrhistorier, men da han har truffet Dascha i et Par Petersborgersaloner — der ere udmærket skildrede —, stifter han Bekjendtskab med hendes Bedstemoder og bliver af denne indbudt til hendes Ejendom i Nærheden af Moskau. Her er der stort Selskab, forstørstedelen Ungdom. Under en Leg, der bestaaer i at gjætte Gaader over Sætninger af en tilfældigt valgt Bog, rækker Dascha Rudnévskij et gammelt Skrift, paa et af hvis falmede gule Blade han finder en

selsom Sang, der mærkeligt stemmer sammen med, hvad Ribarenko har fortalt ham. Det fantastiske Digt, som rimeligvis er den ældste af Tolstojs bevarede Sange, vidner om stort Herredømme over Rim og Rhythmer og er stemningsfuldt nok til, at man forstaaer de forskjellige Indtryk, som det i Fortællingen fremkalder blandt Tilhørerne i Selskabet. Man gaaer snart fra hinanden, Rudnévskij som den Sidstankomne faaer, da alle andre Gjæsteværelser ere optagne, anvist et Kammer, som ellers ikke benyttes. Paa Væggen hænger Billedet af en Dame, der trods sin gammeldags Dragt paafaldende ligner Dascha. I Drømme ser Rudnévskij Skjønheden stige ud af sin Ramme; hun viser ham et Skab med en Skuffe, hvori der ligger en Forlovelsesring. Senere erfarer Rudnévskij, at Billedet forestiller Oberstindens Grandtante, som forgav sig af Fortvivlelse over at have mistet sin Bejler, en italiensk Adelsmand af Urginos Slægt, hvis nu forladte og af alskens Spøgelser befolkede Slot ved Comosøen Ribarenko har besøgt og derfra er vendt tilbage halvforstyrret efter et Møde med en vampyragtig Kvindeskikkelse. Ribarenkos Beretning om en paa dette Slot tilbragt Nat er omtrent det interessanteste Afsnit af Fortællingen. Medens Rudnevskij ligger syg af Feber paa Sugrobinas Landgods, hører han en Nat en besynderlig Støj og ser gjennem Nøglehullet Husets Frue og Teljájev inde i en tilstødende tom Sal ifærd med at suge Blodet ud af en Skikkelse, der bevidstløs er bleven baaret ind af en formummet Skikkelse. Han kommer under Forsøget paa at bryde ind for at befri Dascha — thi hende er det — til at sønderslaa et Spejl, paa hvilket, som det viser sig, Sugrobinas Existens beroer; Synet forsvinder, og da Rudnevskij efter flere Dages Forløb vaagner af sin Feberdvale, er den gamle Oberstinde død og begraven. Med Ringen, som Spøgelse-

billedet har vist ham, fæster han den frelste Dascha til Brud; Baron Ostroviczys Forbandelse over Slægten er dermed hævet og Trolddommen løst.

Vi finde dette første Arbejde af Tolstoj, som nu er sunket dybt i Glemselens Bølger, særdeles interessant, navnlig for de Episoders Vedkommende, der angaa Italien, Digterens Yndlingsland. Paa den unge, dengang aldeles ubekjendte Forfatters frodige Fantasi og udsøgt elegante Sprog henleder ogsaa den i Fyrrerne særdeles fordringsfulde Kritik Læseverdenens Opmærksomhed[1]). Meget muligt, at Tolstoj selv i en modnere Periode ikke mere har sat Pris paa dette sit Ungdomsarbejde, der saameget desto lettere efterhaanden er gaaet i Glemme, som det ikke bar den senere stærkt feterede Digters Navn.

I Sammenhæng hermed skulle vi for Fuldstændigheds Skyld kortelig nævne to Smaafortællinger skrevne paa Fransk, uvist hvornaar, men sandsynligvis endnu tidligere end „Vampyren“, til hvilken en af disse Skizzer „Blodsugerens Familie“ mulig endog er at betragte som et rigtignok temmelig fjerntstaaende Udkast. Ingen af

[1]) I den nu ikke mere existerende men i sin Tid betydningsfulde Journal „Fædrelandske Aarbøger“ (*Otétschestvennyja sapiski*) for September 1841 p. 308 findes en streng men dygtigt skreven og anerkjendende Kritik over Bogen. Flere andre Udtalelser af Datidens Presse ere enige om, at Forfatteren sidder inde med et stort Talent og har alle Forudsætninger for med Tiden at vinde sig et betydeligt Navn. Kun et Blad („den nordiske Bi“ 1841 Nr. 222) behandler Skriftet affejende. Men selv en saadan absolut dadlende Bedømmelse læses med Fornøjelse. De anførte Indvendinger ere velmotiverede og vægtige. Man faaer idethele det Indtryk, at den litterære Kritik i Fyrrerne stod betydeligt højere end tyve Aar senere.

dem har været trykt i Forfatterens originale Affattelse, vi kjende kun en af dem gjennem den i en Note til forrige Afsnit berørte polskfødte Forfatter Markévitsch, som i Katkovs Maanedsskrift ***Russkij Vjæstnik***[1]) har oversat den nysnævnte Skizze[2]) paa Russisk efter et ham tilhørende Originalhaandskrift[3]) af Tolstoj, der tillige indeholder en anden fantastisk Novellette[4]), som intetsteds er fremkommen for Offentligheden. Begge Fortællinger ere, efter Markévitsch' Udsagn[5]), holdte i et archaiserende fransk Sprog fra forrige Aarhundrede og skulle bære Vidnesbyrd om Tolstojs Evne til at fremstille et aldeles fantastisk Sujet paa en realistisk, saa at sige haandgribelig Maade. Vi ville gjerne tro Markévitsch paa hans Ord, da Tolstojs egen russiske Original *Upyrj* virkelig, idetmindste stedvis, er præget af denne Egenskab. Men i den russiske Oversættelse af la famille du vampire falder af det, som tilhører Tolstoj, først og fremmest Kompositionsfejlene i Øjnene. Efter vort Skjøn kunde to Trediedele af Fortællingen uden Skade have været udeladte og det Tiloversblevne med lidt Kunstfærdighed og Smag laves om til en ganske kjøn lille Skizze. Kun vilde Skizzen ikke med fuld Sandhed kunne kaldes et Arbejde af Tolstoj, hvad jo selv den fuldstændige, af Markévitsch foretagne Oversættelse knapt nok kan siges at være, hvorfor vi ogsaa nære nogen Tvivl om, hvorvidt den lille Fortælling overhovedet bør tages med paa dette Sted.[6])

[1]) Januarheftet 1884 p. 5—31.

[2]) *La famille du vampire (Semjá vurdaláka).*

[3]) Hvor dette Haandskrift efter Markévitsch' senere paafulgte Død er kommet hen, er os ubekjendt.

[4]) *Le rendez-vous dans trois cents ans.*

[5]) I en Note til hans Oversættelse af Blodsugerens Familie. ***Russkij Vjæstnik*** Januar 1884 p. 5.

[6]) Naar Tolstoj i Autobiografien p. XII skriver: *je ne parus dans la presse qu'en 1842* (fejlagtigt istedetfor 1841) *où je débutai*

Tolstojs eneste betydelige Prosaværk er den historiske Roman *Fyrst Serébrjanyj*, hvis Handling spiller i Slutningen af det sextende Aarh.; den er at betragte[1]) som det første Resultat af de Kildestudier over Fædrelandets Historie, der gjennem et langt Tidsrum sysselsatte vor Digter som Forarbejder til Tragedien Ivan den Skrækkeliges Død[2]). Indholdet af Romanen, der første Gang (1861) blev trykt i Maanedsskriftet Russkij Vjæstnik og som senere flere Gange (1863, 69 og 87) særskilt er udkommen i Bogform, kan i Korthed angives paa følgende Maade.

Fyrst Serébrjanyj, en af Ivan den Skrækkeliges Bojarer, har i fem Aar været fraværende fra Tsarstaden for i Litthauen at forhandle med Kong Sigismund om Fred og Forlig mellem Moskau og Polen. Tilbagekommen til sin Fødestad finder han alt forandret. Tsaren, som har mistet sin fromme Hustru Anastasia, der virkede dæmpende og beroligende paa hans vilde Sind, har nu helt givet sine onde Tilbøjeligheder Tøjlen. Massehenrettelser af virkelige eller formodede Oprørere høre til Dagens Orden. Ingen er sikker, end ikke den fredelige Bonde paa Landet; Tsarens vilde Hird røver og plyndrer i mange Miles Omkreds fra Staden og fører med alle Midler Kamp mod Folkets Staroster og Ældste. Den eneste, der tildels maaske kunde modvirke det Onde, som sker, nemlig den kloge Borís Godunóv, er altfor optagen af Tanken om egen Magt og Fordel til at offre noget for det ulykkelige, af indre Stridigheder oprevne

non par des vers, mais par quelques nouvelles en prose, synes han at slaa disse to Smaafortællinger sammen med „Vampyren", som er det eneste Arbejde fra denne Tid, der virkelig saa Lyset. Se Afsnit I.

[1]) N. Gerbel. Russiske Digtere p. 400.

[2]) Se Afsnit VII.

og af ydre Fjender truede Fædreland. Serebrjanyj prøver en Dyst med Tsarens Nærmeste men kommer selv for nogen Tid i Fængsel og Livsfare derved. Vel frigives han snart, men hans Ungdomselskede har for at frelse sig fra en af hende afskyet Bejler, Fyrst Vjásemskij, der støttes af Tsaren selv, kastet sig i Armene paa den hæderlige men aldrende Bojar Morósov. Denne paadrager sig derved Ivans Harme; hans Hus bliver forræderisk overfaldet af Hirden, han selv grebet og senere henrettet under gruelige Pinsler. Hans Hustru Jeléna, hvem Serebrjanyj under Overfaldet har forsvaret og senere stræber at overtale til et nyt Ægteskab, mener at være Skyld i sin Husbonds Død, afslaaer med Forsagelse sin Ungdomselskedes Haand og gaaer i Kloster. Serebrjanyj, der atter har været i Fængsel og kun som ved et Vidunder er bleven frelst Dagen før han skulde henrettes, stiller sig nu i Spidsen for en Friskare, som kjæmper mod de østerfra mod Moskau fremrykkende Tatarhorder. Efter at have ydet sit Fædreland mangen Vaabentjeneste og tappert stridt for den Tsar, som har forspildt hans Livslykke, forsoner han sig endog med Ivan den Skrækkelige, der trods sit Grumhedsvanvid i lysere Øjeblikke forstaaer at skatte Serebrjanyjs bratte men ærlige Karakter. Fyrsten bliver sat til Øverste for en Fylke Krigsfolk og fortsætter Kampen mod Tatarerne, til han, overmandet af deres talløse Skarer, ender sit uplettede Liv paa Valpladsen.

Med megen historisk Sandhed og i klare, brogede, stundom næsten grelle men sjelden vistnok overdrevne eller altfor tykt paalagte Farver har Digteren indenfor denne brede Ramme malet en Række fortrinlige Episoder af russisk Folkeliv i det sextende Aarhundrede. Tsar Ivans overdaadige Gjæstebud og blodige Massehenrettelser, Hirdmændenes tøjlesløse Færd paa Tsarens Hov-

gaard ved Alexándrovka, Plyndringen og Ødelæggelsen af Bojaren Morósovs Hus, Husherrens sørgelige Død, hans Fjende Fyrst Vjásemskijs grufulde Endeligt paa Retterstedet ved den røde Plads i Moskau, de vilde Skikke og Sæder hos Friskarerne, som danne sig i den urolige Tid, alt finder fyldigt og levende Udtryk. Men smukkest i Billedet staaer Romanens eneste fremtrædende Kvindefigur Jeléna Dmítrijevna; hendes Kamp mellem Pligt og Elskov, en Kamp der ender i Forsagelse, er storladent skildret med sikkre, klare Træk.

Tolstoj har med dette Værk om end just ikke skabt den historiske Roman i Rusland, hvad mindre rigtigt er bleven sagt[1]), saa dog bragt den ind paa en sundere, mere naturlig Bane, paa hvilken den efter ham har naaet en høj Udvikling ved hans Navnefælle Grev Ljev Tolstoj, ved den i Danmark endnu ganske ubekjendte men højtbegavede Romanforfatter Grev Salias, ved Vsjévolod Solovjév o. fl. a.

Sammen med Størstedelen af de russiske Kritikere sætte ogsaa vi Fyrst Serébrjanyj højt. Som Kunstværk staaer den fuldtud paa Højde med Ljev Tolstojs „Krig og Fred", bliver ikke, som denne Roman navnlig henimod Slutningen bliver det, mat og ræsonnerende, og støtter sig i den historiske Karakteristik af sin Tid paa ubetinget mere grundige Studier. Et og andet Optrin vilde efter vor Smag have vundet ved Forkortning og Undgaaelse af adskillige altfor specielle Enkeltheder i Beskrivelser af kulturhistorisk Natur. Men en stærk russisk Tids- og Lokalfarve har Værket allevegne. Og den Tolstoj ejendommelige Mystik kommer maaske intet

[1]) *Moskóvskija Vjédomosti* 1875 Nr. 290. — Den russiske historiske Roman i strengere Forstand begynder, hvis vi skjønne ret, allerede 1829 med Sagoskins *Jurij Miloslávskij*, en god Bog, der indtil nu fra Tid til anden faaer et nyt Oplag.

andet Sted saa fuldt til sin Ret som i dette Prosaarbejde. Exempelvis kan nævnes den Episode i Bogens tredie Kapitel, hvor Fyrst Vjásemskij ved Nattetid spørger den troldkyndige Ejer af Vandmøllen tilraads om, hvorledes han skal faa Magt over en Kvinde, han vil lokke. Troldmanden læser, og Vjásemskij, som alt imellem stirrer paa det maanebelyste Skum af Vandets Fald over Møllehjulet, ser underlige Syner kogles frem i Skumhvirvlerne, ræddelige Skikkelser, som varsle ilde. Eller (i ellevte Kapitel) Spøgelseskarerne, der i Nattens Ensomhed forfølge den blodige Tsar. En for en komme de Henrettede frem af Mørket i Krogene, og alle gjentage de det samme: „Hil dig, Ivan, jeg hilser dig! Hvorfor lod du mig dø uskyldigt?“ Tilsidst er Tsaren ikke længere Herre over sin Angst; han skriger højt, han vækker alle i Slottet, alle uden Undtagelse, Lys allevegne, Ringning med alle Klokker. I Bodsdragt selv og med hele sin vilde Hird iført Munkeklæder vandrer han i Procession over Slotsgaarden til den klart oplyste Kirke under vedvarende Klokkeklang og Psalmesang. Fangerne, som sidde i Gruben og næste Morgen skulle miste Livet, lytte til; forgjæves vaagner Haabet i dem: „Nu holder Tsaren Nattebøn; formild, Gud, hans Vrede, læg Barmhjertighed i hans Sjæl!“

Det er en Bog, som fortjener at kjendes[1]).

Vi tro ikke at kunne slutte dette Afsnit uden idetmindste at anføre Titlen paa et blandet Skrift i Vers og Prosa, hvori Tolstoj har Andel som Medarbejder. Dette Skrift er Satiresamlingen *Kosmá Prutkóv*[2]). Bogen

[1]) Oversat paa flere Sprog (Fransk, Tydsk, Engelsk, Polsk og Italiensk); s. Autobiografien p. XV. Os bekjendt er kun den franske Oversættelse ved prince Augustin Galitzine (under Titlen: Ivan le terrible). Paris 1872. G. Téqui.

[2]) Fuldstændig Samling af Kosma Prutkovs Skrifter. St. Peters-

udgiver sig for at være skreven af en gammel Embedsmand i det kejserlige Proberkammer for Lødigheden af Guld- og Sølvvarer Kosma Prutkov, hvem tre unge Mennesker, henrykte over hans ualmindelige filosofiske Begavelse, have overtalt til at betræde Forfatterbanen. De tre unge Mennesker ere Alexiéj Tolstoj og hans to Ungdomsvenner Brødrene Shemtschúshnikov [1]), men hvad og hvormeget af Samlingen der skriver sig fra Tolstoj, lader sig af indre Kriterier neppe slutte, og trykte Data til Afgjørelse af dette Spørgsmaal forefindes ligesaalidt, som Tiden for hvert af de enkelte Bidrags Fremkomst med Sikkerhed lader sig bestemme[2]). Bogen henhører i alt Væsenligt til Tidsrummet 1850—65. I Samlingen findes saaledes en Komedie „Fantasien“, der angives at være opført paa et af de kejserlige Theatre i Petersborg den 10 Jan. 1851[3]) men, som Følge af et Par (navngivne og i sin Tid virkelig existerende) Skuespilleres Mangel paa Takt og overdrevne

borg 1884. (Udkommen paa M. Stasjulévitsch' Forlag. 253 Sider.) Anden Udgave 1885.

[1]) Alexiéj Shemtschúshnikov i Petersborger-Avisen *Novosti* for 10 (22) April 1883, og i en lidt tidligere men ikke fuldt saa godt skreven Redegjørelse om Forfatterne af Kosma Prutkov af Vladimir Shemtschúshnikov i *Golos* for 9 (21) Februar samme Aar. Endvidere: A. A. Schenschin (Feth) Erindringer. II. Bind p. 186.

[2]) Mange af „Kosma Prutkovs“ Frembringelser i Vers og Prosa have, før de 1884 udkom i Bogform, været trykte i Maanedsskriftet *Sovreménnik* (den Samtidige), spredte med lange Mellemrum over Aarrækken 1851—64. En morsom Nekrolog over Prutkov forfattet af hans „Søstersøn Scherstobítov“ findes tilligemed Prutkovs posthume Komedie „Den ubesindige Tyrker“ i *Sovreménniks* Aprilhefte for 1863. Nogle Brudstykker ere i Begyndelsen af Tredserne fremkomne i Ugeskriftet *Iskra* (Gnisten); et enkelt har staaet i *Novoje vremja* 1881 Nr. 2026.

[3]) I de petersborgske Theatres Kronik for ovennævnte Aar og Maaned findes Stykket ikke angivet.

Iver, ikke at være bleven spillet til Ende. Kejser Nikolaj, som — fortsættes der — var tilstede i Theatret, skal være bleven meget vred over den Maade, paa hvilken en af de Spillende fremsagde Repliken: „Op med Frakkeskjøderne!“; han skal have rejst sig i Harme og givet Ordre til at afbryde Forestillingen af det ulykkelige Stykke, som dermed for stedse blev strøget af Repertoiret. Paa Komediens Titelblad, der bærer Mærkebogstaverne A. T(olstoj) og V. Sh(emtschushnikov) er anført Theaterdirektørens Bemærkning om Stykkets Antagelse til Opførelse og sammesteds (i Hjørnet) en anden Embedsmands Notits om, at Komedien ved allerhøjeste Befaling er forbudt. Allevegne er der ved Parentheser i Stykkets Text og Anmærkninger under Texten gjort opmærksom paa, hvad Forfatteren oprindelig havde skrevet, og hvilke Udtryk Theatercensoren har fundet Anledning til at stryge eller forandre. Det egenlige Sujet af Stykket, en Serenade, der af en fire fem unge Mennesker med Anspændelse af al deres poetiske Begavelse improviseres til Ære for en gammel Kjærling, har formodenlig havt en eller anden, nu vanskeligt synlig satirisk Baggrund, uden hvis Forstaaelse den lille Komedie taber sin Braad og kun virker underholdende ved de indlagte livligt skrevne Kupletter og enkelte morsomme Udtryk. Det hele synes at være en Satire over Datidens Censurforhold. Meget komisk er Noten om, at Beundrerne af Kosma Prutkovs Talent, de unge Mennesker, som have indleveret Stykket, aldeles tilfældig efter Forfatterens Død fandt dette hans sidste Værk liggende i et hemmeligt Aktstykke fra det kejserlige Proberkammers Kancelli.

Bogen burde — hvad den vel ogsaa engang vil blive — udgives med Noter og Oplysninger. For Øjeblikket existerer den ikke i Handelen; den er udsolgt.

Censuren kunde neppe have noget at indvende mod denne Spøg, der tager sig meget spagfærdig ud, som til Ex.:

En Mand gik lige efter Næsen frem
Og gik saa langt, som Vinden blæser,
Men siden er han aldrig kommen hjem — —
Du skulde ikke have mødt ham, Læser?

Enkelte af Kancelliembedsmanden Prutkovs Livserfaringer, Leveregler og Tankesprog anføres i Værket (under Nummer!). Som Prøver kunne nævnes:

Forlovelsesringen er det første Led af Ægteskabets Lænke.
Sjelden kommer en Kammerherre i Ekstase over Naturskjønhed.
Gjør Dig vigtig!
Ogsaa Østers have Fjender.
Det Ubegribelige lader sig ikke begribe!
Hvorledes skulde man uden Uniformsskræddere se Forskjel paa Embedsmænd i de forskjellige Ministerier?

Under Kosma Prutkovs Navn gaa endel ofte temmelig grove Viser og Vers, der cirkulere i Haandskrifter og tilskrives Tolstoj. I Fortalen til „Kosma Prutkov“ fra 1884 erklæres rigtignok, at intet af disse mellem Publikum verserende Produkter tilhører Tolstojs Pen[1]), men at alt, hvad virkelig skriver sig fra ham, er optaget i den foreliggende Udgave. Dette forholder sig idethele vistnok rigtigt, hvorvel idetmindste for et af disse haandskrevne Rimværkers Vedkommende[2]) Tolstojs Forfatter-

[1]) For uberettiget Brug paa Tryk af Pseudonymet Kosma Prutkov angriber Vladimir Shemtschúshnikov (i *Novoje vremja* af 8/20 Februar 1883) Redaktøren af Maanedsskriftet *Vjæk*, Filippov. Denne Artikel er ogsaa aftrykt i *Golos* for 9/21 Februar 1883 (se Noten ovenfor).

[2]) *Kastraten.* I Formfuldendthed og mesterlig Versbehandling er denne Pamflet nær ved at staa højere end noget andet Arbejde af Tolstoj.

skab med Sikkerhed lader sig bevise. Men til Trykning egner det sig ikke. Iøvrigt er Satiren i alt, hvad ubestridelig bærer Navnet Prutkov, ligesaa human i Tonen, fri for Bitterhed og gjennemdannet fin i sine Udtryk som den, der møder os i de med Tolstojs eget Navn underskrevne spøgefuldt polemiserende Digte, og maa end den her berørte Satiresamling gjennemgaaende siges at være mere let og mindre tankelødig end adskilligt andet, Tolstoj har skrevet paa samme Omraade, se vi dog gjerne hans Navn knyttet til det friske og aandfulde Arbejde „Kosma Prutkov."

IV.

Lyrisk-episke Digtninger: Johannes af Damaskus; Synderinden. — Ballader og Byliner. — Dragen.

I et af de foregaaende Afsnit have vi allerede brudstykkevis gjort Bekjendtskab med flere, deriblandt nogle af de allerbetydeligste blandt Tolstojs fortællende Digte. Vi anførte dengang Citater hentede fra hans lyrisk-episke Produktion som Støttepunkter for den Mening, vi have dannet os om vor Digters politiske og æsthetiske Syn paa Samfundsforholdene og Poesien. Denne Udvikling kunde føres adskilligt videre, men vilde, som vi tro, være temmelig ørkesløs, navnlig naar Talen er om Alexiéj Tolstoj, der, som vi have set, hævder det puschkinske Princip: „Kunsten for Kunstens egen Skyld". Naturligvis lader dette Princip sig ikke gjennemføre og bør ikke gjennemføres i et og alt; drevet til sine yderste Konsekvenser vilde det — hvad stundom ses hos en anden af Puschkins Arvtagere A. A. Schenschin — gjøre Digteren til en Fabrikant af smukke smaa poetiske Nipsgjenstande, hvoraf den ene snart kommer til at ligne den anden altfor meget til ret at fremtræde som noget nyt og selvstændigt. Lever man i en Tid, hvor der strides — og under en altfor dyb Fred falde Muserne isøvn — maa Digteren imellemstunder stride med, om

ikke for andet saa pro aris et focis. Dette har Tolstoj gjort; derpaa have vi henledet Opmærksomheden. Men i enhver mere betydelig Frembringelse af ham at søge Tendens og tage sig denne selvopsøgte Tendens til Indtægt, saaledes som snart et snart et andet Parti i Rusland har gjort — noget, vi for Slavianofilernes Vedkommende kortelig strax skulle berøre ved „Johannes af Damaskus“ — er sikkert uvidenskabeligt og endnu sikkrere uinteressant. Maatte det lykkes os i de følgende Betragtninger at se med sunde Øjne paa hvert enkelt omtalt Arbejde og forstaa dem saaledes, som almindelig digterisk anlagte Mennesker beskue og forstaa en Digters Værk.

Alle Udgaver af Tolstojs samlede Digte begynde med den lyrisk-episke Legende *Johannes af Damaskus*[1]), der — om ganske med Rette, vide vi ikke — er bleven betragtet som det bedste, hans Muse[2]) har frembragt[3]). Gangen i Fortællingen, til Grund for hvilken ligger en Levnetsbeskrivelse forfattet af Patriarchen Johannes af Jerusalem[4]), er omtrentlig følgende.

I det syvende Aarhundrede levede hos Kalifen af Damask i Højhed og Ære en rig kristen Yngling Johannes, der i Striden med Billedstormerne havde vundet sig Navn som Forsvarer af den kirkelige Kunst. Vidt og bredt var han berømt som Sanger. Men hverken Roes, Rigdom eller Magt tilfredsstiller Digteren; han længes efter Frihed; Ensomheden drager ham til sig; fjernt fra Menneskers Færden vil han tjene Gud ved Bøn og fagre Sange. Han beder om Orlov hos sin

[1]) Samlede Digte 1877 p. 5—28.

[2]) Digteren selv bruger intetsteds Ordet Muse om sin egen Skaberevne.

[3]) Orest Miller i *Vjæstnik Jevrópy*, Decbr. 1875 p. 561.

[4]) P. Jevstáfiev: Nyere russisk Litteratur. Hefte III p. 51.

Hersker, og skjøndt Kalifen tilbyder ham Halvdelen af sit Rige for at beholde ham, følger han dog sit Kald og forlader Fyrsteborgens Glands.

Velsignet vær, Guds fri Natur,
Hvem ingen Pragt har efterlignet,
Du frie Himmel, vær velsignet
Af mig, der brød mit Fangebur!

Efter lang Tids Omflakken i Sang og Frihed føler han Trang til at underordne sig og tjene. Han kommer til et Kloster ved Kedrons Bæk og bliver optaget i det strenge Broderskab paa Betingelse af at offre det sidste, han ejer i Verden, det eneste, der endnu kunde vække Hovmodstanker hos ham, sin Digtergave, sin skjønne Sang. Han aflægger Løftet og bevarer det tro i lange Tider, til han endelig ved en af Munkenes Død lader sig forlede til at skrive en Psalme [1]) over ham. Denne desværre næsten uefterlignelige Sang varierer i Slutningen af hver Strofe med stemningsfuld Kunst et Vers af den græsk-katholske Pannychide, der i Munkenes Kor snart lyder: „O Herre, giv din Tjener Fred hos Dig blandt alle Helgen blide!“ snart: „O Herre, laan din Tjener Hus hos Dig, hvor alle Helgen bygge!“ og slutter tilnærmelsesvis saaledes:

Nu vandrer jeg den mørke Sti,
Der mellem Haab og Frygt er trukket;
Mit Bryst er koldt, mit Øje lukket
Og brudt min Stemmes Melodi.
Jeg ser ej Skyer forbi mig glide
Af svungen Virak stærk og sød,
Jeg hører ej, nu jeg er død,
Den tonefulde Pannychide.

[1]) Oversat paa Dansk i Alfred Ipsens Europæiske Digte. Kjøbenhavn 1883.

Men I, som rundt om Graven staa,
Hvis Hjerter højt af Medynk banke,
Opløfter Hjertet, løft Jer Tanke
Og bed, saa Gud det høre maa:
Engang, naar Dagen bryder frem,
At Verden Du til Dom vil kalde,
Kald, Herre, da din Tjener hjem
I Lys til Dig blandt Helgen alle.

For dette Løftebrud vil Forstanderen forjage Johannes af Klosteret, benaader ham dog paa Munkenes Forbøn, men lægger en vanærende Epitimi paa ham og dømmer ham til evig Taushed. Johannes, der end ikke mere tør tale endsige synge, bærer taalmodigt sin Straf, indtil den hellige Jomfru aabenbarer sig i Drømme for Klosterets Hegumenos og byder ham give Sangeren Talens og Tonernes Gave tilbage:

Af Psalmesangens rene Bad
Lad Jordens Støv og Pine vandes;
Knæk ikke Palmens friske Blad
Og Sangens Vinger hos Johannes!

Digtet ender med en Hymne klingende som Klokkemalm og meget pompøs, maaske for pompøs, noget Tolstojs Digtning efter vor danske Smag sommetider bliver, hvorvel hans sikkre, gjennemdannede Smag altid bevarer ham for Bombast. Hvad „Johannes af Damaskus“ angaaer, fængsles vi personlig af den glimrende Udførelse og de i Originalen aldeles bedaarende Vers. Sujettet synes os lidt spinkelt i dette vidtforroste Arbejde, der, som ovenfor antydet, ogsaa har været taget til Indtægt af Slavianofilerne [1]) som et Indlæg for en speciel Orthodoxi, men dette har aldrig været Forfatterens Hen-

[1]) Desangaaende nærmere i *Russkij Vjæstnik* 112 Bind p. 393 ff., hvorimod *Vjæstnik Jevrópy*, Decbr. 1875, p. 561 ff. og flere Steder. Sagen har kun liden almen Interesse.

sigt. Tolstoj er religiøs, oprigtigt og smukt som en jævn Lægmand, som et bevæget, tidt uroligt bevæget Digtersind kan være det. Men den Art Religiøsitet gjælder ikke langt for nogensomhelst Konfessions Theologi og muligvis mindst for den græsk-orthodoxe. Etsteds i „Johannes af Damaskus“ udbryder Digteren i sit eget Navn:

Gud afslaaer Offre, hvortil Sjælen nødtes
Ved Tvang og Tyranni.
Han skabte Tanken selv; som fri den fødtes,
Er Tanken evigt fri.

Og paa et andet Sted [1]) siger han om samme Sag:

Man kryber aldrig ind i nogens Sjæl
Med Magt og gjenner heller ingen ind
I Himlen med en Egekjæp paa Ryggen.

Heller ikke den lyrisk-episke Fortælling *Synderinden* [2]) er, saavidt vi skjønne, orthodox fra et græskkatholsk Synspunkt; snarere kunde den med sin stærke Betoning af Personlighedsforholdet til Guddommen kaldes Søren Kierkegaardsk. Dog dette Udtryk, hvori der virkelig synes at være noget, bruge vi kun med Tvivl som en haltende Lignelse. Fortællingen er — hvad den ogsaa har været for Digteren, der slet ikke har møntet sit Arbejde paa at tjene nogen specielt religiøs Idé — først og fremmest Poësi, fortrinlig farveglødende Poesi. Med Mesterskab og yppigt er et glimrende halvjødisk, halvgræsk Gjæstebud i Jerusalem skildret. Det klinger af Cymbler, det tindrer af Guld og Sølv, det skinner af

[1]) Samlede Digte 1877 p. 55.
[2]) Sammesteds p. 29—35. Digtet forefindes, om vi ikke fejle, paa det St. Kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn i en haandskreven dansk Oversættelse af Thor Lange.

hvide Kvindeskuldre, ned over de funklende Ringe paa en løftet blændende Arm perler den skummende Vin. Latter og Raab høres, Spot over Romerne og Pilatus, Drøftelse af Handelsanliggender, højrøstet Tale om alskens Dagsnyt deriblandt ogsaa om den vidundergjørende Lærer, der med sin Discipelskare nys er kommen til Staden fra Landet hinsides Jordan. En af Gjæsterne nævner hans gjennemtrængende Øjne, for hvilke intet menneskeligt Blik kan holde Stand; men den skjønneste Kvinde i Laget ler højt; hun skal nok bringe ham til at slaa Øjnene ned. Gjæstebudet skrider frem. Udenfor Gildeshallen gaaer en Skare forbi og allerforrest en Yngling, høj og stolt, lidet lignende en dødelig Mand, statelig og sollys som Erkeenglen med Flammesværdet, betagende skjøn med sit bløde, brune Haar, der bølger ham ned over Skuldrene; paa hans Pande straaler de Udvalgtes Mærke, og som i en uset Verden skue hans Øjne ind. Den forføreriske Kvinde springer op fra sit Sæde og rækker ham Pokalen med udfordrende Ord. Men der gaaer en Skygge af Foragt over den skjønne Ynglings Ansigt, han fjerner hendes Haand og vender sig bort, men rundt om blandt Gjæsterne lyder det med Latter: Ham er det ikke, det er kun Johannes, kun den Discipel, som han elsker mest. — I det Samme staaer for hende en anden Mand, hverken høj af Væxt eller skjøn af Ydre, den ringeste maaske at se til i hele Skaren. Han betragter hende, som hun staaer der med Guldpokalen i den fremrakte Haand, betragter hende venligt med et Skjær af Medynk, der ikke saarer; rundt om er det blevet stille; menneskeligt betragter han hende, som om hun ikke var en falden Kvinde, men et Menneske ligesom han selv. Det Blik forvirrer hende, men hun kan ikke unddrage sig det.

Forskræmt, forvirret stod hun der og stirred
Og blegned, blegned; hendes Hænder dirred,

Da kom i Taarer det til Gjennembrud:
Mod Flisen skingrende Pokalen klirred,
Ned paa sit Ansigt faldt hun for sin Gud.

Det er kraftigt udført, stærkt og interessant. Et udmærket Sujet, skulde man synes, for en Maler!

Den mest fremragende Plads blandt Tolstojs lyrisk-episke Digtninger indtage dog de Romancer og Ballader, som ere skrevne over skandinaviske, russisk-skandinaviske og russiske Emner, de sidste hentede fra hin lyse Tid i Oldruslands Historie, der ligger forud for Mongolernes Indfald, den varægiske Periode, der i mangt og meget staaer Skandinaviens Kultur i den tidligere Middelalder nær, og fra hvilken kun et eneste større Mindesmærke af verdslig Kunstdigtning, „Kvadet om Igors Fylke“ er bevaret til vore Dage. Højest mellem Sangene af skandinavisk Indhold staaer Romancen *Hertug Knud*[1]), der tilhører Tolstojs senere Aar[2]) og vistnok er noget af det bedste, han har skrevet. Da Digtet, for hvem der maatte ønske at gjøre sig bekjendt med dets Indhold og Tone, foreligger i en nogenlunde fyldestgjørende dansk Oversættelse[3]), skulle vi ikke her give noget større Uddrag deraf men kun bemærke, at naar Udlændingen Tolstoj har forvexlet Knud Eriksøn Lavard med hans Banemands Søn Knud Magnussøn eller rettere slaaet begge sammen i en Person, betager denne Fejl ikke Digtet dets Værd som Kunstværk, dets friske Duft af Saltvandsstænk fra Isefjord og Blomsteraande af en dansk Skovbund ved Foraarstid, viftende gjennem Velklang af overdaadigt dejlige Vers. Havet synger med i dem. Sidste Linie i hver anden Strofe af den fremmede

[1]) *Kanút.* Samlede Digte 1877 p. 450—455.
[2]) Første Gang trykt i *Vjæstnik Jevropy,* Marts 1873.
[3]) Ugebladet „Hjemme og ude“ 1884 Nr. 1.

Sangers Varselskvad til Knud, som rider til Gjæstebud i Roeskilde, gjentager sig som et Omkvæd af en Kjæmpevise gjennem hele Digtet: „O Hav, o du vuggende, vide.“ Indaandende den friske Søluft og Vellugten af de vilde Blomster udbryder Knud: Et Liv er et kosteligt Eje! — Og Sangeren, som ynker ham, men ikke tør bryde sin Ed, varskoer den troskyldige Hertug i et Kvad om en Kongesøn, hvem hans rige Frænder indbød til Gjæstebud for at svige ham. Rundt om Kongesønnens Baad sang Havet højt for at røbe deres onde Raad, men Kongesønnen forstod ikke Bølgernes Røst; han sejlede videre og

Nu ligger han død i sin ensomme Grav
Paa Stranden, hvor Bølgerne ride,
Begrædt af det vide, det vuggende Hav,
O Hav, o du vuggende, vide!

Heller ikke Knud forstaaer den halvkvædte Vise; han nynner kun sagtelig Omkvædet med: „O Hav, o du vuggende vide.“ Ham kan ingen redde, hans Død er bestemt, han rider sin Skjæbne imøde.

Af gribende tragisk Virkning er Modsætningen mellem Hertugens livsglade Tillidsfuldhed og den uafvendelige Død, som lurer paa ham allerede fra Digtets første Strofe, en Død, til hvilken vi ikke engang blive Vidner. Sangen slutter med en Fugletrille i Krattet af vilde røde Roser langs den Vej, der fører ham til Undergang.

Ikke saa betydelig i digterisk Henseende men altid Omtale værd i et dansk Arbejde over Tolstoj er en Romance, der skildrer Arkonas Fald[1]). Fra Rygens Klint stirrer Guden *Rugevit* ud over Havet. Syv Sværd holder han løftede til Forsvar for sin Ø, og ved hans Fødder ligge Dynger af slagtede danske Krigsfanger.

[1]) *Rugevit.* Samlede Digte 1877 p. 484—86.

Ingen har hidtil kunnet modstaa Slavernes Gud; Venderfolket er fast forvisset om hans Uovervindelighed. Da glider en Morgenstund Sejl over Havet. Til Kamp mod Slaverne stævner en Fyrste af slavisk Æt:

En Helt stod frem af Morgenrødens Flamme,
Fra Øst, fra Rusland Sol steg over Hav,
En Helt, hvem Kamp og Sejr er et og samme,
De Danskes Konning af varægisk Stamme,
Vladímir, Ætling af Fyrst Jaroslav.

For Vladímirs Vælde falder Venderkongen Járomir, hans Folk falder rundt omkring ham:

Der faldt vort Folk saa tæt som Stænk af Dug,
Før Rugas Gud sin Fjende kunde fælde,
Vi saa ham selv sit stolte Hoved helde
Og segne for de Danskes Øxehug.

Der gaaer et Jammerskrig gjennem Venderfolkets Skare: „Rejs Dig, Rugevit, og knus de Danske!“ Men han rejser sig ikke. En Biskop med Sværdet i den ene Haand og Korset i den anden træder den faldne Gud paa Brystet og gjennemborer hans Hjerte. Fjorten Plovøxne slæbe Rugevit hen til Klinteskrænten; der bliver han styrtet ud i den fraadende Sø:

Midt i de vilde Bølgers Skum og Fygen
Med Brag han plumped ud og pladsked haardt;
Af Strømmen ført han hvirvles bort i Bygen —
„Flyd bort, du Gud, som ikke frelste Rygen,
Du døde Gud af Træ, flyd bort, flyd bort!“

Kraftigere Sving er der over et andet Digt i nordisk Tone, *Kvadet om Harald og Jaroslavne.*[1]) Harald (Haar-

[1]) Samlede Digte 1877 p. 471—75. Oversat af Alfred Jensen i Finsk Tidskrift Oktober 1883.

fager) har bejlet til Storfyrstinde Jaroslavna af Kijev; hun nægter ham sin Haand, fordi han endnu hverken har vundet Ry eller Rigdom. Da farer han vide paa Tog til fremmed Land og svinger sin Øxe mod Araberne paa Siciliens Kyster. Ogsaa Grækerne og Genueserne faa hans tunge Hug at føle.

Men hvor han dem døber med blodige Daab
Til Fryd for de skrigende Ravne,
For hvert af hans Kølleslag klinger hans Raab,
Min Stjerne, min Sol, Jaroslavne.

Tilsidst vender han rig paa Hæder og Bytte tilbage til Kijev og vinder Fyrstedatteren. Digtet slutter i Norge med Haralds Brudefærd. Skjaldene synge den Hjemvendtes Pris. Selv sidder han i Højsædet med Jaroslavne ved sin Side; han peger ud over Hav og Land:

Det Hav, som til Norriges Fjelde dig bar
Med Rigdom i Snekkernes Stavne,
De Runer, mit Ry sig i Fjeldene skar,
Det Land og det Folk, som jeg vundet mig har,
Alt vandt jeg kun Dig til en Guldkrone klar,
Min Stjerne, min Sol, Jaroslavne!

Stærk og stemningsfuld er den korte Romance *Hakon den Blinde* [1]). Nordmanden Hakon kjæmper sammen med Fyrst Jaroslav mod Finnerne:

I Armen bevarer jeg Ungdommens Magt,
Og brede er end mine Skuldre,
Kun over mit Øje har Mørke sig lagt —
Hvo gaaer med den blinde Kong Hakon i Pagt
For Skrællingepander at smuldre!
Tag Hesten ved Tøjlen, thi selv er jeg blind,
    Styrt lige mig ind,
    Hvor Skjoldene buldre!

[1]) Samlede Digte 1877 p. 439—40.

To Smaasvende fatte ved Tøjle hans Hest og styrte ham ind i Fjendeskaren, hvor den blinde Kong Hakon slaaer ned som en Blæst og lyner med Øxen til Øst og til Vest. Men tættere og tættere bliver Kredsen om den Gamle. Jaroslav fører sine Russere frem til Undsætning for sin blinde Kampfælle. Dog nu er Bersærkergangen kommen over Hakon; han hugger ikke alene Finnerne men ogsaa Russerne ned for Fode, til det endelig lykkes at baste den gamle blinde Kjæmpe. Han falder til Ro og stryger sig om Skjæget. Men de sagesløst Dræbte kan ingen kalde tillive igjen. Med Sorg betragter Jaroslav sine slagne Fæller og Landsmænd; han tager den spidse Staalhjelm af Hovedet og korser sig stille.

Hermed ere de skandinaviske Emner i Tolstojs Digtning endnu ikke udtømte, men de anførte Exempler maa paa dette Sted være tilstrækkelige.[1]) I dem alle uden Undtagelse[2]) knytter Sujettet sig til et Motiv fra den oldrussiske Historie, den førtatariske Tid, en Periode der, som vi tidligere have set, omfattes af vor Digter med udpræget Forkjærlighed. Som den idetmindste fra Omfangets Side betydeligste Skildring fra denne Tidsalder fortjener *Sangen om Vladímirs Tog mod Korsun* at nævnes[3]). Russerne sætte i Almindelighed megen Pris paa denne Digtcyklus, der fortæller om Toget mod det tauriske Chersonnes, Vladímirs Daab og Giftermaal med en byzantinsk Kejserdatter samt hans Hjemkomst til Kijev,

[1]) For Læsere, som ere kyndige i Russisk, henvise vi til *Borivój* Samlede Digte 1877 p. 433—39, hvor de Danskes Nederlag i Kampen mod en Venderfyrste skildres, og *Tredobbelt Blodbad* (Slagene ved Stanfordbridge, Hastings og Kijev, 1066). Sammesteds p. 510—16.

[2]) Ogsaa i *Hertug Knud*, hvem hans russiske Hustru, Datter af Storfyrst Vladímir Monomach, advarer mod Svends Rænker.

[3]) Samlede Digte 1877 p. 475—84.

for at indføre Kristendommen i sit Rige. Der er enkelte smukke Episoder deri, saaledes Flaadens Tilbagefart op ad den stille, brede Dnjæpr, henover hvis blanke Flade Tonerne af russisk Sang ruller frem til Takt af pladskende Aaretag. Tvivlsomt er det dog, om dette Arbejde selv i omhyggelig Oversættelse vilde tiltale danske Læsere. Selv vi, der have Originalen liggende for os — og intetsteds er det russiske Sprog skjønnere end i Alexiéj Tolstojs vidunderligt musikalske og bedaarende Vers — interessere os mindre netop for dette Thema og skulde gjerne have set Arbejdet forkortet med en Trediedel.

Langt livligere forekomme os de tidligere[1]) omtalte Sange om *Elias fra Murom* og om *Kjæmpen Potok* at være, navnlig da den sidste. Begyndelsen, der fører os midt ind i Livet ved Vladímirs Hof i Kíjev, staaer i Kraft og Interesse fuldstændigt paa Højde med de af Kvadets Slutning ovenfor anførte Brudstykker. Som den bedste af Tolstojs specielt russiske Romancer finde vi hos en dygtig Kritiker[2]) Sangen om *Aljóscha Præstesønnen*[3]) nævnet. Vi dele ikke denne Anskuelse, finde tvertimod, at det, der skulde have været Hovedmotivet i Digtet, Uimodstaaeligheden af den Sang, med hvilken Sagnhelten Aljóscha, den af Kjæmperne i Vladimirs Hal, som nærmest minder om Lancelot i Artussagnet, lokker og fanger den fremmede Tsarevna, ikke tilstrækkeligt kommer frem. Men betagende er den elskovsvarme

[1]) Se ovenfor Afsnit II.

[2]) N. W. Gerbel „Russiske Digtere“ St. Ptbg. 1888 p. 401. Skabitschevskij (2. Bind p. 247) er af den stik modsatte Mening. Efter vort Skjøn har ingen af dem Ret; vi skulde endog i dette Tilfælde snarest staa paa Skabitschévskijs Side, skjøndt vi gjennemgaaende ikke nære megen Respekt for hans ensidigt bornerte Opfattelse.

[3]) *Aljóscha Popóvitsch*: Samlede Digte 1877 p. 428—33.

Stemning af Sommersolskin over Dnjæprs Flodspejl inde paa den lille aabne Plads mellem Rørene, hvor brogede Guldsmedde glittre henover Aakandebladene rundt om Baaden med Sangeren og den dejlige, fangne, svagt modstræbende Tsarevna:

Et Par blide Taarer rinde,
I et Kys hver Modstand døer,
Tæt dem begge lukked inde
Brudelys og tause Rør. —

Allermest karakteristisk for Tolstojs skandinavisk-varægisk-oldrussiske Retning er Kvadet om *Dragen Tugarin.*[1]) Ved Vladímirs Hof i Kijev træder en ukjendt Sanger frem. Hans Typus er skildret som afgjort tatarisk, et Folkeslag Datidens Russere endnu knapt kjende, langt mindre frygte; den Fremmedes mongolske Ansigtstræk vække Latter i Kredsen. Men Sangeren lader sig ikke forstyrre; han hilser Fyrsten og den forsamlede Mængde med et Løfte om, at Russernes Afkom skal som Tjenere holde Stigbøjlen for hans Folk og hans Stamme. En rungende Latter er Svaret paa hans Hadingsord, saa umulig synes denne Paastand Fyrst Vladimir og hans Mænd. Dog Sangeren fortsætter: Længe skal jert Folk lyde os, og naar I tilsidst vinde jer Selvstændighed tilbage, skal vor Sæd og Skik være gaaet over paa Eder; I skal vende Eder bort fra jer varægiske Fortid, bøje Ryggen og ligge paa Bugen i Støvet ligesom Hesteflaaerne (Tatarerne):

Nu dømmes paa Thinge hvad hver har forbrudt,
Hver Mand har i Raadet sit Stade.
Saadan er det nu, men den Skik tager Slut:
Istedetfor Thing skal I Herrer faa Knut,
Istedetfor Raad: Bastonnade!

[1]) Samlede Digte 1877 p. 442—48.

Strax i Begyndelsen har Elias fra Murom rejst sig og truet Spotteren; kort efter vil Aljóscha Popóvitsch styrte sig over ham; men nu spænder den tredie af Vladimirs Helte Dobrýnja Nikititsch sin Bue mod Uhyret, i hvem han gjenkjender Sødragen Tugárin. Sangeren forvandler sig til en modbydelig Slange, der forfulgt af Hirden med Hujen og Latter styrter sig i Dnjæpr og svømmer bort. Men hilst med Jubelraab af alle taler Vladímir mod Tugárins Spaadom og udbryder:

En Skaal for Varægerne, Skaren fra Nord,
Vort Udspring, vort Folkefærds Kjerne;
Der højned os selv og slog Græken til Jord:
En Skaal for de Snekker med Kjæmper ombord
Fra Havet i Vest, i det Fjerne!

Gjengivelsen kommer her Originalen meget nær. Denne Beundring for Varægerne, Ringeagt for græsk-byzantinsk Væsen og Hilsen til Havet i Vest tager sig nu næsten besynderligt ud. I vore Dage, hvor Ordet *sápadnik* (Ynder af vesteuropæiske Skikke) har en daarlig Klang, vilde et saadant Vers neppe være kommet frem. Ogsaa Tolstoj er Barn af sin Tid, Barn af den europæiserende Retning i Tredserne, men altfor gjennemdannet til at karrikere og blive yderliggaaende.

I Sammenhæng hermed kan nævnes Balladen *Fyrst Micháilo Repnín* [1]), skreven over et Sujet fra Iván den Skrækkeliges Regjering, en Periode, med hvilken Tolstoj, som tidligere bemærket, specielt beskjæftigede sig. Scenen er henlagt til Moskau. Omgivet af sin vilde Hird, som Tsaren har valgt sig af Folkets Bærme, efterat Størstedelen af de gamle Bojarer ere blevne henrettede eller fordrevne, hengiver Iván Vasíljevitsch sig, forledet

[1]) Samlede Digte 1877 p. 183—85.

af det slette Selskab, til nedværdigende Orgier. Et Gjæstebud skildres; fra væltede Bægre af Guld og Sølv flyder Vinen over Borde og Bænke ned paa de kostbare Tæpper. En afskyelig Mummedands sættes igang. Tsar Iván tager selv en Maske paa og byder alle Tilstedeværende følge sit Exempel:

Hver Mand sprang op at dandse, berust af Sang og Vin,
Kun en sad høvisk stille, Micháilo, Fyrst Repnín:

„O, Tsar, tænk paa Vorherre, tænk paa vort Fædreland,
Omkring Dig flyve Skurke saa tæt som Støv og Sand!

Bliv Tsar igjen og Hersker, driv Hundeflokken ud!
En kronet, kristen Fyrste, Gudsdød! — i Narreskrud!“ —

— „Hvad?“ rynker Tsaren Brynet, „hvad nu? Forstod jeg vel?
Er fuld Du eller galen? Hold Mund, forvorpne Træl!

Op med Dig, tag din Maske, dands med os i vort Lag,
Hvis ikke har Du levet idag din sidste Dag!“ —

Og op stod Fyrst Michailo, hans Røst var høj og klar:
„Ned med det Pak, der vrimler om Ruslands kristne Tsar!

Lær, Gud, vor Tsar at herske som Skik var hertillands
I fordums Tid, før Fyrster blev budt til Mummedands.

Jer Dands forstaaer jeg ikke, men dø forstaaer jeg godt,
Ned med hver ussel Niding, der gjør vor Tsar til Spot!“

— Han korsed sig og stødte til Masken med sin Fod
Og faldt for Tsarens Spyd paa sit Ansigt i sit Blod.

Vildere hvirvler Dandsen, og højere skingrer Sang og Spil, men Ivan Vasiljevitsch synker hen i det stumpe Tungsind, der stundom følger efter Tilfredsstillelsen af hans Blodtørst.

En smuk Afslutning paa Tolstojs episk-lyriske Sange, der idethele maa betragtes som Kjernen af alt, hvad

han har skrevet, danner et af Digterens allersidste [1]) Værker, det store fortællende Digt *Dragen.* I klangfulde Terziner skildrer denne hans egenlige Svanesang [2]) et Sujet fra Middelalderens Italien, en Episode af den begyndende Kamp mellem Guelfer og Ghibelliner. Forfatteren er i den Grad gaaet op i Aanden fra den Tid, han skildrer, at der gjennem hele hans Fremstilling ligesom klinger et Suk af saaret italiensk Nationalfølelse. Ideen for Italiens Underkuelse af de Fremmede har fantastisk faaet Kjød og Blod i Skikkelsen af en Drage, et uovervindeligt altopslugende, usaarligt og iskoldt Uhyre. Ikke blot den ydre, metriske Form men ogsaa hele Fortællemaadens fornemt beherskede Ro minder uvilkaarligt om Dante [3]), og Tolstoj havde oprindelig ogsaa givet dette sit aldeles originale Arbejde Overskriften: En Oversættelse fra Italiensk. Paa Turgjénjevs og Stasjulévitsch's [4]) Bemærkning, at det neppe var rigtigt saaledes at betegne som Oversættelse et Digt, der ikke existerede i nogen italiensk Original, skal Tolstoj spøgende have svaret: „Aa hvad, lad Angelo de Gubernatis [5]) lede op i den gammel-italienske Litteratur, saa finder han maaske Originalen dertil!“ [6]) Forfatteren strøg forresten Ordet „Oversættelse“ og kaldte sit Digt simpelthen: En italiensk Fortælling fra det XII Aarhundrede.

I bunden Form at gjengive selv Smaating af Tol-

[1]) Udkommen tre Dage efter hans Død i Oktoberheftet af *Vjæstnik Jevrópy* 1875. Samlede Digte 1877 p. 403—27.

[2]) To Smaaarbejder (Samlede Digte 1877 p. 545—47) ere skrevne en Maanedstid eller halvanden senere, det sidste umiddelbart før hans Død.

[3]) Iv. Turgjénjev i *Vjæstnik Jevrópy.* Novbr. 1875 p. 434.

[4]) Redaktør af *Vjæstnik Jevrópy* (se Afsnit I).

[5]) Professor i Florents, Digterens nære Ven (se Afsnit I).

[6]) Meddelt af Stasjulévitsch i *Vjæstnik Jevrópy* Novbr. 1875 p. 488.

stoj er altid vanskeligt, og til at oversætte et Digt som Dragen slaaer vor Verskunst ingenlunde til. Et svagt Begreb om Indholdet give maaske følgende Brudstykker: (Strofe 131 ff.)

Hvor Lys endnu af Solnedgangen laa
Paa Klippens Top bag Torre di leone,
Det rædselsfulde Dragekryb vi saa.

Mod Aftenhimlens gyldne Farvetone
Dens Krop sig løfted, violet og graa
Med tandet Kam som Takker i en Krone.

Den rørte sig, og svagt belyst paa skraa
Af Dagens sidste Straaleskjær, som døde,
En Rislen glittred, skarp og flammeblaa,

Henad dens Ryg, men røde, blodigt røde
Blev Bugens Kobberskjæl, og hver en Søm
I Sidepantsret syntes hvidligt gløde.

En Gru det var, en djævelsk Feberdrøm!

Fortælleren, Guelferkrigeren Arnolfo, der efter Slaget ved Lugano ser Dragen ved Nattetid sluge de Faldnes Lig paa Valpladsen, og som selv kun med Møje tilligemed en Ledsager skjuler sig for Uhyret, tager Varsel af Rædselssynet. (Strofe 184 ff.)

Et Varsel af det Syn vi maatte tage,
Et Tegn paa Trældom og paa Martyrdom,
Paa Magtens Overgreb imod de Svage.

Guds Vredes Tegn det var, som varsled om
De tusind Trængsler, der var end tilbage,
Da Kejserhæren til Milano kom

Og Lombardiet faldt for Tydsklands Drage.

Kun med Tvivl anføre vi disse utilfredsstillende gjengivne Strofer af et farveglødende Digt, der neppe nogensinde

vil komme til at foreligge paa Dansk. Og „Dragen“ vilde endda til Nød kunne undværes; Motivet i de prægtige Terziner er ikke hentet fra Digterens eget Fædreland. Men af hans specielt russiske Sange og Romancer er der adskillige, som vi ikke engang have nævnet her [1], men som vi gjerne undte en og anden Ynder af Poesi blandt vore Landsmænd at kunne nyde i Originalen. Skade, at det russiske Sprog for en Fremmed af ikke-slavisk Nationalitet er saa vanskeligt at tilegne sig, uden Sammenligning vanskeligere end Oldgræsk; derfor er den russiske Digtekunst saa godt som ubekjendt udenfor Landets Grændser; en Romanforfatter kan oversættes, en Digter næsten aldrig. Men Alexiéj Tolstoj fortjente at kjendes alene for sine Romancers Skyld. Thi uden iøvrigt at lade os blænde af Turgjénjevs store, fortjente Navn som Forfatter og tillægge hans æsthetiske, tidt kun vaklende og tilfældigt afsagte Domme en Betydning, som de ikke have, maa vi fuldstændigt slutte os til ham, naar han skriver [2]) om Alexiéj Tolstoj: „Han har hos os lagt et nyt Felt ind under Litteraturens Omraade, den historiske Ballade, Legenden. Paa denne Digtnings Arena staaer han uden Medbejler“.

[1]) Saaledes Balladen *Fyrst Rostislav*, oversat af Alfred Jensen i Finsk Tidskrift. Oktober 1883.

[2]) *Vjæstnik Jevrópy*, Novbr. 1875 p. 434.

V.

Tolstoj som Lyriker. — Det erotiske Element i hans Digtning. — Retning mod det Mystiske. — Benyttelse af Folkevisetonen.

Nogen skarp Grændse mellem lyrisk Epos og Lyrik i strengere individuel Forstand lader sig selvfølgelig overhovedet ikke drage, allermindst da naar Talen er om en og samme Forfatter især en Forfatter med et saa bestemt personligt Særpræg som Tolstoj. Vende vi os fra de i Digterens egen Individualitet afspejlede Udenomsbegivenheder og ydre Indtryk til den Poesi, hvori Sangeren skildrer sin egen Sjæls Bevægelser og som oftest taler i første Person, forstærkes derved kun den Opfattelse, vi gjennem det tidligere Udviklede have dannet os af Digterens aandelige Fysiognomi. Endnu friere end i det Foregaaende, hvor hyppige Sammenstød med den ydre Verden nødvendigt gav hans Fremstilling et vist Anstrøg af Tendens, der dog aldrig blev Fremstillingens Hovedopgave, kan han her i Sangen fra sit eget Hjertes Inderste, her, hvor han taler som Herre paa sit eget Omraade, være sig selv og følge sin kunstneriske Trang til uden „Absicht“ at finde Skjønhedsudtryk for alt, hvad i hvert givet Øjeblik anslaaer Strenge i hans eget Indre. Forsaavidt staaer han jo, som tidligere bemærket, paa det puschkinske Standpunkt. Men Forskjellen mellem hans og Puschkins Lyrik falder

strax i Øjnene. Blot ved et Blik paa det rent Ydre faaer man Indtrykket af, at der ligger et halvt Aarhundrede mellem de to Digtere. Den Pathos, der fra Katharina II.s og Alexander I.s Tidsalder endnu klæber ved Puschkin, er her saagodtsom helt forsvunden. Grev Tolstojs Sprog er jævnt og naturligt; hvor Sujettet ikke afgjort fordrer farvet Skjær over Stilen, falder hans Udtryksmaade i Ordstilling og Vendinger nøje sammen med almindelig dannet Dagligdagstale. I saa Henseende er, som en dygtig Kritiker bemærker[1]), ogsaa Tolstoj greben af sin Tids Strømretning og Realist saa godt som nogen.

Endnu betydeligere bliver Forskjellen indadtil. Puschkin, der som digterisk Personlighed uden Sammenligning — hvad strax skal indrømmes — er større og stærkere end Tolstoj, interesserer os af den Grund noget mindre, at hans Poesi efter vor Anskuelse ikke blot i Form men ogsaa i Indhold trods hans mægtige Begavelse alligevel smager af det forrige Aarhundredes franske Litteratur. Puschkin var i Sammenligning med sine Forgjængere russisk nok for sin Tid; for vor Tid er han det neppe. Puschkins Erotik baade i *Jevgjénij Onjœ́gin* (den russiske Adam Homo) og i hans lyriske mindre Digte er — hvad det her ikke er Stedet til at udvikle nærmere — vistnok mere fransk-petersborgsk end national russisk; hans Erotik mangler som oftest det specielt russiske Anstrøg af Ømhed og blid Mystik, noget Lermontov meget mere har, en Egenskab der ingenlunde forhindrer Lermontovs Elskovssange i at blive glødende, hvad Puschkins ogsaa kunne være skjøndt paa en anden, mere fremmedlandsk Maade. I Tolstojs Kjærlighedssange finder derimod det karakteristisk russiske Træk af uselvisk Hengivelse og blid, drømmende Mystik sit højeste

[1]) Orest Miller i *Vjæstnik Jevrópy.* Decbr. 1875 p. 561.

Udtryk, medens det sandseligt erotiske Element hos ham aldeles mangler. Man maa søge længe og have god Villie til at opdage noget saadant for hist og her at kunne paapege selv et omtvisteligt Spor[1]) af Erotik i sensuel Forstand. Heri at se enten en Mangel eller et Fortrin ved hans Poesi bliver en Smagssag, hvorom ikke lader sig disputere; vi nøjes med at konstatere Kjendsgjerningen.

Af Tolstojs Lyrik idethele og af hans Kjærlighedssange isærdeleshed existerer desværre saagodtsom ingen Oversættelser paa fremmede Sprog. Et Udvalg af to og tyve større og mindre Digte, der — saavidt vi kunne dømme derom — med stor Dygtighed og en sjelden fin Smag ere omplantede paa Polsk[2]), vil være de færreste danske Læsere lettere tilgjængeligt end de russiske Originaler. Paa Dansk forefindes, hvis vi ikke fejle, kun endel af os udførte Paraphraser, spredte over og enkeltvis begravede i forskjellige danske og norske Blade. Her skal oversættes et og andet, som ikke tidligere har foreligget paa Modersmaalet, og desforuden benyttes L. v. Ostens ovenfor omtalte ogsaa kun lidet omfangsrige Udvalg af tolstojske Gjengivelser paa Tydsk[3]); de ere gjennemgaaende bogstavret tro mod deres Original, et Fortrin der ikke noksom kan fremhæves, naar Omdigtningen samtidigt, hvad virkelig ofte lykkes den, i Flugten forstaaer at fange et Pust af den ætherlette tolstojske Lyriks Duft:

[1]) Et saadant findes muligvis i den tidligere omtalte Romance Aljóscha Popóvitsch, endvidere maaske i den lille Efteraarssang (Samlede Digte 1877, p. 242) — men ogsaa kun maaske.

[2]) *Album z poezji Hr: Aleksego Tolstoja, przełożył Antoni Gotfryd Doliva.* Petersburg 1891.

[3]) Desforuden findes en lille Samling af hans lyriske Digte oversatte af Fr. Fiedler i *Der russische Parnass.* H. Minden. Dresden und Leipzig 1889.

Nicht traf der Wind, zu Thal geführt,
Die Blätter, drauf das Mondlicht gleitet;
Du hast die Seele mir berührt,
Die gleich dem Blatt' den Hauch verspürt,
Die gleich der Harfe vielbesaitet.

Disse faa, overordenlig karakteristiske Linier [1]), der rumme Kvintessensen af Tolstojs Elskovspoesi og kunde staa som Motto over denne, ere i anførte Omskrivning gjengivne med en Kunst, der maaske kun har et Sidestykke i Longfellows Oversættelse af den danske Nationalsang og som fuldstændigt erstatter Originalen. Hvor er denne Begyndelse ejendommelig russisk. Ubevidst, maahænde, for Digteren selv lyder den som et af de mangfoldige Folkevisemotiver, der ere gaaede ham over i Kjød og Blod: „Det er ingen Blomst, der falder ned til Jord fra Æbletræet“, eller: „Det er ikke Dug over Blomst og Blad, det er kun min Sjæl, som er ung og glad“, og mange andre. Og hvor ejendommelig tolstojsk er denne Elskovsfølelse, der ikke river op i Sjælen som en Uvejrsstorm med Torden og glødende Lyn men falder blødt som flyvende Blomsterfnug og blidt berørende spiller paa Hjertets Strenge.

Det bliver paa denne Maade rigtignok kun dæmpede Melodier, der lokkes frem, aldrig nogen sejrsberuset Elskovshymne, kun en Hvisken af den første jomfruelige Kjærlighedsdrøm [2]):

Es war zu jungen Frühlingszeit,
Das Gras trat kaum zu Tage,
Die Bäche rannen weit und breit,
Und schimmert's grün im Hage.

Noch tönte nicht das Kuhhorn traut
Früh Morgens von der Halde,

[1]) Samlede Digte 1877 p. 236.
[2]) Sammesteds p. 524.

Und stand das feine Farrenkraut
Noch unentrollt im Walde.

Das war zu jungen Frühlingszeit,
Im Birkenschatten war es,
Als Du ein Lächeln mir geweiht
Gesenkten Augenpaares — — —

Als Antwort auf die Liebe mein
Liess'st Du die Lieder sinken —
O Frühling, Wald und Sonnenschein,
O Jugend, Hoffnungswinken!

Stærkere bliver Erotiken sjelden eller aldrig hos Tolstoj; alt er saa friskt, ungt og uberørt som det pludselige men kortvarige, betagende Foraar i Rusland, naar [1])

Sagte ned om Birkelunden falder
Let som Dunst et Slør af Grønt og Guld.

Men altfor snart stiger den hede russiske Sommersol; Farverne svides af, Duften tørres bort. Tolstoj frygter denne glødende Hede; den ligger ham saa fjernt, at han end ikke forstaaer, at man i sin Elskov kan være skinsyg. Paa et skinsygt, taarefuldt Øjekast svarer han [2]): Jeg holder inderligt af Dig, men den rette Kjærlighed er bred som Havet og ikke sluttet ind mellem snevre Grændser. Kjærligheden skal som en Sol lyse over alt og alle; naar vi her fæste os til den Enkelte og det Enkelte, er dette en jordisk Ufuldkommenhed, en Følge af at ikke Kjærlighedssolens fulde Lys men kun enkelte brudte Straaler af den kunne finde Vej til os i vor Dødelighedstilstand:

Doch traure nicht, bald weicht der Knechtschaft Schwere,
Gedulde Dich, — nicht lange währt's, o nein —

[1]) Samlede Digte 1877 p. 204.
[2]) Sammesteds p. 247.

Bis eine Lieb' uns allesamt verkläre,
Nur eine Liebe, masslos gleich dem Meere,
Die fassen keine ird'schen Ufer ein.

Dog, Hengivenhed af denne Art bliver nærmest kun et ømt Venskab som for en Søster [1]):

Du Søster til min Sjæl med Kjærlighed i Øje,
Dit Billed skinner frem i Taagen af mit Blund,
I Drømme glad jeg ser Dig ned mod mig Dig bøje
Og føler svalt og frisk din Aande paa min Mund.

En saadan til det yderste ideel og absolut sandselighedsfri Kjærlighed glider bestandigt længere ud i det Mystiske og ender ganske naturligt med helt at tabe Fodfæste i denne Verden, fra hvilken det næsten usubstantielle Væsen, som Digteren ene kan elske, nødvendigvis maa stræbe at flygte bort [2]):

O, eile nicht dahin zu lichtern Daseins Glätte
In andrer Welten Raum;
Verweile hier mit mir auf dieser Aschenstätte
Von deinem Erdentraum.

Vom Staube abgelöst, hemmt Nichts den Flug nach oben
Ins Unbekannte fort —
Wen hegt, o Freundin, da Dein liebend Sorgen droben,
Wem gilt dein Trauern dort?

Digteren selv føler sig heller ikke hjemme her, han fortsætter:

Og her i Livets Larm, i Tvivl og hjemløs Vaklen
Foruden Maal og Med,
Hvo skal, naar Du gaaer bort, min Skytsaand, løfte Faklen
Og lyse for mit Fjed?

[1]) Samlede Digte 1877 p. 250.
[2]) Sammesteds p. 240.

Til samme Tanke vender han oftere tilbage. I en anden Sang[1]) over et lignende Sujet udtaler han Frygt for, at hans Veninde hisset i Lysets Land over al den Herlighed, hun skuer, skal glemme ham, der blev tilbage paa Jorden. Thi i Salighedens Glæde er alt, hvad fordum knyttede de Frelste til denne Verden, faldet sammen til en Haandfuld Støv. Glemsel af alt, som bandt dem til Jorden og dens Fattigdom, er Grundlaget for de Udvalgtes Lykke. For de Saliges Aander findes ingen jordisk Ven eller Frænde mere; Himmelen er Glemselens Land:

Men Du, mit Liv, naar Stemmer fra det Høje
Dit Hjerte naa som fjerne Klokkers Klang,
Da glem mig ikke, løft paa mig dit Øje,
Før Øjet brister, løft det sidste Gang.

Før ind i Himlens Glemsel Du skal træde,
Betragt mig vel, at Du maa mindes tidt
I Lysets Land, i Salighedens Glæde
Den Ven, for hvem Du her har grædt og lidt.

Ud fra denne Tankegang forklares ogsaa Stemningen i et Digt [2]), som, væsenlig maaske ved sin ualmindelige Formskjønhed i Originalen, hører til det mest almindelig bekjendte af alt, hvad Tolstoj har skrevet:

Op imod Himlen, der Sjælenes Salighed værner,
Svæved en Engel, hvis Røst var paa Jorden forstummet,
Tungt fra dens Øjne faldt Taarer som tindrende Stjerner,
Trillende Perler betegned dens Vej gjennem Rummet.

Ømt blev den spurgt af en Sjæl, som deroppe var hjemme:
Sørger Du, Søster; hvi dugges Dig Øjnene blide? —
Svared den Kommende: Jorden kan ikke jeg glemme,
En har jeg efterladt der til at længes og lide.

[1]) Samlede Digte 1877 p. 205.
[2]) Sammesteds p. 207.

Himmelens Aander veed Intet om Savn eller Klage,
Intet I kjende til Modgang, til Kamp eller Vrede;
O, send mig atter tilbage, til Jorden tilbage,
Haardt er der Trang til min Hjælp og min Omsorg dernede[1]).

Hvorvidt Digterens mystisk-poetiske Flugt op imod en anden lysere Verden egenlig kan betragtes som Religiøsitet, saaledes som man har forsøgt at gjøre det[2]), lade vi med en i Forbigaaende udtalt Tvivl staa hen. Men Originalitet kan man ikke frakjende den tolstojske Mystik. Dens friske Følelse, dens Farveglands og Frihed for Sentimentalitet giver den et ejendommelig russisk Præg. Den bringer ogsaa stundom noget Nyt. Det er os til Ex. ikke bevidst hos nogen anden Digter at have fundet en Behandling af det psychologiske eller snarere physiologiske Fænomen, at noget, der hænder os for første Gang, forekommer os at være en i de mindste

[1]) I „Der russische Parnass" findes en ret smuk Oversættelse af samme Digt ved Fr. Fiedler:

Lautlosen Flugs durch der Himmel unendliche Ferne
Schwebte ein Engel, die Blicke zum Erdball gerichtet;
Tief in den Weltraum entfielen ihm Thränen als Sterne,
Wallten ihm nach als Schleier mondscheingelichtet.

Sonnen begegneten ihm und fragten: „Woher die gesenkten
Augen? Warum dieser Schmerz, diese Zähren im Blicke?" —
Traurig versetzt er: „Stets muss ich der Erde gedenken,
Liess ich doch endloses Elend und Weh dort zurücke.

Hier, ach, vernehm' ich der Seligen selige Lieder —
Fremd ist ja ihnen das qualvolle menschliche Streben;
Lass, o Allschöpfer, zur Erde, zur Heimath mich wieder,
Könnt ich nur einen Unseligen tröstend erheben!"

[2]) Kunst, Religion og Folkelighed. I Anledning af Grev A. K. Tolstojs Skrifter. Af P. Schtschebalskij i *Russkij Vjæstnik*, Marts 1883 p. 366.

Enkeltheder nøjagtig Gjentagelse af en tidligere Begivenhed foregaaet med os, uvist hvornaar. Ret mærkeligt er dette Sujet fremstillet i et Digt[1]), af hvilket vi hidsætte nogle Strofer i Efterligning, saameget mere som det ogsaa giver et Begreb om Tolstojs Evne til at male et Landskab fra sit Barndomshjem, det sydlige Mellemrusland:

Hvor Vandet til Broslusen strømmer
Og Bundgarn til Tørring er hængt,
Jeg kjører paa Diget og drømmer
Paa langs i min Agestol slængt.

Jeg drømmer trods Skumplen og Rysten
Ad Vejens det opblødte Grus;
Jeg stirrer paa Sivet ved Kysten
Og Røgen fra Fiskerens Hus.

Et Skjær over Søen mig blænder,
Trods Himlen er skyet og graa;
Hvert Træk jeg i Billedet kjender,
Skjøndt aldrig det Landskab jeg saa.

Paa Vandhjulet ser jeg ved Møllen,
Paa Taget, som skred og forfaldt,
Paa Strømvandets Skummen og Skyllen —
Jeg ser, at jeg kjender det alt.

Jeg kjender de straatækte Huse
Og Vandmøllens halvaabne Dør
Og Stangen med Fiskerens Ruse,
Men aldrig dog var jeg her før.

Jeg kjender den Vogn med de Tønder
Og Krikken, som trækker sit Læs,
Og hver af de pjaltede Bønder,
Der sover i Vejkantens Græs.

[1]) Samlede Digte 1877 p. 242.

Det Billed og hele dets Ramme
Ved nøje Bekjendtskab mig slaaer;
Engang saa jeg ganske det samme,
Kun mindes jeg ikke, hvornaar.

Denne Graavejrsfantasi er meget russisk. Underlig russisk og trist er ogsaa Stemningen i en Nocturne [1]) vistnok fra et af Digterens sidste Aar. En Efteraarsnat ude paa Landet; Regnen strømmer ned. Alt er stille paa den øde Herregaard. Dens Ejermand staaer ved et Vindue i Salen og stirrer ud i Natten; graat i graat tegne Omridsene af Parkens Træer sig utydeligt op mod den mørke Himmel. Hvor ensomt i det store Hus! Regnen trommer paa Bliktaget og pidsker paa Ruderne. Ikke en vaagen Menneskesjæl i Nærheden! Det klingrer sagte gjennem Krystallysekronerne i Salen, og bagved Panelet smutte et Par Mus omkring. Musene have paa Fornemmelsen, at det snart er dem, der komme til at regjere i Huset. Naar den nuværende Ejer døer, gaaer Godset over til en fjern Slægtning, som tager Indtægterne af det men aldrig kommer der selv. Huset forfalder, Gangene i Haven gro til med Ukrudt, og mellem de sprukne Fliser i Façadetrappen under Søjlerne skyde Græsstraa frem. Det er tungt at tænke derpaa i den ensomme Nat med Bælgmørke og Skylregn. —

Sælsomt, hvor Tolstoj forstaaer at synge om Støvet, der lidt efter lidt falder til Ro paa Vejen, henad hvilken Hjorden er bleven drevet hjem. Mørkere og mørkere bliver det ud over de vide Marker, hvor langt ude i det Stille røde Strimer glide sammen og blegne hen i Skumring. Klokketoner klinge derude i Halvmørket, klare Toner dirrende og syngende. Mange Stemninger af

[1]) Samlede Digte 1877 p. 264. Sangen er forresten i Originalen ikke betegnet som Nocturne; som de fleste andre af Tolstojs lyriske Digte mangler den Overskrift.

denne Art rummes i Tolstojs Lyrik, rummes der hvilende og utilgjængelige for Fremmede; det er ørkesløst næsten at tale derom; man maa selv have levet i Rusland for at forstaa den russiske Natur med dens Indflydelse paa Folkets Karakter og Poesi. Der er Melancholi paa Bunden men ikke Melancholi i tydsk Forstand. Det være langt fra. Tvertimod. „Syv Ulykker,“ siger Russeren, „og et Middel mod dem allesammen! Lad bare staa til! Begynder Du først at hænge med Hovedet, komme Hønsene hen og gjøre dig Fortræd!“ — Tolstoj er atter her Barn af sit Folk; han har nok dets blide, bløde halvtungsindige Hang til Mystik, men han har ogsaa det kjærne-russiske: Aldrig forknyt, tag fat, saa det kan blive til noget:

Vis Venner dit Venskab med Liv og med Sjæl,
Vis Fjender dit Ansigt og ikke din Hæl,
Vis den, hvem du truer, hvad Trudselen gjælder,
Vis den, du vil slaa, at du slaaer, saa det smælder!

Vis Folk, du er vred paa, at Vreden har Grund,
Vis Folk, som vil skjænd's, at du selv har en Mund;
Vis Ære mod alle, som Ære fortjene,
Og gjør dem et Gilde tre Dage tilende!

Oversættelsen kan være tarvelig, men russisk lyder den alligevel, og Originalen[1]) er glimrende. Idethele forstaaer Tolstoj mesterligt at træffe Folketonen, saaledes til Ex. i den lille Vise[2]) *Spjæs* (Vigtighed):

Pustet op med Vind gaaer Peer Vigtig om,
Med de tynde Ben skridter strunk han ud,
Knap halvtredie Fod er Peer Vigtigs Væxt,
Men hans Hat er høj som et Klokketaarn.

[1]) Samlede Digte 1877 p. 220.
[2]) Sammesteds p. 197.

Tvers over Peer Vigtigs Vej kommer en Regnbue frem. Saa slaaer han ind i en anden Retning for at gaa udenom: „Jeg kan da aldrig være bekjendt at bukke mig for Regnbuen!“ —

En stor Rolle i Folkevisedigtningen spiller et Begreb, som paa Russisk udtrykkes ved Ordet *gorje*. Paa Dansk kan dette Ord kun gjengives ved Omskrivning og Forklaring. Heller ikke paa noget andet os bekjendt Sprog haves et ganske tilsvarende Udtryk. „Gorje“ betegner nærmest den Ulykke, der forfølger hvert Menneske, forskjellig for hver enkelt, hver enkelts Pæl i Kjødet, hans Hjertesorg, stundom forskyldt men oftest uforskyldt. Det kan ogsaa betyde Uheld, rigtignok i dette Ords mest ondartede Forstand omtrent som paa Tydsk Ordet Pech bruges i Pechvogel om et Menneske, der altid har Uheld med sig. Men det tydske Udtryk er selv i sin værste Betydning meget svagere end *gorje*. Nærmest lader det sig maaske oversætte ved det græske ἄτη, hvilket tragiske Begreb „Vanskjæbne ved Gudernes Vrede, Følge af Sindsformørkelse og førende til Jammer“ atter bliver en noget for stærk Gjengivelse af Ordet. Ogsaa i Tolstojs Folkeviser fremføres den uafvendelige „Modgang“ ofte[1]) under Navnet *gorje*. En af hans mest ejendommelige Sange[2]) over dette Emne hidsætte vi i omtrentlig Gjengivelse:

Mig har Modgang ikke ramt som Himlens Lyn,
Modgang slog mig ikke som en Sten, der faldt.
Al min Modgang trak i sorte Smaaskyer op
Og de sorte Smaaskyer dækked Himlen til,
En for en de kom, til Solens Glands forgik.
Fra de Skyer min Modgang regner paa mig ned,
Ned i fine Draaber, ned i tætte Stænk,

[1]) Til Ex.: Samlede Digte 1877 p. 198, 208, 247 o. fl. St.
[2]) Samlede Digte 1877 p. 235.

Som den kolde Støvregn falder sent i Høst.
Og den falder stadigt, falder uafbrudt,
Uden mindste Ophør, uden Hviletid.
Helt paatvers den Støvregn har mig gjennemtrængt,
Gjennemfrosset, gjennemblødt mig Ungersvend,
Tungt med Frost og Feber den mig slaaet har,
Slaaet mig med Mathed og med Søvnighed.
— Kom nu, Modgang, kom, min dybe Hjerteve,
Hvad af Ondt skal ske mig, lad det hastigt ske.
Pluk ej sønder Egens Krone Blad for Blad,
Mangen andens Modgang bar sig lystigt ad:
Mangen andens Modgang kom med Stormens Hast,
Vælted Egen strax med første Vingekast!

Ogsaa de Gnister af Galgenhumor, som under Skjæbnens tunge Slag mod Folkekarakteren stundom sprude frem i de russiske Viser, forstaaer Tolstoj udmærket at fange i sine Efterligninger. Ligesom den simple Mand, hvis Tankesæt og Udtryksmaade han kjender fra sin Barndom, har han lært at le med det ene Øje og græde med det andet. Her kun nogle Linier af en saadan Vise[1]):

Ak, om Moder Volga randt imod sin Kilde,
Og vi selv blev kloge, før det var forsilde!
Ak, om hver en Mose blev en frugtbar Ager
Og hver gammel Kjærling ung igjen og fager!
Ak, om ingen Foged mer sig lod bestikke,
Og vi med vor Snaps fik mindre Vand at drikke!
Ak, om ingen Fattig havde Sult at lide,
Og vor Fader Tsaren alting fik at vide!

Man maa give Kritikeren i et fordum ret dygtigt redigeret Moskauer-Ugeblad[2]) Ret i, at vor Digter træffer

[1]) Samlede Digte 1877 p. 192.

[2]) *Gaséta Gátsuka* 1875 Nr. 40. Hvorfor Bladet, der nu er gaaet ind efter flere Gange at være kommet paa Kant med Censuren, finder, at der til Forstaaelse af Tolstojs Folkeviser kræves vesteuropæisk Dannelse, er os dog ikke ganske klart.

Folketonen med en Kunst, der søger sin Lige. En anden Kritiker[1]), om han ellers fortjener Navn heraf, har søgt at bestride Tolstojs Evner i denne Retning. For en med russisk Sprog og Folkeliv ubekjendt dansk Læser vil det af de her anførte andenhaands Brudstykker være vanskeligt at danne sig nogen fyldig Anskuelse saavel om dette Spørgsmaal som ogsaa idethele om Tolstojs rige stemningsfulde lyriske Poesi. Maaske vil man dog have faaet et Indtryk af at være kommen i Berøring med en mangesidig modtagelig, fint stemt poetisk Natur,

die gleich dem Blatt' den Hauch verspürt,
die gleich der Harfe vielbesaitet.

[1]) Skabitschevskij (II p. 246). Vi ere trods al god Villie ikke istand til at finde Mening i hans Ræsonnement paa anførte Sted.

VI.

Det lyrisk-dramatiske Digt Don Juan. — Historiske Dramer: Trilogien Ivan den Skrækkeliges Død, Tsar Feodor Ioánnovitsch, Tsar Boris. — Det ufuldendte Drama Stadsøversten i Novgorod.

Paa Overgangen til Tolstojs dramatiske, specielt med Scenen for Øje skrevne Arbejder staaer hans Bearbejdelse[1]) af den Renaissancetiden tilhørende Legende om *Don Juan.* Paraphrasen, som er tilegnet Mozarts og Hoffmanns Minde, bringer ikke noget særligt Nyt ud af det bekjendte Sujet, paa hvis Udformning Digteren har ødslet megen Flid og meget Arbejde, der vistnok med større Udbytte kunde have været anvendt paa et Motiv af de slaviske Folks Historie eller Mythologi. Tolstoj har i den endelige Redaktion af sit dramatiske Digt fulgt Legendens senere Variant, ifølge hvilken Don Juan greben af Ruelse over Donna Annas Død gaaer i sig selv, gjør Bod og ender sit Liv i et Kloster. Uden her at undersøge, hvorvidt en saadan Afslutning overhovedet passer til en Figur som Don Juan, der rent kunstnerisk set helst maa falde, som han har levet[2]), forekommer det os i

[1]) Samlede Digte 1877 p. 35—163.

[2]) Heri har Skabitschevskij (II p. 251—55) Ret, hvorvel vi slet ikke forstaa hans Opfattelse af Don Juantraditionens senere Variant som en jesuitisk Allegori paa Katholicismens Sejr over Protestantismen.

ethvert Tilfælde, at Tolstoj ikke tilstrækkeligt har kunnet motivere Overgangen fra Synd til Bod, ikke paa rette Maade har evnet at vise os Gjennembruddet af det nye Menneske i Gudsfornægteren. Slutningen gjør stærkt Indtryk af senere at være paaklistret, hvad den ogsaa er. I den først udkomne Redaktion af Arbejdet[1]) har Forfatteren sluttet sin Fremstilling med at lade Don Juan styrte til Jorden for et Haandtryk af Kommandantens Statue. I næste Udgave[2]) fremkomme de sidste Afsnit, hvori Heltens Omvendelse og bodfærdige Død som Munk i et af Sevillas Klostre mere skizzeres end egenlig skildres. Der kan paavises Spor[3]) af, at Forfatteren ikke har naaet at give sit Værk den Afslibning og fejlfri Politur, som ellers udmærker alle Tolstojs Arbejder. Forresten hører netop Slutningssangen[4]) af Scenen i Klosteret som lyrisk Digt betragtet med blandt Perlerne af Tolstojs Poesi; alene for denne i Rim og Rhythmer berusende Psalmes Skyld vilde vi nødig have undværet de ellers unødvendig tilføjede Optrin. Overhovedet ere vi tilbøjelige til i Don Juan som Poesi at sætte de lyriske Partier højest, hvorvel de ikke altid gribe synderligt ind i Handlingens Udvikling. Men van-

[1]) Samlede Digte 1867.

[2]) Fra 1876, foretagen af M. Stasjulevitsch efter den Aaret iforvejen afdøde Forfatters Tilføjelser og Rettelser til Udgaven fra 1867.

[3]) I Udgaven fra 1876 findes til Ex. den meningsforvirrende Unøjagtighed, at Kommandantens Statue, der angives at være forsvundet, faa Linier efter viser sig at være paa Scenen endnu for atter at forsvinde. Samme Fejl gaaer igjen i Udgaven fra 1877 (p. 157).

[4]) En dansk Omskrivning af denne er sat i Musik af P. E. Lange-Müller: *Tre Psalmer* (under Overskriften *in extremis*; en anden Text i nævnte Samling, overskrevet *de profundis*, er hentet fra Tolstojs *Johannes af Damaskus*).

skeligt skal man paa Russisk finde noget mere stemningsfuldt end den Nattescene i Introduktionen til Don Juan, hvor en lille, ensomt siddende Fugl synger højt og urolig lidenskabeligt, medens Englene svare den i Mørket:

Jo mer sig Nattens Mørke tætter,
Jo mer staaer hver en Stjerne klar,
Lyksalig den, som kjækt sig retter,
Hvor tungt et Slag end ramt ham har,
Som i de haardt Fortryktes Klynge,
Hvor Haabet døer i Graad og Tvang,
Til alles Trøst har Mod at synge
Om Morgenskjær og Solopgang.

Og Koret af Lysengle i Natten falder ind:

Guds Visdom taaler Synd og Mørke
Som Baggrund blot for Lysets Sag;
Lyksalig den, hvem han gav Styrke
At bære Bud om Lys og Dag!

Stroferne, som Fuglen synger gjennem Ensomheden i Natten, have vi Aar efter Aar gjentagne Gange forsøgt at efterligne og sluttelig for stedse opgivet Tanken derom. Heller ikke vilde det være let at udtrykke, hvad Blomsterne her fortælle eller Skyerne hviske, medens de drage forbi. Vel er der absolut noget forfejlet i Anlæget ogsaa af denne Indledningsepisode; bl. a. falder en af Lysenglene saaledes ud af sin Rolle, at han beklager Mennesket for overhovedet at være født og beklager ham paa en saadan Maade, at man uvilkaarligt maa give ham Ret og beklage sig selv. Havde den onde Aand, som i denne Scene først dulgt og senere aabenbart griber ind i Spillet, været saa snu som han skulde, maatte han til megen Forlegenhed for Digteren kunne have faaet et haardt Tag i Skulderen paa samme Engel.

Men baade her og andetsteds i Tolstojs Don Juan er den onde Aand hverken listig eller stærk nok til rigtig at blive ond. Han nøjes væsenlig med at blive uopdragen, blive mauvais genre, noget som ud fra Tolstojs fornemt æsthetiske Livssyn maaske kan være nok til at kvalificere ham som Djævel, men i Digtets Handling bliver en saadan Mefistofeles for svag. Trods alle Mangler indeholder dog saavel det nævnte Introduktionsparti, der i en smagfuld Bearbejdelse[1]) maatte være et Fund for enhver Komponist, ligesom ogsaa flere andre Scener i Don Juan saa mange lyrisk-dramatiske Guldkorn, at Værket, der fra vort første Bekjendtskab med russisk Litteratur levende har interesseret os, vel kunde fortjene en mere indgaaende Behandling, hvis Pladsen her gjorde en længere Dvælen derved mulig. Af de rent dramatiske Scener bør dog som Exempel nævnes Don Juans Besøg hos Donna Anna efter Drabet paa Kommandanten. I den tilhyllede Skikkelse, som ved Aftentid uanmeldt træder ind i hendes Kammer, troer den unge Pige at se sin Slægtning Ottavio, der vender tilbage fra en Tvekamp med Don Juan. Gjenkjendende sin Faders Banemand bliver hun først som lamslaaet over hans Frækhed og udstøder dernæst skrækkelige Forbandelser over ham . . .

— O, stakkels Donna Anna, ingen lytter
Deroppe til din Stemme; klar er Himlen
Og i den kolde Himmel ingen Gud.

[1]) En tydsk Oversættelse af Don Juan forefindes efter Digterens eget Vidnesbyrd (i Autobiographien p. XV): *Il existe encore de moi un poëme dramatique Don Juan, traduit en allemand par Mme Pauloff.* — Det har ikke været os muligt at opdrive Fru Paulovs Oversættelse; har denne Dame blot nogenlunde magtet at gjengive de lyriske Partier af Don Juan, maa hun være ualmindelig digterisk begavet.

Med en Sandhed i Følelse, der griber, skildrer han, hvor haardt han trænger til at tro paa en Magt over sig selv. Anna overvinder sig af Kristenpligt til forsaavidt at svare ham, som hun henviser ham til St. Peters Efterfølger og derpaa byder ham gaa. Udenfor lyder en Trommehvirvel; Inkvisitionsdomstolen bekjendtgjør, at Don Juan er dømt til Døden og eftersøges. Idet Don Juan vil fjerne sig, bankes der paa Porten til Villaen; en Tjener melder Høvedsmanden for Inkvisitionens Vagt. Don Juan vil overgive sig godvillig, men den unge Pige støder ham uden at svare tilbage i Mørket og aabner Døren saaledes, at han skjules bagved den. Til Høvedsmanden, der strax efter at være traadt ind finder Flygtningens Kappe, bemærker hun koldt og stolt:

I kan dog neppe tro,
At jeg har gjemt min egen Faders Morder
Her i mit Hus, her i mit eget Kammer
Som en Familieskat bag Laas og Segl!

Hvortil Officeren svarer:

Tilgiv, Señora. Undskyld, vi gik fejl!

Han bukker ærbødigt og fjerner sig. Men den unge sørgeklædte Pige er bleven svimmel af sine Sjælslidelser; hun vakler og falder — i Armene paa Don Juan.

Episoden har mange stærke psychologiske Momenter og maatte godt oversat — ogsaa udenfor Sammenhæng med det Øvrige — gjøre Virkning paa Scenen. Om en fuldstændig Gjengivelse af Don Juan paa Dansk vilde være en ligesaa lønnende Opgave at stille sig, som den er vanskelig at løse, lade vi staa hen. Med klar Erkjendelse af Manglerne i Kompositionen forstaa vi dog godt Russernes Forkjærlighed for dette Arbejde af Tol-

stoj og vende — ikke for Persiflagens Skyld, hvoraf der findes en Del i Digtet — men grebne af de lyriske Partiers[1]) Skjønhed Aar for Aar tilbage til Læsningen af „Don Juan“.

Der har i de foregaaende Afsnit gjentagne Gange været Lejlighed til at omtale Grev Alexiéj Tolstojs Studier over Ruslands Historie i Slutningen af det sextende Aarhundrede. Som første Frugt af dette historiske Forarbejde lærte vi Romanen „Fyrst Serébrjanyj“ at kjende. Men Endemaalet for Sysselsættelsen havde, som tidligere bemærket, det fædrelandske Drama været. Vi ere her naaede frem til et af vor Forfatters Hovedværker, hans dramatiske Trilogi, de tre historiske Tragedier, hvis umiddelbart efter hinanden følgende Sujetter tilsammen danne et Hele med fælles Grundlag i Ruslands indre og ydre politiske Liv fra Slutningen af Ivan den Skrækkeliges Regjering (1533–1584) gjennem Perioden, der optages af hans Efterfølgere Feodor Ioánnovitsch (1584—1598) og Borís Godunóv (1598—1604). Handlingen i Trilogien, af hvis tre Tragedier *Ivan den Skrækkeliges Død* for første Gang udkom i Aaret 1865, *Tsar Feodor* i 1868 og *Tsar Boris* i 1870, spænder over et Tidsrum af omtrent tyve Aar og omfatter indenfor sin Ramme Rædselsperioden under Ivan den Skrækkelige og Grundlæggelsen af Bojaren Godunovs Indflydelse, Partikampene i Moskau, medens den svage Tsar Feodor regjerer, og Boris Godunovs stadigt stigende Magt, indtil Godunov, der hemmeligt har ryddet Tsarens umyndige Broder og Arving afvejen, selv bestiger Thronen for efter en kort men glimrende Regjering at finde en tragisk Død. Boris Godunovs mærkelige Karakter gaaer

[1]) Tschaikovskijs mærkelige Musik til Serenaden af Tolstojs „Don Juan“ er, saavidt vi vide, udkommen med dansk Textoversættelse.

saaledes gjennem hele Trilogien uden dog før i det sidste Drama at blive Hovedfiguren og uden at knytte de tre Tragedier fastere til hinanden, end at hver enkelt af dem taget for sig danner et afsluttet kunstnerisk Hele.

Lettest tilgjængeligt og bedst forstaaeligt for en ikke russisk Læse- eller Tilskuerkreds er Begyndelsesdramet: *Ivan den Skrækkeliges Død.* Af denne Grund — ikke fordi det almindeligt betragtes som det bedste af de tre, hvilken Opfattelse vi ikke dele — skulle vi her give en nogenlunde fuldstændig om end kortfattet Indholdsangivelse af Stykket.

Handlingen er henlagt til Moskau i den skrækkelige Ivan IV's sidste Regjeringsaar. Tsaren har i et af sine hyppige men kortvarige Anfald af Sønderknuselse over sine blodige Gjerninger besluttet sig til at nedlægge Sceptret. Det synes at være Alvor; Bojarerne have ikke kunnet overtale ham; truende har han befalet dem at træde sammen og vælge en ny Tsar. Og Bojarernes Raad er sat. Vi ere midt inde i det, da Tæppet gaaer op, men vi høre intet for Skjældsord og Raab; de ere ikke komne videre endnu end til at trættes indtil Slagsmaal om Rang, Plads og Sæde i Forsamlingen. Langt om længe faaer en af de ældste Bojarer Forsamlingen til at erklære hver Deltager for ligeberettiget og derefter skride til Sagen. Men om et Emne til Tsarværdigheden kan man selvfølgelig endnu langt mindre enes end nys om Rangfølgen i Raadet. Fyrst Sitskij, en forbittret Modstander af Tsar Ivan, foreslaaer Bojarerne at vælge den Mand, der nylig bragte Ro tilveje, den uforfærdede Sachárjin, den uplettede, hvis rolige Fasthed overfor Tsar Ivan har frelst mangt et Menneskeliv:

Han stod ved Tsarens blodbestænkte Throne,
I tredive Aar han stod der ren og hvid
Og har med vovet, dristig Tale frelst

En efter en et Tusind Dømte blandt os
I sidste Nu, før Bøddeløxen faldt.
Selv saa han daglig Døden under Øjne,
Men Døden gik til Særsyn for os alle
Af Vejen for hans Retsind og hans Mod.
Hans Levnet ligger aabent, frit at se
Og stort og blankt som Steppen under Sne.

Men flere af de fornemmere Bojarer ville intet vide af Sacharjin at sige; han er ikke tilstrækkelig fornemt født. Striden flammer atter op, indtil Boris Godunov, der hidtil har tiet, foreslaaer knælende at bede Zar Ivan om fremdeles at styre Land og Rige. Trods Sitskijs heftige Indvendinger bliver dette Raad fulgt. Tsaren har, medens Bojarerne stredes indbyrdes, havt Tid til at forandre Sindelag, navnlig har et frækt Brev, sendt ham fra en af hans bortflygtede Undersaatter, vakt alle onde Aander i ham igjen:

Og der er ikke en tilbage mere
Af al hans Slægt at tage, ingen Broder
Og ingen Svoger, ingen af hans Folk,
Slet ingen! Jeg har hængt og brændt dem alle
Og staaer nu taus og værgeløs imod
Hans Haan og Skjældsord. Ikke en, slet ingen!

I saadan Stemning modtager han sine Mænd, som vende tilbage efter endt Raadslagning:

Nuvel, Bojarer,
For hvem befaler I at bøje Knæ,
For hvem har jeg at falde paa mit Ansigt,
For dig, Fyrst Schujskij? Eller mon for dig,
Sachárjin, mine Fjenders tro Forsvarer?

Uden at lade sig nøde for længe samtykker han i at blive ved Magten, omfavner Godunov, som har ført

Ordet for denne Plan, og befaler strax at henrette Sitskij.

I anden Akt søger Godunov efter en Samtale med Sacharjin med ærlige Ord og lige rentud at overtale Tsaren til at opgive en Plan om at forjage sin Tsaritsa Maria og indgaa et nyt Ægteskab med en engelsk Prindsesse. Tsaren svarer ham:

Hvad fjerne Fremtidsplaner jeg har for,
Ser ikke Du med dine Hønseøjne.
Idag tilgiver jeg din Dristighed,
Men følg mit Raad og raad mig ikke mere.

Godunov bebrejder sig selv at have sagt Sandhed. Ad den Vej kommer man kun paa Skafottet. Derhen er der tilmed mange af Bojarerne, som ønske at sende ham for den Smule Indflydelses Skyld, han ved Anvendelse af den største Forsigtighed stundom har paa Tsaren. De Misfornøjede under Anførsel af Fyrst Schujskij sætte en Intrigue igang mod Godunov, der dog itide faaer Nys derom og forbereder en Plan, som skal vende Anslaget mod dets egne Ophavsmænd.

I en af Scenerne i tredie Akt forskyder Tsaren sin Hustru og truer Sachárjin, der beder for hende, med Døden. Senere kommer det til et heftigt Optrin med en polsk Gesandt, der istedetfor at bede om Fredsvilkaar fordrer et Par russiske Provindser afstaaede og paa Tsar Ivans opbrusende Harme svarer med roligt, langsomt Drilleri. Da Tsaren kaster en Øxe efter ham, melder Gesandten koldblodigt, at Russerne ere slaaede i Litthauen af Polakkerne og ved Narova af Svenskerne, slænger Kong Stephan Batorys Stridshandske ind i den bestyrtede Forsamling og gaaer. Godunov iler til, forskrækket over den Behandling, der er overgaaet Gesandten. Polakkerne have virkelig sejret, ogsaa om Svenskernes

Indtagelse af Narova har Godunov i samme Øjeblik faaet Bud. Men hvid af Harme raaber Tsaren:

De Sendebud har løjet!
I Galgen med dem! Dødsstraf for enhver,
Der siger, jeg er slaaet! Mine Hære
Kan aldrig overvindes. Vi vil strax
Faa Bud om Sejr for mig. Lad alle Klokker
Strax, strax paa Stedet ringe Sejren ind!

Dermed synker han i Afmagt om i sin Thronstol.

Handlingen i fjerde Akt er stærkt bevæget. Der udbryder Oprør i Moskau, dels som Følge af Misvæxt og Hungersnød, dels fremkaldt af de stridende Bojarpartier, som gjensidigt udsprede hidsende Rygter om hinanden blandt Menigmand. I Slottet paa Kreml hersker ogsaa Uro. Mere endnu end det simple Folk er Tsaren selv slaaet med Skræk over Tilsynekomsten af en Komet, der af hans onde Samvittighed udtydes som et Varsel om allehaande Ulykker maaske endog om hans egen Død. Han tager sin Tilflugt til de af Kirken forbandede Spaamænd og Stjernetydere, han truer dem til at sige Dagen, paa hvilken det er ham forudbestemt at dø, og de nævne den hellige Kyrillos' Dag, den 18 Marts. Hans Skræk stiger næsten til Afsind, da der strax efter bliver ham meldt, at Lynet ved Vintertid har slaaet ned og lagt den Hofgaard i Aske, hvor han engang i et Anfald af Raseri dræbte sin ældste Søn, sin Thronarving, Tsarévitsch Ivan. I sin Angst lader han sin anden Søn, sin vordende Efterfølger, den halvt aandssvage Feodor kalde og spørger ham, hvad han agter at foretage mod Rigets Fjender, naar hans Fader døer, men Feodor brister i Graad, kaster sig paa Knæ og hulker: „Det veed jeg ikke, vælg en anden Tsar!"

„Jammerlige Klokker,
Jeg taler til Dig som en Mand, og Du
Du svarer som en Kjælling.
Det er Hævnen,
Den yngre Broder tager for den ældre". —

I det Samme bringes der ham Melding om, at der er udbrudt Opstand i Kasán, og at Tatarerne have overskredet Okáfloden og rykke frem mod Moskau. I sin Raadvildhed sender Tsaren Bud efter en i Folket for sin strenge Askese bekjendt Eneboer, der i tredive Aar ikke har forladt sin Celle og ikke er kommet i Berøring med Omverdenen. Eneboeren undrer sig over, at nogen Fjende tør gaa mod Tsaren; for tredive Aar tilbage vovede ingen at sætte sig op imod ham. — Ja, fromme Fader, men siden den Tid har Herren vendt sit Aasyn fra mig; Hedningene strømme ind over Landet. — Send Fyrst Gorbátyj imod dem, ham der slog Tatarerne ved Volga! — Gorbátyj gjorde Oprør og er dræbt. — Send Fedorov, der vandt Slaget ved Rjasan. — Fedorov vilde tage Thronen fra mig; han er død. — Men Fyrst Vorotinskij, som erobrede Kasan fra Tatarerne? — Henrettet. — Gud hjælpe Dig, Tsar Ivan; hvor er Pronskij, som vandt den store Sejr ved Vilna? — Druknet! —

Eneboeren nævner endnu en Række Navne, og Tsaren svarer:

De er alle døde,
Nu har jeg skriftet, spørg mig ikke, Fader,
Men raad mig fromt og lær mig, hvordan jeg
Kan frelse Riget.

Eneboeren.

Var du ej saa gammel,
Saa syg og svag, saa vidste hvermand Raad:
Rejs Dig i Vælde, Ruslands kristne Tsar,
Før selv dit Folk til Kamp mod Korsets Fjender!

Dog, du er krum og gammel; knapt jeg kjender
I dig min fordums Høvedsmand igjen.
Men, maa en anden Du dit Hverv betro,
Saa kaar en Helt af Sejr og Lys og Lykke,
Giv os din Søn, din unge Søn Iván,
Nu maa han være stor og stærk og fager,
Send ham med Gud!

Tsaren.

Fordømte Træl af Munk,
Hvad plager Dig? — Du vover —; jeg skal rive
Dig Tungen ud af Halsen —

Eneboeren.

Tsar, din Harme
Forstaaer jeg slet og frygter endnu mindre;
Paa Døden var jeg længe forberedt.

Tsaren fatter sig og svarer i usammenhængende Ord, at Tsarévitsch Iván er „indtraadt for Guds Aasyn.“ Munken vender sig bort: Saa hjælpe Herren Dig i Miskundhed! -- Iván vil holde ham tilbage, men Eneboeren gaaer: Slip mig, slip mig tilbage i min Celle! —

Raadvild og modløs giver Tsaren Ordre til at bede Polakkerne og Svenskerne om Fred for enhver Pris. Bojarerne knurre, men syg og angreben, saa han neppe kan holde sig oprejst, udpeger Tsar Ivan de Mænd, der skulle begive sig bort som Sendebud, og truer dem under Dødsstraf til at vende tilbage med Fred, ligegyldigt paa hvilke Betingelser.

I femte Akt er St. Cyrillusdagen kommet. Tsaren føler sig bedre, kun noget svag men mere tillidsfuld, næsten rolig. Den tydske Livlæge har tilraadet at undgaa alt, hvad der kan bringe Herskeren i Sindsbevægelse. I Slottet paa Kreml er der Fest, Sang og Spil til Adspredelse for den Syge. Kun Godunov er taus. De

samme Stjernetydere, som forudsagde Tsar Ivans Død, have lovet Godunov Purpur og Krone, skjøndt uvist hvornaar, og med dunkle Hentydninger til en Fjende, der staaer ham ivejen, Hentydninger der nærmest maatte kunne sigte til et Barn. Godunov grubler over den mørke Tale, og da Tsaren, der nu troer sig helbredet, driver Spot med Stjernetydernes Udsagn, betragter Bojaren ham udfordrende og svarer: Stjernetyderne faa Ret! I vildt Raseri springer Tsaren op, men Stemmen svigter ham, han falder om i Krampetrækninger; et Raab midt i Forvirringen om at hente en Præst bliver udenfor antaget som Tegn til at slippe en Flok Gjøglere ind, der holdes i Beredskab til at forlyste Tsaren. Midt i den vilde Dands med Hujen, Piben og Bjældeklang drager Tsar Ivan sit sidste Suk. En uhyggelig men meget effektfuld Scene! Nu tager Godunov, hvis Søster er gift med den svage Tsarévitsch Feodor, Magten i sin halvt umyndige Svogers Navn, forviser den nylig af Iván forskudte Tsaritsa Maria og hendes lille Søn Dmitrij fra Moskau, udsteder Befaling til at fængsle dem af Bojarerne, paa hvilke han ikke troer at kunne stole, og udraaber derpaa fra Slotsaltanen sin Svoger Feodor til Tsar. Udenfor paa Pladsen lyder Raab fra Folket:

Tsar Feodor Ioánnitsch længe leve,
Og leve højt Bojaren Godunóv.

Der er ingen Tvivl om, at „Ivan den Skrækkeliges Død“ i en veludført, hist og her lidt forkortet Oversættelse, godt iscenesat og spillet med Forstaaelse, vilde gjøre Lykke ogsaa hos et ikke russisk Publikum[1]). Om en

[1]) Et vellykket Forsøg i denne Retning har været gjort paa Hoftheatret i Weimar (1867), hvor Stykket blev opført i en (os ubekjendt) tydsk Oversættelse af Mme Katharina Paulov. I sin Autobiografi (p. XV) omtaler Digteren denne Gjengivelse som *une belle traduction.*

eventuel dansk Gjengivelse nogensinde kunde naa at komme til Opførelse, bliver dog et Spørgsmaal, thi hvorvel Vanskelighederne ved Udtalen af de russiske Egennavne maaske lod sig overvinde, vilde Udstyrelsen af Stykket kræve større Summer, end hvad en dansk, navnlig da privat Theaterkasse maatte kunne vove paa et saadant Foretagende. Tarveligt lønnede det sig ikke at gjøre det, om end Pragten, hvormed dette Drama opføres i Rusland, heller ikke vilde være ubetinget nødvendig[1]). Arbejdet, som af Russerne sættes meget højt og ligeledes blandt Udlændinge har fundet Anerkjendelse[2]), fortjente sikkert at kjendes i videre Kredse[3]).

Handlingen i *Tsar Feodor* er ligeledes henlagt til Moskau og foregaaer en halv Snes Aar efter Iván den Skrækkeliges Død. Det hver Modstand knusende Tryk, som den hensynsløse Iván havde udøvet paa sine Omgivelser, er ophørt, og under hans svage Søn Feodor begynde Stridighederne mellem Bojarerne paany. Imod Boris Godunov og hans Parti staaer den gammelrussiske Adel, anført af Fyrst Ivan Schujskij. Det gammelrussiske Parti, der hos den vankelmodige Tsar intet kan udrette

[1]) I „De petersborgske Theatres Kronik fra 1855—81“, St. Ptbg. 1884 p. 35, findes interessante Oplysninger om Forberedelserne til Stykkets første Opførelse paa Alexandro-Mariatheatret (1866). Ifølge *Moskovskija Vjædomosti* af 20 Juli 1892 skulde Stykket i ny Udstyrelse opføres sammesteds i Efteraaret 1892.

[2]) C. Courrière: *Histoire de la littérature contemporaine en Russie.* Paris 1875 p. 369: *La mort d'Ivan le Terrible est, sans contredit, un des plus beaux drames, qui aient été écrits pour la scène russe. Les caractères y sont approfondis et le portrait du Zar Ivan — cette figure si complexe au point de vue psychologique — est dessiné avec une perfection de détails, qui n'a pas encore été égalée.*

[3]) Paa Svensk foreligger Tragedien i en ret god om end lidt tør Oversættelse: *Ivan den grymmes död af grefve Alexej Tolstoj.* C. M. Lindfors. Helsingfors 1888 (G. W. Edlunds förlag).

mod den almægtige Godunov, har sat en Sammensværgelse igang, om ved Gejstlighedens Hjælp at fjerne Tsaritsa Irina, Godunovs kjødelige Søster, og bringe Tsaren til at ægte en ung Fyrstinde af Schujskijs Slægt. Inden Planen kommer til Udførelse, bliver der imidlertid af den intet anende Tsar, hvis eneste Glæde det er at optræde som Fredsmægler, bragt et Forlig istand mellem Schujskij og Godunov. Fra den førstes Side er Forliget ærlig ment og Sammensværgelsen dermed opgivet. Schujskij er idethele skildret som en stolt, meget brat og opbrusende men ærlig, næsten vesteuropæisk ridderlig Karakter. Godunov derimod, som er langt blidere i ydre Optræden men mindre nøjeregnende i Valget af sine Midler, begaaer trods sin store Kløgt den Uforsigtighed at forgribe sig paa et Par af Schujskijs Tilhængere, endskjøndt han ved Forliget har maattet kysse Korset til Stadfæstelse paa, at alt Fjendskab med tidligere Modstandere skulde være glemt. I retfærdig men altfor heftigt udtrykt Harme fordrer nu Schujskij, at Tsar Feodor skal forvise Menederen Godunov, og, da det selvfølgelig ikke lykkes ham at sætte dette igjennem, anstifter han en ny Sammensværgelse, hvis Formaal er at afsætte Feodor og i hans Sted at udraabe hans endnu mindreaarige Halvbroder Dmitrij til Tsar. Sammensværgelsen bliver dog snart opdaget og af Godunov anmeldt for Tsaren, der lader Schujskij kalde og paa Æresord spørger ham, om Beskyldningen er sand. Schujskij, der paa gammelrussisk, førtatarisk Vis betragter et Æresord som en Ed, tilstaaer strax og forklarer ham uskrømtet, at han betragter denne Udvej som den eneste Mulighed til at frelse Fædrelandet, der efter hans Skjøn føres i Fordærvelse af Godunov. Denne fordrer nu af Tsaren Ordre til at lade Schujskij henrette, hvad Schujskij selv bifalder, men Tsaren benaader den frimodige

Fyrste og faaer ham ved sin tillidsfulde Mildhed endog til at angre sit Anslag. Alligevel fordrer Godunov vedblivende, at Schujskij skal henrettes, og truer endog med at frasige sig enhver Andel i Statsstyrelsen og forlade Moskau, hvis Oprøreren faaer Lov at leve. Men uagtet Feodor ligesaa lidt kan regjere uden Godunov som nogle Aartier senere Ludvig XIII af Frankrig uden Richelieu, forregner Godunov sig dog denne Gang. Selv hans egen Søster, Tsaritsa Irina, som besidder al Godunovs Kløgt og desforuden et Hjerte, hvad Broderen mangler, oprøres over den stadige Tvang, hvori hendes Ægtefælle holdes af hendes Broder; hun indser godt, at der af Schujskij intet mere er at frygte, og støtter derfor Tsaren mod Godunov, der forgjæves truer. Tsaren svarer:

Vel kan jeg ikke herske,
Men Forskjel kan jeg se paa Sort og Hvidt,
Det har Vorherre givet mig, og undte
Han ikke Landet nogen bedre Tsar,
Saa faa I nøjes med mig, som jeg er.

Støttet af sin Hustru mander han sig op til at frigive Schujskij og lade Godunov gaa. Godunov kommer til at krybe til Korset. Men efter dette Nederlag tager han sine Forholdsregler. Et farligt Vaaben i Schujskijs Haand er den unge Tsarevitsch Dmitrij, Feodors Broder og Efterfølger, hvem Godunov strax efter Tsar Ivans Død sendte bort fra Moskau. Tsaren har mange Gange bedet Godunov om at faa sin Broder tilbage, men Rigsforstanderen har stadigt afslaaet hans Bøn. Beslutter Tsaren sig nu til at frasige sig Thronen til Fordel for Dmitrij, hvad han har isinde, komme alle Godunovs Fjender til Magten. Dmitrij maa ryddes afvejen; han er den Modstander, det Barn, som Spaamændene have

hentydet til. Forsigtigt paa anden og tredie Haand forbereder han Dmitrijs Drab gjennem sine Hjælpere og Hjælperes Hjælpere, blandt hvilke første Rolle spilles af en gammel Kvinde Vasilíssa,

> Der med Vorherre staaer sig rigtig godt,
> Og ingenlunde er paa Kant med Fanden.

Vare alle Figurer i Stykket saa levende som Vasilíssa, blev Tsar Feodor et af de bedste Dramer, Verdenslitteraturen har at opvise. — Ogsaa med at styrte Schujskij — og styrtes skal han — maa Godunov nu gaa meget forsigtigt tilværks. Egen Kløgt og Strid i Schujskijs Parti spiller ham Beviserne ihænde for, at Schujskij i sin Tid havde villet fjerne Tsaritsa Irina og give Tsaren en Fyrstinde Mstislavskaja til ægte. Irina selv tager sig ikke denne forlængst opgivne Plan til Hjerte; den har efter det sidste Forlig med Schujskij intet mere at betyde, og ikke engang hendes kvindelige Selvfølelse kan saares deraf, da den unge Fyrstinde elsker en Anden, og desuden Tsaren selv, der forguder sin Hustru og er hjælpeløs uden hende, lettere vilde lade sig skille ved Livet end ved Irina. Hun er baade klog og højsindet nok til atter her at bekjæmpe sin Broder; men da de skriftlige Beviser for den første, nu længst opgivne Sammensværgelse komme Feodor ihænde, gribes Tsaren af det Forstokkelsens Raseri, der undertiden kan overfalde netop svage Karakterer. Han kan eller vil ikke se, at Skilsmisseplanen kun var et forberedende Skridt til det Oprørsforsøg, han allerede har tilgivet Schujskij; trods Forbøn af Irina, som for sin Husbonds Skyld ønsker en Modvægt mod sin egen Broder i en Mand, der som Kriger har ydet Fædrelandet store Tjenester og er stærk ved Folkets Yndest,

lader Feodor Schujskij kaste i Fængsel. Der bliver han paa Godunovs Foranstaltning kvalt. Næste Dag vil Tsaren efter Gudstjenesten i Archangelskkirken paa Kreml frigive Schujskij; med Omsvøb meldes det ham, at Schujskij er død; i sin afmægtige Harme og store Bestyrtelse kan han ikke engang komme til Klarhed over, hvorledes Ulykken er sket; at han selv ved sin fremfusende Svaghed bærer Størstedelen af Skylden, forstaaer han dog snart. Og inden han kan fatte sig i sin Sorg, bliver der paa engang bragt ham endnu to Hjobsposter: Tsarévitsch Dmitrij har sat Livet til; han er „tilfældigt“ faldet med en Kniv og har stukket sig ihjel. En skrækkelig Mistanke mod Godunov dukker for et Øjeblik op i ham men trænges atter tilbage af Bevidstheden om selv at være Skyld ogsaa i sin Broders og Arvings Død ved at have været svag nok til at overlade ham til Fremmedes Vilkaarlighed. Der meldes endnu, at Tatarerne atter rykke frem mod Moskau — og Hæren har i Schujskij mistet sin bedste Fører. Til Tsarens Harme, Sorg og Selvbebrejdelser tager ingen mindste Hensyn. Godunov træffer saa godt som muligt Forberedelser til Stadens Forsvar, Bojarerne i Følget ile bort for at gribe til Vaaben, Folkemassen følger deres Exempel. Næsten ene med sin Hustru og med Tiggerne og Krøblingerne ved Kirkedøren bliver den ulykkelige Tsar staaende tilbage. Han kaster sig om Halsen paa sin eneste Tilflugt, sin Hustru. Udenfor Kirkedøren med Tsarslottet i Baggrunden sidde Tiggerne og synge sagte og langtrukkent den underlige nynnende, ensformige Sang, som alle saa godt kjende, der have set Krøblinger i Rusland samlede ved en Kirkedør, en Nynnen, hvis Toner det er vanskeligt at udtrykke, men som man aldrig rigtigt vænner sig til at høre med roligt Sind. Og over dette

sagte klagende Recitativ løfter sig den sidste af Rurikfyrsternes Stemme:

Det er min Skyld alt,
Min egen Svagheds Skyld, men jeg — jeg vilde
Kun gjøre godt, Irina, kun forlige
Og jævne alt.
Du Gud, som skabt mig har,
O, hvorfor, hvorfor blev jeg født til Tsar?

Man maa beklage, at et saa harmonisk bygget, karakter- og stemningsfuldt Skuespil i Rusland ikke maa opføres[1]) og i Udlandet neppe vilde kunne bringes til Opførelse paa rette Maade. Selv foretrække vi „Tsar Feodor“ for de to andre Dramer i Trilogien, en Mening, vi ogsaa have hørt udtale af adskillige blandt Digterens Landsmænd, og fandt vi nogensinde Tid og Lejlighed til at gjengive det store femakts Skuespil, vilde vi uden Haab om nogensinde at faa det opført i vort Fædreland oversætte „Tsar Feodor“ i tolstojsk Aand, d. v. s. af Kjærlighed til Kunsten. Saavidt os bekjendt er Stykket ikke blevet omplantet paa noget fremmed Sprog[2]).

Hvorvel det kan falde vanskeligt endnu i et tredie Drama at holde Interessen oppe for en Person, der som

[1]) Fremstilling af orthodoxe Gejstlige paa Scenen er forbudt. Digteren har i sine Noter til Stykket (i Udgaven af Trilogien fra 1887 og 1889 p. 549) foreslaaet at fremstille de i Dramaet optrædende Gejstlige „incognito“ (uden fuldt Ornat, uden hvilket en græsk Kirkefyrste rigtignok ikke let lader sig tænke). Maaske har han i Slutningen af Tredserne kunnet haabe paa nogen Lempelse heri. I vor Tid, da Opførelsen af Passionsskuespillene i Oberammergau og Parcifal i Bayreuth fordømmes næsten som Gudsbespottelse (til Ex. i *Moskovskija Vjædomosti* 22 Juli 1892), vilde herom ikke kunne være Tale.

[2]) Med Undtagelse af Polsk. Se nedenfor Noten til „Boris Godunov.“

Boris Godunov har spillet en saa fremtrædende Rolle i de to forudgaaende Tragedier, har Tolstoj dog ogsaa i det sidste Led af Trilogien, ***Tsar Boris*** belyst Helten i Titelrollen fra flere nye Sider. Vel er Boris kommen til Magten ved at lade Tsarevitsch Dmitrij rydde afvejen; dog har han heri ikke udelukkende været ledet af personlig Ærgjerrighed; Fædrelandet er i Fare, ingen anden end han kan frelse det fra ydre og indre Fjender. Var efter den svage Feodors Død det umyndige Barn Dmitrij bleven erklæret for Tsar under Formynderskab, vilde Partistridighederne være blussede op igjen værre end nogensinde før og netop i et yderst farligt Øjeblik. Nu er Boris Hersker; hans Kløgt og Kraft har styrket Riget udadtil og foreløbigt bragt Fred tilveje i Landets indvortes Forhold. Men ogsaa kun foreløbigt. En Bedrager udgiver sig for at være Tsarevitsch Dmitrij, der ved et Vidunder skal have undgaaet sine Mordere. Det letbevægelige Folk slutter sig til ham; en Stad efter en anden hylder den falske Dmitrij; ogsaa i Tsarstaden Moskau er Stemningen hemmeligt for ham. Boris, der i Begyndelsen har hersket mildt, tager mere og mere sin Tilflugt til de samme Midler, med hvilke den skrækkelige Iván kuede hver Modstand. Hemmelige Angivelser, Pinsler og Henrettelser komme atter til at høre til Dagens Orden. Den onde Samvittighed gjør Boris grusom, hans Forbrydelse, som han troede glemt, løfter atter Hovedet i hans eget Hus og gjør hans egne Børn angst for deres Fader. Den unge Kongesøn, Hertug Kristian af Danmark, som er trolovet med Boris' Datter Xenia, fatter først af hans Nærmeste Mistanke til Godunov; en skrækkelig Anelse om Faderens Skyld griber snart efter ogsaa Xenia og hendes Broder Feodor. Godunovs Hustru, den onde Maria, som frygter sin tilkommende Svigersøn for hans Indflydelse paa hendes

Børn og hader ham for hans lutherske Kjætteri, lægger Planer op imod ham. Sammen med hin Vasilíssa, der i Boris' Haand blev et Redskab til Tsarévitsch Dmitrijs Død, udtænker hun en Trolddomsdrik, som skal fratage Hertug Kristian den Magt, Kongesønnen har over Boris og Børnene. Den unge danske Hertug bliver syg. Med gribende Kunst skildres Kampen mellem hans Afsky for Boris, der elsker ham som sin egen Søn, og Kjærligheden til Xenia, den skjønne uskyldige Datter af en skyldig Fader. Kristian vil forlade Rusland og føre Xenia med sig hjem til sit Fædreland. Og da Giften virker paa hans Hjerne, rulle stadigt gjennem hans Feberfantasier Barndomshavets lange grønne Bølger, over hvilke han flygter hjem med sin Brud. Han døer til Fortvivlelse for Xenia og til Sorg for Godunov, som i den unge Kongesøn taber det Baand, der skulde knytte en Forbindelse mellem hans nygrundede Dynasti og en gammel Herskerslægt i Vesten. Rundtom synes alt at briste for Godunov. Ængstet ved sin Vanskjæbne og martret af sin onde Samvittighed vandrer han som en fredløs Aand ved Nattetid fra Sal til Sal i Tsarslottet; Skrækken foregjøgler ham, at der i Halvmørket paa den tomme Thronstol sidder en Skikkelse bølgende og vaklende som Røg og Maaneskin. I sin Sjæleangst lader han en Eneboer kalde, ligesom før ham Ivan den Skrækkelige havde gjort. Eneboeren kommer i Bodsdragt og Lænker; det er den Mand, hvis Haand har skaaret Halsen over paa Tsarévitsch Dmitrij. „Er du sikker paa, at han er død?“ spørger Godunov. — „Var jeg ikke det,“ svarer den anden, „døjede jeg ikke, hvad jeg nu døjer hver Nat trods alle mine Bodsøvelser.“ — „Hvem er da han, som kjæmper mod mig?“ — „En Aand eller Nogen endnu værre.“ Eneboeren raader ham til at give Afkald paa Kronen, lukke sig inde for Livstid i et Kloster;

som Munk række han Tsaren sin Haand til Kys; Boris gyser tilbage for at kysse Haanden, der synes ham rød af Blod. Munken formaner ham atter til Bod og slutter med at forbande ham. Lykken føjer dog endnu engang Boris Godunov. Den falske Dmitrij lider et Nederlag. Men under Festlighederne i Anledning af Sejren døer den aandeligt og legemligt nedbrudte Godunov. Kun nødtvungen overtager hans Søn Feodor den Throne, til hvilken han veed at han ikke har Ret, og som han snart tilligemed sit Liv skal miste, uskyldigt afsonende Faderens Brøde.

Tragedien „Tsar Boris“ vilde efter vort Skjøn være et udenlandsk Publikum lettere forstaaelig end det foregaaende Drama i Trilogien. Af Oversættelser paa fremmede Sprog kjende vi kun en polsk[1]), der, saavidt vi kunne dømme om den, er yderst tarvelig. Ved en mulig Gjengivelse paa Dansk burde enkelte Forkortninger foretages, saaledes navnlig af den Scene i første Akt, hvor de fremmede Gesandter forestilles for Tsaren efter hans Kroning[2]). Maaske vilde det lønne sig at omplante dette Digterværk paa vort Modersmaal. Kunde en dansk Scene overkomme den noget kostbare Udstyrelse, maatte det være interessant at se Stykket opført hos os, hvor Censuren ikke vilde lægge det Hindringer ivejen for de

[1]) *Car Borys Fiodorowicz Godunow. W Krakowiė* 1871. Oversætteren navngiver sig ikke paa Titelbladet. Kun Bogstavet N. findes under Fortalen, i hvilken hentydes til tidligere udkomne Oversættelser af „Ivan den Skrækkeliges Død“ og „Tsar Feodor.“ Gjengivelsen er foretagen i Prosa og gjør Indtryk af at være udført af en Dame.

[2]) Et Tableau af denne iøvrigt meget effektfulde Scene har i fortrinlig udførte og prægtigt kostumerede Figurer været at se paa den internationale Theaterudstilling i Wien 1892. Udførlig Beskrivelse heraf i *Moskovskija Vjædomosti*, 2 Juni 1892. Afbildning af Tableauet i Tillæg til *Novoje Vremja* 27 Juni s. A.

deri forekommende gejstlige Personers Skyld. Men ogsaa som Læsedrama vilde det vinde Velyndere i den herligt skildrede unge Hertug Kristians Fødeland.

Tolstojs sidste, desværre ufuldendte dramatiske Arbejde er *Stadsøversten i Novgorod* [1]). Emnet er taget fra en Episode af den frie Stad Novgorods Historie i det trettende Aarhundrede. Staden, der kjæmper med Fyrsten af Susdal til Forsvar for sin Uafhængighed, sønderslides trods den ydre Fjende af Partistridigheder. Den gammelrussiske Thingforsamlings larmende Færd, dens Voldshandlinger og Uretfærdighed i sine Domme er fremstillet livligt og med historisk Sandhed. Videst synes os Digteren at være naaet i Skildringen af to eller tre Kvindeskikkelser i Stykket. Navnlig en af dem, Natalia fra Susdal, udvikler sig psychologisk interessant i Kampen mellem sin Hengivenhed for en Broder i Fjendens Lejr og Kjærligheden til Bojaren Tschermnyj, Novgorods Vojevoda, hvis Elskerinde hun er blevet. Uden her at gjøre det ufuldendte Drama til Gjenstand for nærmere Analyse skulle vi kun fremhæve det Liv og den kunstneriske Anskuelighed, hvormed Digteren har fremstillet et meget specielt og af de Fleste lidet kjendt historisk Emne paa en forstaaelig og tiltrækkende Maade. For „Stadsøversten i Novgorod“ gjælder, hvad en bekjendt russisk Forfatter og Skjønaand[2]) har udtalt om Trilogien, at Conceptionen er heldig og Udførelsen formfuldendt. Ogsaa paa Dramaets Omraade staaer Tolstoj som et klart og harmonisk for Alle forstaaeligt og let tilgjængeligt Talent.

[1]) „*Posádnik*, de tre første Handlinger af et Drama.“ Fragmentet er optaget i alle Udgaver af Tolstojs samlede Digte, begyndende med Udgaven fra 1876.

[2]) V. Botkin i Schenschins Erindringer p. 175.

VII.

Slutningsbemærkninger.

Efter forudgaaende, i Hovedtrækkene vistnok udtømmende Redegjørelse for Alexiéj Tolstojs Betydning i den russiske Litteratur skulle vi endnu engang betone vort navnlig i dette Skrifts andet Afsnit udviklede Syn paa Digteren som Puschkins fornemste om end ikke eneste Arvtager, som den Kunstner, hvis Fane fortrinsvis bærer Indskriften: Kunsten for Kunstens egen Skyld. En og anden Kjender af den senere Tids russiske Digtekunst kunde maaske fra et rent litterært Standpunkt og fra et mere ensidigt Synspunkt ikke ganske med Urette være tilbøjelig til at betragte den i det foregaaende oftere omtalte, nu[1]) desværre ogsaa afdøde Afanásij Afanásjevitsch Schenschin (Feth) som den reneste Repræsentant for nævnte Retning. Men her maa det ikke lades ude af Betragtning, at hvor store end Schenschins Fortjenester ere som formfuldendt og følelsesfuld lyrisk Miniaturmaler, som Forfatter af en Mængde yndefulde men smaabitte Stemningsbilleder paa Guldgrund, har han udenfor en snever Kreds af højtdannede litterære Smagsaristokrater saa godt som slet ingen Indflydelse havt, fordi han med Villie holdt sig

[1]) December 1892, født 1820.

utilgjængelig fjern fra sin Samtids Brøst og sin Samtids Kampe. Det er en af Alexiéj Tolstojs største Fortjenester, at han har været Barn af sin Tid, og levet Livet med. Vilde han det, maatte han deltage i Kampen, og hvor humant han end bruger sine Vaaben, Vaaben ere de alligevel, ikke plumpe som hos nogle af hans Modstandere, ikke forgiftede som hos andre af dem, altid ridderlige men ogsaa slebne, skarpe nok til at bide hvast. Dog heri ligger netop, som vi tilstrækkelig have paavist, den store Forskjel mellem ham og hans Antagonister. Disse sidste stride alle med et bestemt politisk Formaal for Øje. Hvor derimod hos Tolstoj Tendensen kommer frem, anvendes Tendensen kun til Forsvar for hans Kunstnerfane, ikke til Angreb paa noget Parti som politisk Parti. Dette tro vi i det foregaaende fuldtud at have godtgjort, og naar hist og her baade i Rusland udprægede Partigjængere, ja endog i Udlandet en anset Litterærhistoriker[1]) i Alexiéj Tolstoj vil se en fremtrædende Repræsentant for den specielt politisk konservative Reaktion mod Tredsernes politisk demokratiserende Retning, er denne Opfattelse absolut urigtig og lader sig knapt nok uden tilsigtet Haartrækkeri forsvare paa Grundlag af Digterens egen Produktion. Tvertimod. I politisk Henseende er Alexiéj Tolstoj snarest Fremskridtsmand og Frisindet, om end den samtidige Halvdannelses nihilistisk-utilitaristiske Pseudoliberalisme naturligt nok maatte ligge ham fjern. Som Kunstner derimod er han udpræget Aristokrat, altfor udpræget maaske til nogensinde, eller idetmindste for det første, ret at blive „folkelig", hvorvel under den i de sidste femten—tyve Aar stadigt stigende Læselyst, hvis uforholdsmæssigt

[1]) A. v. Reinholdt, *Geschichte der russischen Litteratur.* Leipzig. W. Friedrich, p. 777.

hastige Væxt Forfatteren af dette Skrift selv har havt Lejlighed til at følge, ogsaa Tolstojs Poesi vinder en bestandigt videre og videre Udbredelse. Dette fremgaaer noksom af de efter russiske Forhold talrige Oplag, hvori hans Skrifter foreligge[1]).

Vi minde endnu engang om Turgjenjevs Dom[2]) over Tolstoj som Grundlæggeren af den russiske historiske Ballade- og Legendedigtning. Selv nære vi ingen Tvivl om, at Tyngdepunktet for hans Betydning maa søges netop paa dette Omraade. Vi foretrække hos Tolstoj Romancepoesien for Dramaet. Personlig tilbøjelig til at betragte Ostrovskij[3]) som ikke blot den mest frugtbare men ogsaa mest begavede Skuespilforfatter, Rusland har frembragt, maa vi i ethvert Tilfælde indrømme Tolstoj Pladsen umiddelbart ved Siden af denne. Anerkjendelsen, som Courrière[4]) ved Bedømmelsen af *Ivan den Skrækkeliges Død* yder Tolstoj som Dramatiker, fortjener han, saavidt vi skjønne, i endnu

[1]) *Digtene* have opnaaet syv Udgaver, henholdsvis i 1867, 76, 77, 83, 86, 88 og 90. Romanen *Fyrst Serébrjanyj* fem Udg. 1863, 69, 87, 90, 91. *Trilogien* tre Udg. 1876, 87, 91, hvorhos af de enkelte Tragedier særskilt ere udkomne: *Iván den Skrækkeliges Død* 1866 og 69. *Tsar Feodor Ioánnovitsch* 1868. *Projekt til Arrangement for Scenen af Tragedien Tsar Feodor Ioánnovitsch* 1868 (senere vedføjet Udgaverne af Trilogien). *Tsar Boris* 1870. Af Digtene har *Johannes af Damaskus* været selvstændigt trykt to Gange 1866 og 75. Samtlige her anførte Udgaver ere fremkomne paa Forlag af M. Stasjulévitsch i Petersborg ligesom ogsaa begge Oplag (1884 og 85) af *Kosma Prutkov.*

[2]) Afsnit IV, Slutning.

[3]) Alexander Nikolajevitsch Ostrovskij (1823—86), der i Tidsrummet 1862—68 har skrevet og faaet opført sex historiske Dramer. Hans tidligere og senere Produktion for Scenen er af lettere Art og henter for Størstedelen sine Sujetter fra Livet i den lavere Kjøbmandsstand i Moskau.

[4]) Afsnit VI S. 102.

højere Grad for *Tsar Feodor Ioannovitsch*, og en indgaaende Kjender af nyere russisk Litteratur, Erwin Bauer[1]), dvæler med særlig Forkjærlighed ved den stilfulde, storladne Skjønhed, i hvilken Trilogiens Slutningstragedie *Tsar Boris* er holdt.

Det skulde glæde os, om foreliggende Arbejde maatte bidrage til i Danmark at vække Interesse for en af Ruslands betydeligste men udenfor Rusland mindst kjendte Forfattere fra vort Aarhundredes tredie Fjerdedel. Dostojevskij og Leo Tolstoj troer nærværende Skrifts Forfatter ved nogle, iøvrigt lidet og kun som Brudstykker fremtrædende Oversættelsesforsøg at have været den første til at indføre i vor Litteratur. Denne svage Begyndelse er bleven fulgt af adskillige, tildels fortrinlige Omplantninger, blandt hvilke navnlig Oberstlieutenant W. Gerstenbergs Gjengivelser af Leo Tolstoj fortjene at fremhæves. Vi slutte denne Undersøgelse med et hjerteligt Ønske om, at ogsaa Alexiéj Tolstoj, paa bedre og mere omfattende Maade, end vi have evnet, maa blive gjort til Gjenstand for Efterdigtning i vort danske Fædreland.

[1]) *Naturalismus, Nihilismus, Idealismus in der russischen Dichtung.* Berlin, Hans Lustenöder, 1890 p. 197 ff. Et af Tragediens mest vellykkede Steder, Hertug Kristian af Danmarks Skildring af sin Ungdom, er her anført i en meget god Oversættelse. Vi anbefale denne ogsaa for andre samtidige russiske Digteres Vedkommende særdeles velskrevne og let tilgjængelige Bog. I det Hele og Store tiltrædende Bauers maaske næsten altfor rosende Kritik af Tolstoj som Dramatiker, tage vi dog Forbehold overfor hans Bemærkninger om Skildringen af Irinas Karakter i Tsar Feodor Ioánnovitsch.

Register.

(Ved Forfattere og Skrifter, hvoraf Prøver ere givne i Oversættelse i denne Bog, er tilføjet „paa Dansk“).

89092532613
b89092532613a

